I. NEGOIȚESCU

Straja dragonilor

Memorii 1921–1941

HUMANITAS

ION NEGOIȚESCU s-a născut la 10 august 1921, la Cluj. A urmat, între 1941 și 1946, cursurile Facultății de Litere și Filosofie – la Sibiu și Cluj. Membru al Cercului Literar de la Sibiu, redactează, în numele grupării, celebra scrisoare deschisă către E. Lovinescu (*Manifestul Cercului Literar*), semnată cu pseudonimul Damian Silvestru și publicată la 13 mai 1943 în ziarul bucureștean *Ziua*, condus de Liviu Rebreanu. A fost redactor al *Revistei Cercului Literar* pe tot parcursul publicării acesteia (ianuarie–august 1945). În 1947, a obținut Premiul scriitorilor tineri al Fundațiilor Regale pentru volumul, aflat în manuscris, *Poeți români*. În perioada 1950–1952, a fost bibliotecar la Filiala din Cluj a Academiei Române. Din 1961 până în 1964, a făcut închisoare din motive politice. După eliberare, a lucrat ca redactor la *Luceafărul* (1965–1967) și *Viața românească* (1968–1971). În 1977, s-a solidarizat, printr-o scrisoare deschisă, difuzată de postul de radio „Europa Liberă", cu Paul Goma; autoritățile comuniste, de teama unui scandal internațional, nu i-au intentat un proces penal de atentat la securitatea statului, șantajându-l însă cu unul pentru homosexualitatea sa manifestă. În 1980, a plecat în Germania cu o bursă de cercetare a operei lui Dostoievski. În 1983, a hotărât să nu se mai întoarcă în țară și s-a stabilit în Germania. În ultimii ani de viață, a început să-și scrie *Autobiografia*, despre care credea că va fi marea sa operă, obsedat de gândul că nu va avea timp s-o ducă la bun sfârșit. A murit la 6 februarie 1993, la München.

OPERE: **Critică și istorie literară:** *Despre mască și mișcare*, 1944; *Scriitori moderni*, 1966; *Poezia lui Eminescu*, 1968; *E. Lovinescu*, 1970; *Însemnări critice*, 1970; *Lampa lui Aladin*, 1971; *Engrame*, 1975; *Analize și sinteze*, 1976; *Alte însemnări critice*, 1980; *Istoria literaturii române*, vol. I (1800–1945), 1991; *Scriitori contemporani*, 1994; *De la „elanul juvenil" la „visatul Euphorion". Publicistică de tinerețe: 1938–1947*, 2007. **Proză și poezie:** *Povestea tristă a lui Ramon Ocg*, 1941; *Sabasios*, 1968; *Poemele lui Balduin de Tyaormin*, 1969; *Moartea unui contabil*, 1972; *Viața particulară* (poezii și aforisme), 1977; *Primăvara elvețiană și alte proze*, 1999. **Corespondență, memorialistică:** *Un roman epistolar* (corespondența lui I. Negoițescu cu Radu Stanca, 1945–1961), 1978; *Straja dragonilor*, 1994; *Ora oglinzilor* (pagini de jurnal), 1997; *Dialoguri după tăcere* (scrisori către S. Damian), 1998. **Texte politice:** *În cunoștință de cauză*, 1990.

I. NEGOIȚESCU

Straja dragonilor

Memorii 1921–1941

Ediție îngrijită, prefață și note de
ION VARTIC

Cuvânt înainte de
IOANA PÂRVULESCU

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor coordonator al colecţiei: Oana Bârna

Redactor: S. Skultéty
Coperta: Andrei Gamarţ
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Anca Drăghici
DTP: Emilia Ionaşcu, Dan Dulgheru

Tipărit la „Accent Print" – Suceava

© HUMANITAS, 2009, pentru *Straja dragonilor*
© Emil Hurezeanu, pentru *Jurnal*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
NEGOIŢESCU, ION
Straja dragonilor: memorii: 1921–1941 / I. Negoiţescu; ed. îngrijită, pref. şi note de Ion Vartic; cuvânt înainte de Ioana Pârvulescu. – Bucureşti: Humanitas, 2009
ISBN 978-973-50-2458-1
I. Vartic, Ion (pref.)
II. Pârvulescu, Ioana (pref.)
821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poştă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, Bucureşti
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

„Rătăcirile elevului Negoițescu"

Cuvânt înainte de Ioana Pârvulescu

În *Frații Karamazov*, există un personaj feminin cu frica lui Dumnezeu, care, la spovedanie, mărturisește, pe lângă păcatele făcute, și pe acela de sinceritate: femeia recunoaște că e sinceră doar ca să fie lăudată de duhovnic, adică pentru tăria ei de a spune tot. Această descoperire o duce pe biata creștină într-un adevărat impas psihologic, căci a nu mărturisi este un păcat și a mărturisi ca să fii lăudat este altul.

Jurnalele scriitorilor români suferă exact de aceste două „păcate": fie sunt o selecție părtinitoare a întâmplărilor, menită să-l pună pe diarist într-o poziție favorabilă, fie sunt un soi de bravadă a mărturisirii, al cărei scop este, în fond, același. Literatura mărturisirilor e bântuită de obsesia imaginii. Eul lucrează, harnic, la un contur atrăgător. Printr-un mecanism al cărui secret se află însă în scrisul la persoana întâi, lucrurile se întorc împotriva celui care se falsifică, ajustările sau confesiunea de paradă fiind deopotrivă de antipatice pentru cititor.

Straja dragonilor de Ion Negoițescu este unul dintre cazurile rarisime în care confesiunea totală, șocantă, frustă este făcută independent de orice auditoriu. Nu știu pentru cine sau din ce motiv a scris Ion Negoițescu. Este limpede însă că performanța lui are un nedorit ajutor: presimțirea morții. Într-adevăr, scrise în exil și pe patul de spital, aceste pagini care spun totul nu mai au ce să apere și nu au de ce să acuze, nu înfrumusețează și nu urâțesc. Moartea apropiată este

garanția sincerității de cea mai bună calitate. Singurul pericol care pândește paginile este epuizarea timpului, și asta dă celor două capitole din *Straja dragonilor* pe care bolnavul a mai apucat să le scrie, capitolele despre primii săi douăzeci de ani de viață, o nerăbdare și o precipitare dezordonate, ca îmbulzeala ultimelor fire de nisip la gura clepsidrei.

Deși încalcă tot soiul de tabuuri, deși descriu jocurile erotice ale copilului și adolescentului (cu fetițe, cu băieței, apoi cu colegi și, mai ales, cu soldați, ordonanțele tatălui ofițer, prin umbrare din grădină, în șifonier, acasă, lângă pătuțul cu plasă, în șuvoiul râului, iar mai târziu în sălile de cinema), deși nu ascund nici cele mai naturaliste detalii, cele două capitole din *Memoriile* lui Negoițescu sunt atât de bine scrise, încât nu alunecă nici un moment în vulgaritate și obscen. Un amestec de basm, de naivitate, de voioșie, de umor, de mitologie și de eroism fac literatură pură din scenele cele mai brutale.

Copilul este, încă din cele mai vechi amintiri, unul voluntar, rău, „turbat", și comunicarea cu părinții nu se face. Tatăl prea sever, mama fără efuziuni sentimentale îi creează nevoia de a căuta refugiul afectiv în altă parte, la mătuși sau prin străini. Când băiatul e mușcat de un câine, părinții nu-i fac tratamentul antirabic: „A socotit probabil că turbat din născare eram eu, deci eu cel vinovat, nu bietul animal."

Departe de a-și judeca familia, Negoițescu rememorează scenele din copilărie din perspectivă pur estetică și cu bucuria evenimentului insolit. La școală mediocru până târziu, la sporturi leneș, la vioară dezastruos, cu diverse ticuri neplăcute, se prinde, la un moment dat, ca Bastian din romanul lui Michael Ende, în universul fără opreliști al cititului și, din acel moment, devine un ales, cum singur se definește (sentimentul acesta îl trăiește și prietenul său de mai târziu, Nicolae Balotă).

Performanța confesivă a *Strajei dragonilor*, cu atât mai mult cu cât vine de la un uranist, riscă s-o pună în umbră pe cea stilistică: prezentarea Clujului, a Ardealului în genere, în același timp cu măreția decadentă a fostului imperiu, a civilizației de *Mitteleuropa*, cât și cu pestrița foială de esență levantină, cu larma și pitorescul din sud. Niciodată în literatura română nu s-a văzut un Ardeal mai vesel și mai „balcanic", iar definiția dată de Călinescu balcanismului se potrivește punct cu punct descrierilor făcute de Negoițescu Clujului, Aiudului, Sibiului.

Născut din tată regățean și mamă ardeleancă, Negoițescu este sensibil la solemnitatea „Zilei morților", așa cum numai în Transilvania e sărbătorită, la toponimele maghiare, la burgurile săsești cu toate casele lor cuminți, la sentimentele naționale, la o anume rigiditate socială și lipsă de compromis morală, dar și, pe de altă parte, la clanurile familiale colorate și gureșe, la bizarerii fizice și psihice, la destine românești, la kitsch, la răsfățuri orientale și la neseriozitatea reconfortantă. În paginile sale, găsești ișlerul la aceeași masă cu cataiful. Mutările dintr-o locuință în alta, nenumăratele personaje secundare și ciudate care invadează pagina (puține celebre, ca Blaga, Ștefan Bezdechi sau Țuțea), prietenii fără nume, reținuți de câte o amintire nostalgică, au această dublă culoare, de nord și sud laolaltă.

În „rătăcirile elevului Negoițescu", intră nu numai descoperirea sexualității, ci și descoperirea istoriei, derapajul politic, transformarea – din fericire, efemeră – a tânărului crescut în atmosferă intelectuală, tolerantă și occidentală într-un legionar fanatic, într-atât de fanatic, încât se bucură stupid de moartea lui Iorga. Câteva articole publicate în gazete extremiste sunt, peste ani, privite cu uimire de un om trecut prin închisorile comuniste. Tinerețea este necontrolată: „Mă mâna un teribil demon vital, un nemaipomenit

impuls de afirmare, un individualism acut, poate și o instinctivă tendință de dominare, înfrânate mai apoi de homosexualitatea care mi-a impus timidități și, în fine, de rigorile istoriei." Ce e uimitor este că discreția și confesiunea totală nu se exclud în aceste pagini: o anume sfială deturnează dezlănțuirea liberă a frazelor și un voal livresc se așterne peste amintiri.

„Țineam și jurnal", își amintește Negoițescu. Este însă un capitol din viață definitiv pierdut: „Când am ieșit din închisoare, în 1964, mama mi-a vorbit de acest jurnal trecut prin mâinile ei îndată după arestarea din 1961, când, instigată de Doinaș, care s-a deplasat urgent la Cluj să-mi determine părinții să distrugă manuscrisele depozitate în pivnița casei, i-a dat foc. Înainte de a-l arunca în focul aprins în grădină, mama a citit primele cuvinte de pe prima pagină a Jurnalului: « Vreau să devin scriitor»."

Scena arderii unor documente compromițătoare, uneori chiar cărți, s-a repetat în multe case de intelectuali. Dacă jurnalul de tinerețe al lui Negoițescu a dispărut, există, după cum se știe, jurnalul său de maturitate, încredințat lui Emil Hurezeanu. Ar urma să fie publicat la treizeci de ani după moartea lui Negoițescu, adică în 2023. Nu știu ce interes va mai stârni atunci și e greu de spus dacă opțiunea de a-l tipări mai repede, să zicem „după douăzeci de ani", n-ar fi preferabilă. Emil Hurezeanu a încredințat tiparului o singură zi din acest jurnal, 4 ianuarie 1949. Este un splendid eseu despre iubire, cu tonalități din *Banchetul* sau din *Phaidros*, dar cu o melancolie accentuată, pe care paginile memorialistice o ascund. Vârsta celui care scrie este de douăzeci și șapte de ani. Fragmentul pornește de la întrebarea medievală (reiterată în interbelic) dacă e mai bine să iubești sau să fii iubit, altfel spus care este ipostaza privilegiată, aceea de a te bucura că dai, sau aceea de a primi. Iată răspunsul, pe cât de generos,

pe atât de exigent, al lui Negoițescu, răspuns care luminează și paginile din *Straja dragonilor*: „Nu caut suferința, dar caut iubirea cu atâta ardoare, încât suferința cea mai grozavă nu mă înspăimântă, nu mă împiedică. Adevărul e, desigur, că, oricât de fără speranță ar fi iubirea, ea tot ascunde speranță, nu din absurditate, ci fiindcă, în spiritualitatea ei, poate fi atât de adâncă și de pură, încât știe că ființa iubită, dacă și-ar cunoaște o singură clipă sâmburele ideal ce este iubit, s-ar absorbi luminii care îl scaldă. În acest mod, oricine nu răspunde unei mari iubiri e vinovat și pedepsit totodată cu sărăcia și stupiditatea sa."

Impresia mea este că, la fel ca în cazul lui Sebastian, *Jurnalul* va fi marea operă a lui Ion Negoițescu. Mi-aș dori să fiu în viață și să scriu la publicarea lui.[1]

1. Acest text reia, cu minime modificări, articolul publicat în *România literară* nr. 24/2002, la apariția primei ediții a *Strajei dragonilor* (Biblioteca Apostrof, Cluj, 1994) (*n. ed.*).

Trei schițe de portret

Prefață de Ion Vartic

Fișă de dicționar. Criticul, poetul și prozatorul I. Negoițescu se naște la 10 august 1921 la Cluj. E fiul avocatului Ioan Negoițescu și al Lucreției (n. Cotuțiu). Absolvă Liceul „Constantin Angelescu" din Cluj (1940), urmând, la îndemnul lui Lucian Blaga, la Sibiu și Cluj, cursurile Facultății de Litere și Filosofie, absolvite în 1946. Horia Stanca îl debutează cu versuri în pagina culturală a ziarului clujean *Națiunea română* (1937). Publică *Povestea tristă a lui Ramon Ocg* (1941), mic roman suprarealist, în care se întrevede deja metaforismul fastuos-serafic al viitoarei sale exegeze eminesciene. Tot în 1941 îl vizitează, la București, pe E. Lovinescu, față de care va păstra, până la sfârșit, sentimentele ardente ale unui Ganymed față de Iupiter. Colaborează la *Curțile dorului* (1941), revistă literară a studenților sibieni, făcând parte, alături de Radu Stanca, din colegiul de redacție. Redactează, la sugestia lui Radu Stanca, și semnează, cu pseudonimul Damian Silvestru, *Manifestul Cercului Literar,* adresat lui E. Lovinescu și publicat în *Viața* (13 mai 1943), în care este statuată autonomia esteticului. Prim-redactor al *Revistei Cercului Literar* de la Sibiu (ianuarie–august 1945), „revistă lunară de literatură, filosofie și artă", la care colaborează, în afară de Lucian Blaga, „cerchiștii" propriu-ziși: Radu Stanca, Ștefan Aug. Doinaș, Cornel Regman, Nicolae Balotă, Ion D. Sîrbu , Ioanichie Olteanu, Ovidiu Cotruș, Henri Jacquier, Radu Enescu, Wolf von Aichelburg,

Victor Iancu, Eugen Todoran ș.a. După întoarcerea Universității clujene la matcă, încearcă, în 1946, să lanseze aici revista *Euphorion,* „caiet de critică și poezie editat de Cercul Literar", ce își ia numele de la fiul fantasmal al lui Faust și al anticei Elena și care personifică, în viziunea lui Goethe, „sufletul poetului". În 1947, i se conferă „Premiul scriitorilor tineri" al Editurii Fundațiilor Regale pentru volumul în manuscris *Poeți români* (precedat de o *Teorie a poeziei* și încheiat cu o antologie a liricii românești, ambele manuscrise, deocamdată dispărute în pivnițele Securității). Este bibliotecar la Institutul Medico-Farmaceutic și la filiala clujeană a Academiei (1948–1952). În 1956, revine în publicistica literară, dar în 1958 este acuzat de estetism și „demascat" în *Scânteia* pentru tentativa de „subminare a bazelor literaturii socialiste". Arestat în 1961, e deținut politic la Jilava. Eliberat în 1964, devine redactor la *Luceafărul* (1965–1967) și *Viața românească* (1968–1971). Revine în actualitatea critică prin volumul *Scriitori moderni* (1966). În 1968, publică *Poezia lui Eminescu* (scrisă încă din 1953 din perspectiva „criticii profunzimilor" și, totodată, unul dintre „corpurile delicte" în procesul său politic). Volumele sale de critică, în special *Însemnări critice* (1970), *Engrame* (1975) și *Analize și sinteze* (1976), reprezintă, de fapt, fragmente din proiectata *Istorie a literaturii române,* al cărei plan, conceput încă din anii de detenție politică, a fost anunțat în revista *Familia* (nr. 2, 1968). Publică proză de tip decadent, cu personaje crepusculare, în *Poemele lui Balduin de Tyaormin* (1969). De asemenea, versuri cu o laconic contorsionată topică, ermetic-estetizante, și traduceri în volumele *Sabasios* (1968) și *Moartea unui contabil* (1972). I se interzice difuzarea volumului de critică *Lampa lui Aladin* (1971), cartea fiind dată la topit. Exasperat până la deznădejde de șicanele continue ale „vicelui" Ion Dodu Bălan,

ale cenzurii și Securității, face, în semn de protest suprem, o tentativă de sinucidere în ziua de 23 august 1974. Cum mărturisește scriitorul într-un interviu acordat revistei *Apostrof,* aceasta este cea de a doua tentativă a sa de sinucidere politică (prima a făcut-o la Malmaison în 1961, când „voiam să le «fac figura» tartorilor mei și să distrug obiectul plăcerii lor sadice"). Urmează luni grele de restabilire și convalescență. La 3 martie 1977, adresează o scrisoare de adeziune către Paul Goma, textul fiind apoi difuzat prin postul de radio „Europa Liberă". În consecință, este arestat și anchetat în localul Securității din Calea Rahovei, dar, în urma promptei reacții de protest a unui grup de scriitori de primă mărime (în frunte cu Ștefan Aug. Doinaș), va fi eliberat după trei zile. În cursul anchetei, generalul N. Pleșiță îl supune unui tratament umilitor, pe care scriitorul îl va evoca traumatizat: „A! Domnule Negoițescu, de când voiam să vă cunosc și să discut cu dumneavoastră despre literatură... Da', vă rog, luați loc. Fumați? Da', vă rog, o țigară..." Și, când criticul, epuizat după o noapte de anchetă, s-a așezat și și-a aprins o țigară, trogloditul general, schimbând brusc tonul jovial cu unul batjocoritor, a început să urle: „Scoală-te, porcule, în picioare! Cum îți permiți să stai jos în fața mea? Stinge țigara!" etc. etc. Face, tot în 1977, o a treia tentativă de sinucidere. Ca urmare a gestului său extrem, volumul său de poezii și aforisme *Viața particulară* (1977) și *Un roman epistolar* (apărut în 1978, conținând corespondența sa, masiv epurată, cu Radu Stanca) primesc bunul de tipar al cenzurii. În 1979, participă la festivitățile aniversare ale revistei *Echinox,* considerând, dintotdeauna, că „echinoxiștii" îi continuă, în multe intenții, pe „cerchiști". Pleacă, în 1980, în Germania, cu o bursă de cercetare asupra operei lui Dostoievski (epura acestei cărți nescrise se află în *Secolul 20,* nr. 7–8–9, 1980). Lasă în țară o extraordinară bibliotecă,

cu cărți rare, fastuos legate, și cu o mult îndrăgită colecție „Pléiade"; va fi a doua bibliotecă pierdută, după aceea risipită în urma primei arestări. (L-am întrebat odată, într-o doară, ce cărți ar lua cu sine, dacă ar fi nevoit să se retragă pe o insulă pustie; spre surprinderea mea, mi-a luat în serios întrebarea și mi-a răspuns prompt: Biblia, tragicii greci, istoricii romani, Mallarmé și Enciclopedia Britanică.) Locuiește la Köln și ține un curs de literatură română la Universitatea din Münster (1982–1983). Se stabilește la München, unde își reface, cu voluptate, colecția „Pléiade". Își întregește continuu *Istoria literaturii române* și coordonează *Caietul de literatură al revistei „Dialog"* de la Dietzenbach, la care colaborează scriitori români din diaspora. În timpul evenimentelor din decembrie '89, adresează, prin intermediul „Europei Libere", un apel patetic celor din țară. Întrucât situația politică din România postdecembristă îl dezamăgește profund și deci nu vrea să-și piardă statutul de azilant politic în Germania, revine la București, în 1990, doar pentru două zile. E însă prezent în mai toate revistele de cultură din țară, cu texte și interviuri. Îi apar: *Sabasios* (versuri, antologie de autor, 1991), *În cunoștință de cauză* (texte politice, 1990) și, în fine, primul volum al *Istoriei literaturii române* (1991), care nu e „o istorie estetică sau descriptiv-istorică, ci o istorie axiologic-analitică", reflectând viziunea euforionistă a Cercului Literar. Între 1991 și 1992, lucrează la *Straja dragonilor*, autobiografia sa, încheind primele două capitole; în interviul cu Marta Petreu din *Apostrof*, scriitorul exclamă: „Singurul eșec care mă mai poate aștepta este acela de a muri înainte de a-mi termina *Autobiografia.*" Imediat după Anul Nou 1993, se internează în clinică, perfect conștient că urmează să asiste la procesul morții sale medicalizate. Spirit veșnic rebel, intens copilăros, excesiv până la demonie, cu timidități adolescentine și străfulgerări geniale, perpetuu

anxios și naiv, de o exuberantă spiritualitate, dar și impudic și spectacular, el își întâmpină însă moartea sobru, înconjurând-o cu pudoare și discreție. De aceea, prietenii săi vor afla doar în ultimul moment ce se întâmplă. Încetează din viață la 6 februarie 1993, la München. Urna sa funerară va fi coborâtă la 18 iunie 1993 în mormântul părinților săi din cimitirul clujean, înfipt în „inima urbei".

Istoria literaturii ca sinteză lirică. Când moare un scriitor autentic, ne gândim automat la faptul că, din acel moment, anumite lucruri vor rămâne pentru totdeauna nespuse. Fiindcă numai și numai acel scriitor putea să le spună. Moartea unui mare critic e cel puțin la fel de teribilă pentru viața literaturii. Pentru că, odată cu el, dispar pentru totdeauna interpretări și descifrări de texte pe care numai el avea harul și misiunea să le facă. Odată cu el, se pierd niște chei pe care nu le vom mai regăsi niciodată. Sunt lucruri pe care doar un anume critic, el singur, poate să le descopere într-un text anume. Nedezvăluite de el în timpul cât i-a fost sortit să oficieze, ele nu vor mai putea fi scoase la iveală de un altul, și astfel textul va rămâne, pentru totdeauna, mai sărac, mai neroditor și mai opac. Vor veni, în valuri, alte și alte interpretări, ca niște avansări perpetue înspre alte și alte orizonturi ale textului, dar vor lipsi de-acum, de neînlocuit, și acea interpretare, și acel orizont pe care numai acel critic ar fi putut să le reveleze. Când moare un critic, nu moare doar el, ci mor încă o dată Eminescu, Caragiale, Blaga, Arghezi, Bacovia. Întrucât acel critic duce cu sine multe dintre tainele scripturale ale creatorilor, taine de care, adeseori, nici acești creatori n-au cunoștință. Certitudinea aceasta atât de dureroasă am retrăit-o odată cu dispariția lui I. Negoițescu, criticul în a cărui ființă s-au altoit, poate cel mai

fecund, elemente provenite atât de la E. Lovinescu, cât și de la G. Călinescu.

Din cea de a „patra generație postmaioresciană", criticul cel mai apropiat de E. Lovinescu e, în multe sensuri, I. Negoițescu, care reia o serie dintre imperativele mentorului de la „Sburătorul". El observă că, oricât ar fi de înzestrat, un critic nu se poate împlini plenar încă din adolescență, în felul unui Rimbaud, deoarece cheia magistraturii sale vine din cristalizarea treptată a caracterului său intelectual, care „se formează în timp, prin educația spirituală, prin cultură". O pondere covârșitoare capătă, tot în spirit lovinescian, disocierea valorii estetice de celelalte valori, precum și problema stilului critic. Numai expresivitatea irepetabilă a spunerii impune și scoate din anonimat actul critic, acordându-i aceleași efecte intelectual-emoționale ca oricărei alte creații strict artistice. „Simbolismul" criticii lovinesciene, adică puterea de iradiere a sugestiilor și corespondențelor, precum și muzicalitatea cuvântului se regăsesc și în opera lui I. Negoițescu (ca și preferința ambilor critici pentru orfismul indescifrabil, obscur, ori pentru muzica straturilor ascunse ale fantasmalei ființe poetice). Într-o epocă înclinată irepresibil înspre abstractizare, când „chiar și beletristica s-a supus teoriilor", apare un fenomen paradoxal: critica râvnește să devină „genul literar cel mai actual și mai pregnant (și, dacă s-ar putea, aș spune – prin absurd – singurul!)". O profesiune de credință ce indică, pe de o parte, o imaginație critică de tipul aceleia a lui Borges, iar pe de alta, faptul că I. Negoițescu nu poate concepe actul hermeneutic decât ca pe unul eminamente *liric*, deci ca pe un neliniștit și problematizant gest autobiografic. Critica, asemeni poeziei sale, constituie „un act de pură experiență personală" oficiat într-o stare febrilă și iluminată, identică aceleia de „interiorizare a stărilor lirice" și, de aceea, o expresie

aparte a singurătății artistice, adică a singularității și libertății creatoare. Criticul are astfel, la fel ca poetul, aura sa de unicitate. Trăirile literare și stările de inspirație ale criticului fiind și ele irepetabile și strict personale, e clar că o interpretare critică nu poate fi identică cu o alta și nici substituibilă cu alta. Însăși cultura sa filosofică îl apropie de poezie, iar nu de teorie, chiar dacă I. Negoițescu transfigurează din plin în exegetica lui sugestii multiple venite din zona psihanalizei, a fenomenologiei și filosofiei existențiale. Transplantarea ideilor abstracte în propria creație capătă la I. Negoițescu, ca la mult îndrăgiții de el romantici germani, o densitate magică, neguroasă, colcăitoare de viață.

În fine, prin „docta intuiție creator deformatoare", punctul de plecare al criticii sale pare călinescian, cu atât mai mult cu cât autorul *Bietului Ioanide* preconizează și ieșirea din contingent, scoaterea din temporalitate a întregii literaturi, actul critic fiind el însuși atemporal, fiindcă presupune existența unui fond spiritual etern-valabil („Pentru mine, Traian Demetrescu și Bacovia stau în aceeași zonă a raftu-rilor" sau: „Un istoric se abstrage de orice conținut sufletesc și poate avea atitudini ideale"). Aparent, autorul *Lămpii lui Aladin* descinde din G. Călinescu: „În concepția mea, poezia lui Philippide este aceea care a influențat poezia lui Hasdeu" sau: „...prin Macedonski am reușit să-l înțeleg mai bine pe Bolintineanu, iar prin Adrian Maniu pe Duiliu Zamfirescu, ca și cum cei din urmă ar fi influențat pe cei dintâi"; la fel, I. Negoițescu urmărește „influența" lui Ion Barbu asupra ritmurilor baladești ale lui Coșbuc, a lui Pillat, Arghezi și Voiculescu asupra lui Dosoftei sau a „friabilității sublime" din *Câinele din Pompei* al lui Blaga asupra aceleia din *Sonetul* psalmic al lui Cipariu etc. O viziune profund borgesiană, defrișând noi căi „retroacțiunii modernului asupra clasicu-lui", prin care I. Negoițescu se înrudește cu alți adepți ai

lui Borges, ca Harold Bloom și David Lodge. Absorbind punctul de vedere călinescian, criticul procedează, de fapt, într-un chip aparte, înscriind operele clasice nu într-un prezent atemporal, ci lansându-le într-un viitor estetic și axiologic cu totul imprevizibil, în care le așteaptă un „model" ce, uneori, nici nu s-a cristalizat încă. De aceea, pe I. Negoițescu îl fascinează, adeseori, nu opera finită, înghețată, ci molozurile și cioburile celei neterminate, ori chiar numai proiectul, căci îl atrage irepresibil nu atât ceea ce este actual într-o operă anume, cât ceea ce a rămas potențial și poate fi recuperat, în mod miraculos, prin rescrierea sa cu mijloacele, intuiția și harul creator al exegetului. Iată de ce el sondează nu nivelul „neptunic", ci pe cel „plutonic" al liricii eminesciene. Cum s-a remarcat însă, I. Negoițescu este într-adevăr călinescian prin arta și plăcerea de a cita, prin comparatismul lui insolit, printr-un anume histrionism și, îndeosebi, prin „voința de a modifica harta valorilor, adică ierarhia și geografia lor". De aceea, toate volumele sale de critică sunt, în realitate, mari fragmente dintr-o *Istorie a literaturii române* numai pe jumătate terminată, care, spre deosebire de „sinteza epică" a lui G. Călinescu, urma să devină, conform metodei sale critice și temperamentului său intelectual, un fel de sinteză lirică.

Sensul călăuzitor al *Istoriei...* sale este detectarea și degajarea „sporului estetic" germinat, în evoluția sa, de literatura română. Perspectiva din care este dezvelit acest spor e axiologic europeană. În planul sintezei sale, I. Negoițescu observă însă că, de-a lungul metamorfozei ei, cultura noastră revelează unele „dureroase goluri istorice", în care numai „latențele mai pregătesc înfloriri viitoare" (aici se află tâlcul perspectivei sale critice răsturnate, în care un Dosoftei, de pildă, ar fi „influențat" de Ion Pillat). Așa, nu există cu adevărat un clasicism românesc (fapt semnalat încă în

Manifestul Cercului Literar), după cum nici un gotic ori un baroc, constituite în „corpuri precise, identificabile ca atare în varietatea fenomenelor concrete, individuale" (de exemplu, *Istoria ieroglifică* e, ca operă barocă, „o excepție curioasă" și așa mai departe). Din această constatare s-a ivit, în cadrul Cercului Literar de la Sibiu, și ideea euforionismului (avându-i ca principali teoreticieni pe I. Negoițescu și Radu Stanca și ca punct de plecare convorbirea, din 20 decembrie 1829, a lui Goethe cu Eckermann: „Euphorion nici nu e un personaj în carne și oase, ci doar o figură alegorică. El personifică poezia, care nu e legată nici de timp, nici de loc și nici de vreo persoană"). I. Negoițescu dă fantasmalei ființe a lui Euphorion un substanțial trup cultural: „Ca fiu al Elenei și al lui Faust, în Euphorion s-au contopit spiritul grecesc apolinic (limitele, ordinea elină) și fausticul modern al europeanului, adică dinamismul, avântul nesăbuit" (v. corespondența din *Un roman epistolar*). Definiția lui I. Negoițescu este una schilleriană, iar euforionismul, într-adevăr un fenomen goethean, căci la autorul lui *Faust*, spune Schiller, „spiritul grec e turnat într-o formă nordică". După Gundolf, Goethe nu s-a întrebat ce sunt „grecii dătători de canoane", ci cum poate omul modern „să atingă aceste canoane". Pentru a umple unul dintre acele „dureroase goluri" culturale, I. Negoițescu aspiră în mod utopic să transplanteze această experiență estetică în cultura română, dilatând totodată programul clasicist goethean. „Omul structurilor axiologice" rămâne însă în centrul atenției sale, de aici provenind și interesul pentru baladă și tragedie (teoretizate de Radu Stanca și concretizate de cerchiști). Clasicul reprezintă, la autorul *Engramelor*, un termen foarte elastic, el corespunzând nu numai creației grecești, ci în genere și operelor fundamentale din aria europeană, care, devenind „dătătoare de canoane", s-au clasicizat. Cultura-receptor nu trebuie să

se deschidă oricărei influențe, ci numai aceleia ce corespunde programului de „purificare clasică"; astfel, euforionismul e, într-un fel, și o acțiune de recuperare și implantare în literatura română a unor constante esențiale, o acțiune de reordonare și „europenizare" a ei. Așadar, I. Negoițescu este un lovinescian de tip special: și el propune un sincronism, dar unul cu o Europă culturală arhetipală. Euforionismul înseamnă o întoarcere la mari valori ce au primit o „clasicitate absolută", deci la un spirit al europenismului care funcționează ca normă estetică, morală și ontologică. Euforionismul reprezintă deci o cale de acces, deocamdată potențială, către ethosul occidental, căci rămâne, încă, o întrebare foarte gravă fără un răspuns substanțial: „De ce noi nu avem mistici și sfinți? De ce nu avem tragedii și epopei? De ce sistemul filosofic al lui Blaga nu poate cuprinde o etică?" Opera-model, de „clasicitate absolută", impune tocmai prin semnificațiile axiologice multiple pe care le conține. Ideea aceasta apare permanent în studiile din *Revista Cercului Literar*, fie în eseul despre baladă al lui Radu Stanca („Exclusivitatea estetică nu duce la capodoperă"), fie în *Perspectivă*, articol-program, în care I. Negoițescu explică mai nuanțat motivațiile ce au provocat apariția *Manifestului*... și respinge, pe bună dreptate, acuzația de estetism: „*Manifestul* pornise dintr-o necesitate lucidă a disociației... Opera de artă poate cuprinde și alte valori decât cea estetică. Dacă însă pe aceasta n-o cuprinde, ea e nulă ca operă de artă". Față de *Manifest*, euforionismul constituie o schimbare semnificativă de accent: unei creații, ca să fie, într-adevăr, o mare creație, nu-i ajunge doar valoarea estetică, din ea trebuie să se reverse o reală bogăție axiologică. În fine, programul clasicist preconizat ar trebui să repudieze subiectivul; or, acesta din urmă poate fi totuși regăsit în euforionism. Căci în ecuația euforionistă aflăm întotdeauna *modelul* (norma clasică) și *defor-*

marea lui subiectivă („fausticul/romanticul germanic"), așadar, după cum cred, nu un nou clasicism, ci un manierism, unul al clasicismului. Căci este artă născută din artă. De altfel, în paranteză fie spus, baladele Cercului se constituie într-un surprinzător fenomen postmodernist, iar acesta poate fi pus în relație cu estetica manieristă.

Declanșate din „înalta lui contemplativitate" (remarcată încă de E. Lovinescu), cu o propensiune filosofică accentuată, creațiile critice ale lui I. Negoițescu uimesc și farmecă tocmai de aceea prin frăgezimea și savoarea lor senzuală. La fel de pregnant transpare înclinația ludică a spiritului său speculativ, iar străfulgerările ideatice intră uneori într-o țesătură dilatată parcă de un suflu stihial, iar alteori se comprimă, primind relieful de cristal al unor aforisme sau conturul grațios al unor mici poeme. După cum comparatismul său imprevizibil, de sorginte artistică, aparține unui intelectual rafinat din stirpea lui Balduin de Tyaormin (una dintre măștile sale epice), pentru care frumosul este paradox și care caută cu obstinație exhibiția, dar numai pe aceea mai plină de sens estetic și cu repercusiuni axiologice.

Straja prinţeselor. Lucrând la începutul anilor '90 în echipa Pleșu la Ministerul Culturii, am urmărit cu obstinație, între altele, să facilitez apariția rapidă a *Istoriei literaturii române* a lui I. Negoițescu, într-un moment complet haotic, când Tipografia „Romcart" (fostă „13 Decembrie"), unde zăcea, necules, manuscrisul, se ocupa de cu totul altceva decât de cultură. Cu ocazia tipăririi cărții, am avut câteva lungi convorbiri telefonice cu I. Negoițescu, stabilit la München. Încercam să-l conving să vină la Paris, unde, în primăvara lui '92, urma să i se lanseze *Istoria*... la standul românesc de la marele Salon al cărții de la Grand-Palais. Criticul a refuzat invitația, invocând schimbarea regimului

său de viață, ajuns la un stadiu aproape ascetic și la fuga de orice mondenități. Am insistat cu încăpățânare, căci nu mi-l puteam imagina pe Nego decât așa cum îl cunoscusem pe vremuri: entuziast, vivace, monden; nu mi-l puteam închipui decât *tânăr*, veșnic tânăr și deci neatins de aripa plecată a bătrâneții. Cu o încăpățânare și mai mare, el a găsit alte și alte pretexte de refuz; când toate au fost, pe rând, înlăturate, mi-a mărturisit că, de fapt, orice prezență publică îl consumă și-l epuizează vital, că se simte *obosit* (era deja un simptom letal, pe care atunci nu l-am înțeles). Altfel însă, se interesa cu aviditate de *Istorie*..., punându-mă să i-o descriu: cum e machetată, câte pagini are, ce calitate are cartonul etc. După apariția cărții, deși mi-a cerut să-i reproduc primele reacții, mi-a mărturisit însă cât îl incomodează obligația de a-și structura și completa volumul al doilea al istoriei, întrucât singurul imbold interior pe care îl mai are e acela de a-și scrie *Autobiografia*, a cărei noutate va consta, spunea el, în netrucarea ei și în intenția decisă de a se dezvălui fără rețineri, fără nici un fel de restricții mentale: „Așa ceva nu s-a mai scris la noi", exclama el, cu o satisfacție copilărească, acompaniată de râsul lui sacadat-gâlgâitor, atât de aparte. Regăsesc, de altfel, această afirmație și în interviul acordat Martei Petreu în revista *Apostrof*: „În *Autobiografie*, voi spune *totul* despre mine, chiar și cele mai inconfortabile lucruri." Pentru oricine l-a cunoscut este absolut clar că I. Negoițescu s-ar fi ținut de cuvânt până la capăt, dacă Parcele i-ar fi îngăduit-o. Aceste promisiuni de mărturisire neînvăluită, totală mi-au amintit imediat de avertismentele orgolioase cu care debutează *Confesiunile* lui J.-J. Rousseau, căci toate par spuse de I. Negoițescu, întrucât i se potrivesc în chip remarcabil: „Alcătuiesc o lucrare cum n-a mai fost alta la fel... Vreau să înfățișez semenilor mei un om în tot adevărul firii lui, și omul acesta voi fi eu" sau „N-am trecut

sub tăcere nimic urât, n-am adăugat nimic frumos" sau iarăși: „M-am arătat așa cum am fost." La rândul ei, *Straja dragonilor* constituie autobiografia unui spirit care se apropie treptat de înțelegerea singularității sale, fapt trăit și simțit ca o fatalitate și de Rousseau: „Nu sunt făcut ca nici unul dintre cei pe care i-am văzut; cutez să cred că nu sunt făcut ca nici unul dintre cei care există. Dacă nu prețuiesc mai mult, cel puțin sunt altfel." E interesant să amintesc aici că, din chiar clipa când l-a văzut, E. Lovinescu a avut revelația unicității celui care îndrăznise să-l viziteze: „Azi a fost la mine un tânăr din Sibiu, I. Negoițescu. Nu știu ce va face. Presimt că e «altfel», că e un tânăr «excepțional», pe care îl așteaptă un destin singular. Prea e candid și prea arde."

Criticul a avut tot timpul o mare atracție pentru genul memorialist, savurând autobiografiile lui Cellini, Rousseau (apreciat pentru „linia adevărului" pe care a instaurat-o), Casanova sau Goethe; de altfel, incipitul *Strajei dragonilor*, simplu și direct, cu comentarea semnificației temporale a momentului nașterii, provine chiar din *Poezie și adevăr*). O atracție specială a avut pentru Lichtenberg, nu numai pentru candoarea cu care gânditorul german și-a evocat unele amintiri din copilărie, ci, mai ales, pentru preocuparea acestuia de a scrie o „istorie a spiritului și a mizerabilului meu trup, cu o sinceritate menită a face și pe alții să se rușineze împreună cu mine de cele în ea însemnate".

Cum *Straja dragonilor* a rămas doar în stadiul incipient, de la copilărie până la sfârșitul adolescenței, ea devine, postum, o *Bildungsautobiographie*, o autobiografie a formării sale spirituale, de la revelarea primelor produse ale inconștientului, văzut ca prag originar al psihicului său, până la cristalizarea unei conștiințe proprii prin cunoașterea de sine. În *Straja dragonilor*, punctul de plecare este abisal, fiind dezgropat ultimul strat al biografiei din perspectiva prezentă,

inocent-conștientă, a evocării. Autenticitatea fermecătoare și profundă totodată a *Autobiografiei* provine din „colaborarea" armonioasă dintre copil și adult, ambii la fel de candizi, chiar dacă la ultimul e activă o rafinată conștiință psihanalitică (cu semnale și în diverse interpretări ale criticului). Avem de a face, cu alte cuvinte, cu un proces firesc, spontan, natural de autopsihanalizare, căci „acum, la bătrânețe, retrăind propria mea viață, condeiul îmi înaintează rapid pe paginile albe, luând-o chiar înaintea elaborării, fiindcă mă feresc să fac «literatură»". În eseul *O amintire din copilărie în „Poezie și adevăr"*, Freud ne avertizează asupra semnificației esențiale pe care o conțin primele amintiri ce vin în mintea celui ce-și povestește viața. Or, aici, epoca infantilă uranică – deci aceea de o efervescență confuză, haotică – este evocată și fixată, chiar în debutul rememorării, de două asemenea amintiri. Prima, circumscriind paradisul copilăriei cu hățișurile vegetale de adevărată junglă, constituie, de fapt, o transparentă metaforă a inconștientului: „...o imensă grădină cu mulți pomi roditori, meri, pruni, cireși, nuci și un păr uriaș, vara încărcat de fructe mărunte și delicioase, cu miezul roșu; accesul, printr-o portiță, spre grădina altfel invadată de buruieni și în neorânduială era liber: deoarece eu n-am frecventat-o decât în perioada de dinainte de școala primară, grădina aceasta fructiferă și cu vegetația nebună mi s-a păstrat în memorie ca ceva tropical: abundență, libertate, obscuritate" (este aproape de prisos să mai subliniez că, așa cum se vede, cele trei substantive finale nu definesc, de fapt, o grădină reală, ci una fantasmatică, proiecție a inconștientului, dar și substitut al lui). Cea de a doua amintire din debutul *Strajei dragonilor*, care nici nu este cu adevărat o amintire, e însă extrem de revelatoare în privința elementului feminin al psihologiei lui I. Negoițescu, a accentuatei prezențe a *animei*

în psihicul său. În mod paradoxal, el își amintește de cineva pe care nu l-a cunoscut; în memorie îi persistă, în chip inexplicabil, figura unei mătuși – „frumoasa Claudia, gingașă, feciorelnică și nelumească făptură" – dispărute din lumea aceasta cu mult înainte ca scriitorul să se nască. În consecință, respectiva siluetă feminină poartă doar un nume convențional-real, căci, altfel, ea nu are decât corespondență aparentă în realitatea memoriei, fiind, de fapt, o creație a imaginarului, pur fantasmală: „Făptură palidă ca lămâița, pierdută în celălalt veac, rătăcită pe Câmpii Elizee vide, îmi stăruie până azi în minte, întrevăzând-o fantomatică, «logodnică de-a pururi», galactică plutind, mai degrabă dezintegrând văzduhul ca o altă *Dame blanche*, decât pe valuri în curgere moale ca Ofelia, încununată cu rozmarin și anason." În creațiile activității inconștiente a bărbatului – după cum observă C. G. Jung, de altfel atât de bine cunoscut de scriitor – „*anima* apare deopotrivă sub trăsăturile fetei și ale mamei". Ființa „galactică", persistentă în mintea lui I. Negoițescu, constituie, de fapt, „purtătorul feminin" al proiecției empirice a *animei* din psihicul său. (Cum se poate vedea acum cu limpezime, făptura aceasta galactică e și sursa inconștientă a cărei proiecție multiplicată umple spațiul *Poeziei lui Eminescu*: făcută strict dintr-o materie „siderică" și venită tot din „tărâmul palorilor veșnice", ea reprezintă o stea-înger primordială, din care se vor isca acelea înseilate în marele lui studiu eminescian.) Conform descoperirii lui Jung, „*fiecare bărbat poartă cu sine imaginea eternului feminin*, nu imaginea unei femei anume, ci a unei femei *în genere*". Or, cum am mai arătat, „nelumeasca făptură" ce stăruie în mintea celui adult din *Straja dragonilor* este o figură inventată, arhetipul feminin ce definește natura aparte a psihicului și inconștientului său. Femeia-arhetip a lui I. Negoițescu e una galactică, o stea-înger rece, inaccesibilă,

proiecție surprinzătoare a imaginarului unui tip uman care, cum repetat o spune, e „împins de simțurile totdeauna în fierbere". Ea este, de aceea, „logodnică de-a pururi, soție niciodată" (de altfel, chiar faimosul poem al lui Arghezi, *Cântare*, din care citează scriitorul, poate fi interpretat în întregime ca proiecție a *animei* masculine: „Necontenita mută a mea însoțitoare"). Fantasma galactică reprezintă „sora ideală" a unei alte mătuși, care, la rândul ei, este sora de astă dată întru totul reală a mamei sale: așadar, prin succesive distilări, avem de a face cu un substitut matern (or, din *Autobiografie* aflăm în mai multe rânduri de drama unui copil traumatizat de răceala mamei, de neputința ei organică de a-și exterioriza afecțiunea, de altfel rcală, față de fiul ei). Cum tot Jung observă, „*anima* are relații oculte cu «secretele», cu lumea beznelor în genere și, din acest motiv, are adesea o nuanță religioasă". Faptul se verifică în *Straja dragonilor* și e încă o dovadă că silueta galactică este una imaginară; tot în debutul *Autobiografiei*, el pomenește de o bunică a sa, Filofteia, care imediat capătă un contur ideal de Philothée, adică de femeie fictivă și reprezentare sacrală; procesul de irealizare simbolică pe care îl declanșează e mărturisit fără echivoc: „Că purtătoarea lui (a numelui respectiv – *n.n.*), de pe îndepărtate meleaguri dunărene s-a arătat în viață destul de indiferentă față de Cel de sus nu schimbă nimic din respectul și farmecul cu care m-am deprins eu apoi să înconjur acest nume."

Elementul feminin al inconștientului său îl modelează din profunzime. De aceea, el are o structură psihică fragilă, intuiții acute, o sensibilitate extrem de vulnerabilă. Chiar și personalitatea sa intelectuală e marcată puternic de acest fapt, cele mai abstracte probleme fiind învăluite, la el, de o aură erotic-emoțională. Tânărul Negoițescu avea evident cunoștință de alternanța jungiană dintre *anima* masculină

și *animus*-ul feminin, căci iată ce aflăm dintr-un pasaj al *Poveștii triste a lui Ramon Ocg*: „Era ceva monstruos în ființa Mariei Magdalena. Era poate o trăire intelectuală prea masculină." În mare măsură, Arnold Gouget, actorul din povestirea lui de tinerețe *Primăvara elvețiană*, este un alter ego, căci, la fel ca la personajul său, componenta feminină este „încrustată organic în ființa lui". Ca urmare, copilul este mereu avid de reciprocitatea afectivă, ale cărei semne – mângâierea și sărutul – sunt reprimate de instanța parentală, închegându-i o sensibilitate nostalgică de tip proustian (I. Negoițescu va fi, de altfel, constant preocupat de biografia lui Proust): „Tata interzisese astfel de manifestări sentimentale, considerate de dânsul ca de prost-gust. Nici pe ei nu i-am surprins vreodată sărutându-se ori mângâindu-se, nici eu n-aveam voie să-i sărut. Când taică-meu nu era de față, mai îndrăzneam să o sărut pe mama, care însă nu se grăbea să-mi răspundă. Doar târziu, ca student poate, și apoi până la moarte, am putut s-o sărut în voie, fără ca ea în schimb să simtă un reciproc îndemn, deși nu era o ființă rece, distantă și rigidă, ci comunicativă și prietenoasă, o soție și o mamă sensibilă și extrem de devotată." Reținerea afectivă a mamei îi dă copilului un sentiment dramatic de nesiguranță, care va persista apoi, în mod obscur, și în psihicul său deplin conturat, tânărul Negoițescu fiind torturat de „teribile îndoieli" de sine. Or, știm din eseul lui Freud despre *Poezie și adevăr* că preferința maternă deschis arătată pentru micul Johann Wolfgang îi va insufla, de la început, lui Goethe „acel sentiment de învingător, acea încredere în succes, care nu rareori atrage după sine succesul. Iar Goethe și-ar fi putut începe istoria vieții sale cu remarca: «tăria mea își are rădăcinile în relația mea cu mama»". Senzația de nesiguranță și de neocrotire se amplifică până la spaima abandonării sale în spațiul deschis, înfricoșător al lumii largi:

„...uneori, mama neglija să-l trimită pe soldat la timp (ca să-l ia de la grădiniță – *n.n.*), iar eu, singur – căci ceilalți fuseseră deja preluați la ora cuvenită –, cuprins de o adevărată disperare, socoteam că părinții mă abandonaseră. A fost poate cea mai mare suferință îndurată în copilărie (reiterată până azi, de câte ori se vorbește de copiii pe care naziștii îi smulgeau de lângă părinții lor), întreținută chiar de maică-mea, ce avea curiosul obicei de a-și distra vreo prietenă venită în vizită cu lacrimile mele inundându-mi obrajii, când susținea că eu n-aș fi progenitura alor mei, ci am fost cumpărat de la țigani. Lacrimile ca lacrimile, dar sufletul mi se umplea de o tristețe sfâșietoare, ce persista mult timp după restabilirea adevărului." Având o structură psihică de „fiu" perpetuu, copilul I. Negoițescu seamănă, într-un sens, cu un alt „fiu" ilustru, Kafka, așa cum se descrie acesta în faimoasa *Scrisoare către tata*. Adevărate răni narcisice sunt provocate copilului de o instanță parentală care – „fără răbdarea unei pedagogii adecvate" – apelează, iritată, la educația, nocivă prin ironie și batjocură, dureros de jignitoare. Contactul cu o viață socială incipientă prin frecventarea școlii îi provoacă lui Negoițescu, cum i se întâmplase și lui Kafka, o senzație neliniștitoare de impostură, provenită dintr-un „sentiment parcă al datoriei neîmplinite, al vinovăției fără vină (pentru că vina e prea adâncă spre a o sesiza)", fapt ce-l face pe pedagog să întrebe: „De ce-i este teamă copilului dumneavoastră?" De aici până la angoasele regresive ale conștiinței cehoviene nu mai e decât un pas. I. Negoițescu a avut un temperament și un comportament de *puer* etern, toată viața lui e o succesiune de pubertăți, care i-au făcut farmecul nespus și i-au oxigenat mereu sensibilitatea artistică, menținută astfel la un grad extrem de intensitate: „totdeauna mi-a plăcut să fiu protejat, exceptat, favorizat, poate ca o compensație față de lipsa de

manifestări a iubirii părintești, care interzicea sărutul, mângâierea, alintul, răsfățul." De aceea, el caută, mereu lacom, ambianța feminin-ocrotitoare, concretizată de numeroasele sale mătuși, bune și drăgăstoase, iar apoi de egeriile sale, surorile Ana Gălan și Victorița Ștefan, femei fascinante, cu „ochii magic-misterioși" și cu o „paciință transcendentală", sugerând participare și dăruire dezinteresată.

Cele două egerii fac parte „dintre acele persoane care nici nu au multă nevoie să întreprindă ceva, să te învețe, să te îndrume, fiindcă simpla lor prezență declanșează un du-te-vino între aici și dincolo"; ele își exercită vrăjile asupra protejatului lor – un fluid benefic îl străbate, iluminându-l –, deoarece au, în sensul goethean-blagian al cuvântului, un demonism primar-magic, capabil să trezească în copil demonismul creator precoce. I. Negoițescu presimte încă din faza lui aurorală, cu o „misterioasă teamă", prezența demonicului în ființa sa, ca un impuls misterios ce-l îndrumă „în marea aventură". Reținând din această confesiune diversele referințe la aria demonicului (în legătură fie cu egeriile-surori, fie cu Blaga, fie cu el însuși), am avut revelația că *Autobiografia* ar fi trebuit să fie semnată cu numele „Damian Silvestru", enigmaticul său pseudonim de tinerețe. Ori de câte ori mi-am amintit de acest pseudonim, am retrăit aceeași mirare față de numele curios pe care și l-a inventat I. Negoițescu. Îmi pare foarte rău acum, când e prea târziu, că, de câte ori am stat de vorbă cu el, niciodată nu mi-a trecut prin minte să-l întreb ce semnificație are combinația dintre cele două părți ale pseudonimului. Astăzi, sunt absolut sigur că pseudonimul nu era ales întâmplător și că el reprezintă un ieroglif. Și cheia se află, probabil, în *Autobiografie*. Damian înseamnă, etimologic vorbind, „domesticitul", „îmblânzitul", iar *Silvestru*, „sălbaticul", „pădurețul". Cele două părți ale pseudonimului reflectă, de fapt, ființa

lui primordială, naturală, supusă civilizării sau, cum el însuși o spune în *Autobiografie*, acea „sălbăticiune de domesticit", căzută în mâinile celor adulți. Dar așa-zisul prenume al pseudonimului are și o altă explicație, complementară. Și, pentru că I. Negoițescu era un mare cititor al lui Hermann Hesse, am căutat și am găsit explicația în romanul *Demian* și, mai ales, în comentariul pe care criticul l-a făcut acestei opere. Și iată ce vrea să reveleze, de acolo, comentatorul: „Demian este Daimonion, spiritul demoniac, pozitiv, creator", iar într-un sens prim – definit tot de Goethe (în poemul *Străvechi cuvinte orfice*) și preluat de Hesse – Daimonion te împinge să respecți sentința „Așa ți-e scris să fii, nu scapi de tine", așadar: „scufundă-te în tine însuți, fă ceea ce corespunde profundei tale ființe." *Autobiografia* reflectă treptata limpezire de sine, descoperirea naturii proprii și supunerea față de ea. „Mă mâna, mărturisește I. Negoițescu, un teribil demon vital, un nemaipomenit impuls de afirmare, un individualism acut." A te supune demonicului din tine înseamnă a te supune până la căpăt firii tale adevărate, fără să-ți fie rușine de ea, trăind frenetic în conformitate cu ea: „graba, precipitarea, spontaneitatea – iată trăsăturile esențiale ale caracterului meu." Scindată, ființa lui e contrariată când de impulsurile biologice de „sălbăticiune", când de cele psihice, profund extatice. După cum însăși natura sa e una aparte, cu totul altfel decât aceea a majorității; natura sa se ridică, irepresibilă, împotriva naturii, fiind deci, conștient/inconștient, antinaturală.

În acest sens, o anume mărturie a memorialistului nu-i deloc întâmplătoare: „Dacă e adevărat că eram deosebit de sensibil la deformarea (defăimarea?) naturii și la extravaganță, nu e însă mai puțin adevărat că trăiam sincer și profund tot ceea ce se chema – atât de impropriu – «decadent» și ceea ce constituia fondul meu autentic." Dar impulsul de

a deforma natura este simptomul esențial al omului și al artistului manierist. De altfel, chiar și demonicul se insinuează, uneori, în zona existențială ori artistică a manierismului, căci se manifestă – așa cum semnalează Paul Tillich – prin forma care contrariază forma, adică prin natura ce desfigurează natura. Și, ca receptor de cultură, viitorul scriitor I. Negoițescu e deja manierist: el își amintește că Blaga „m-a îndemnat să nu neglijez pe «clasici», pe artiștii Renașterii, pe care, de fapt, i-am înțeles abia prin modernii care i-au transfigurat desfigurându-i în propria lor operă". Deci el nu absoarbe clasicul în stare pură, ci clasicul filtrat prin modern, maestrul prin discipol, iar modelul prin imitația deformatoare a formei originare (cum se va întâmpla, mai târziu, în cazul euforionismului pe care îl va teoretiza). Deocamdată, adolescentul lasă să se dezvolte în sine un fel de „bun-simț", care, copt pe îndelete, devine în stare „să cuprindă în sânul său nebuniile cu adevărat estetice". Iată motivul pentru care tânărul Nego se simte atras de Picasso, „ale cărui monstruozități (adică deformări izbitoare de modele imitate – *n.n.*) mă făceau să mă înfiorez de plăcere". Gustav René Hocke enumeră trăsăturile ce cristalizează condiția psihologică a manieristului, fie ca om, fie ca artist; ele sunt în egală măsură definitorii și pentru autorul *Strajei dragonilor*: componenta feminină, antinaturalul, artificialul, labilitatea nervoasă, individualismul acut, sciziunea interioară (impactul dintre extatic și sexual), impulsul către deformare, rebeliunea continuă, melancolia, egocentrismul, dandismul (cu vocația lui Nego, nostalgică, pentru acea evocată *haute couture*), erotismul invertit (care, în cazul lui I. Negoițescu, ar putea fi lămurit pornind de la unele sugestii freudiene din analiza făcută lui Leonardo, cu nuanțările aduse de Jung și Proust), subiectivismul, plăcerea de a se travesti (prezentă, între altele, și în dorința lui I. Negoițescu

de a fi pictat ca artist renascentist). Autorul *Engramelor* n-a fost toată viața doar un „copil", ci, mai mult decât atât, un „copil teribil", ce se manifestă, cu predilecție, prin exhibiție, capricii, extravaganță și provocare, urmărind mereu să șocheze. Voința de a surprinde favorizează, mai târziu, apariția acelei perspective insolite, moderne, deformatoare, pe care criticul o va avea asupra întregii literaturi clasice românești și pe baza căreia un Ion Barbu îl va „influența" pe Coșbuc și așa mai departe.

Din clipa când l-a văzut, E. Lovinescu observă: „Figură fină, feminină, androgină." Iar androginismul e una dintre obsesiile manieriștilor, căci artistul este, în primul rând – spune Hesse –, un om al simțurilor, superior celuilalt tip, omul spiritului; căci la cel dintâi „originea este maternă", el are fața dublă, „bărbătesc-femeiască", trăind erotic-emoțional, întrucât la el predomină *anima*, iar nu *animus*, ca în cazul uscatului om al spiritului. Incitat de trăsăturile manieriste ale lui I. Negoițescu, am răsfoit din nou Lumea ca labirint a lui Hocke, descoperind, spre surprinderea mea, că un paragraf al cărții poartă chiar titlul „Problema lui «a spune *totul*»". Or, am amintit deja de satisfacția copilărească a lui Negoițescu la ideea că, în *Autobiografie*, va „spune *totul*" despre sine, savurând, cu anticipație, surpriza și chiar șocul produse de confesiunea sa. Din perspectiva *Strajei dragonilor*, foarte semnificative devin aforismele sale din *Viața particulară*; iată unul dintre ele, de-acum plin de miez: „Acum, nu suport scriitorii care descriu natura, fața, haina; despuiați-vă deci!" Pentru Hocke, există două gesturi originare, ce intră în impact: *sublimarea clasică* și *dezvăluirea manieristă*; „despuierea" lui I. Negoițescu aparține, în mod radical, celei de a doua categorii, corespunzând intenției programatice a manieristului contemporan de a se lua în posesie prin intermediul unei mărturisiri fără limite, în care se com-

bină spovedania catolică cu dicteul psihanalitic. Întâmplător sau nu, scriitorul s-a apropiat, la maturitate, de catolicism (cerând chiar să fie înmormântat cu preot catolic), iar în psihanaliză a fost un cunoscător avizat.

În fine, e momentul să ne întrebăm și ce semnificație conține sintagma „straja dragonilor" (nu înainte de a preciza că, topografic, „«Straja Dragonilor» [este] ca o insulă la întâlnirea râurilor de străzi ce curg neliniștite printre casele înghesuite" din Orașul de Jos sibian).[1] O primă aproximare a apucat să ne-o dea încă Negoițescu. În capitolul al doilea al *Autobiografiei*, el vorbește anticipativ de „perioada străjei *dragonilor*, cu Cercul Literar", deci de epoca universitară a vieții sale, când se cristalizează programul ideologic, estetic și existențial al cerchiștilor și când, în biografia lui intelectuală, devine fertil contactul cu E. Lovinescu, Lucian Blaga și Radu Stanca. Față de primul, se apropie cu o teamă adolescentină, ieșită din „admirația fascinată" a tânărului discipol față de un maestru a cărui neașteptată bunăvoință îl umple de „o stranie căldură", cu efect benefic asupra „copilului din mine". Încărcat organic de magie, al doilea îl

1. Cu ocazia primei operațiuni de parcelare a Orașului de Jos – actuala zonă a străzilor 9 Mai–Ocnei–Faurului –, a fost amplasată acolo o piațetă (la intersecția străzii 9 Mai [multă vreme, strada Elisabeta] cu Strada Ocnei [cea mai veche stradă din această parte a Sibiului]), numită multă vreme *Dragoner Platz* „Piața Dragonilor" (aflată pe drumul ce lega Poarta Ocnei [Sibiului] cu Piața Mică). Denumirea, păstrată până în perioada interbelică, provine de la numele *dragonilor* (ostași ai gărzii militare austriece: *Dragoner Wache* „Garda / Straja Dragonilor") care au funcționat, în epoca habsburgică, într-o clădire din piațetă. O gardă militară (având rolul de poliție comunitară pentru Orașul de Jos) a existat însă aici încă din perioada medievală. În anii '80, administrația locală a decis dezafectarea vechilor clădiri, aflate în paragină, în locul lor fiind plasată o fântână arteziană, care azi nu mai funcționează.

„electrizează" pur și simplu pe cel „setos de magie ca buretele de apă". În fine, cel de-al treilea, prietenul mai mare, încarnează „duhul romantic" însuși, insuflând în jur idei și fantezie. E, așadar, perioada privilegiată a existenței sale, ocrotită și străjuită de „dragoni", adică de maeștri, de autorități cu aură regală, simboluri vii ale creativității, dătătoare de ordine, echilibru și inspirație. De altfel, conform calendarului chinezesc, anul 1940 – ce deschide magica epocă a Cercului Literar de la Sibiu – a fost chiar un an al Dragonului!

Sunt însă convins că Negoițescu ar fi revenit, pe parcurs, asupra „dragonilor" ce-i străjuiesc *Autobiografia*. Căci sugestii ținând de simbolismul universal planează peste întreaga lui confesiune. Un cuplu de dragoni care se mușcă reciproc ori un dragon ce își devorează coada simbolizează conflictul, urmat de conciliere, dintre două impulsuri contrare ale inconștientului. Iar pentru Jung – atât de bine cunoscut de autorul *Străjei*... –, dragonul, acoperit pe tot corpul, ca un cer înstelat, de nenumărați ochi, este o proiecție mitică a inconștientului, cu „luminișurile" sale răsfirate. În fine, am insistat, în (psiho)analiză, asupra „pubertății repetate" a lui Negoițescu, asupra profilului său de copil teribil și de *puer* melancolic. Or, în sensul acesta, luându-mă după dicționarele de simboluri ce sintetizează sugestiile jungiene, *a te lupta cu dragonul* înseamnă a lua cunoștință de propriile impulsuri inconștiente, controlându-le și devenind, din acel moment, *adult* cu adevărat. Descoperim astfel o dublă intenționalitate psihanalitică a *Autobiografiei*. Cum am mai spus, în ultimul său an de viață, I. Negoițescu nu mai voia decât să-și scrie și să-și încheie spovedania. Ea avea, pentru el, în momentul respectiv, o importanță capitală, poate și din cauza unor impulsuri obscure, inconștiente, venite din străfundul unei vieți asaltate de moarte, pe cale de consumare definitivă. Și atunci, știind și neștiind în

același timp, el se întoarce cu totul înspre trecutul său, către rădăcinile biologice și psihice ale ființei: căutându-și copilăria și „originea maternă", își caută, de fapt, un ultim adăpost, o ultimă protecție. E direcția regresivă a *Autobiografiei* sale. Cealaltă, a doua, iese la suprafață, chiar prin actul propriu-zis de a-și sonda trecutul, scufundându-se până în inconștient. Ajuns acolo, acum, la capăt, el se ia în stăpânire cu tot cu pulsiunile sale conștientizate. Profilul lui se întregește într-un paradox: copilul și adultul din sine se întâlnesc în *Autobiografie*. De aici „cumințenia" cu care și-a primit sfârșitul, seninătatea adultă cu care a acceptat-o. Și, pentru că și-a început *Autobiografia* plonjând decis în plasma inconștientului său, el și-a întâlnit „dragonii", descoperind, la fel ca Rilke, că „toți dragonii vieții noastre sunt prințese care nu așteaptă decât să ne vadă frumoși și îndrăzneți". Și frumos, și îndrăzneț, I. Negoițescu a fost modelat de *anima* sufletului său, stând, tot timpul, sub *straja prințeselor*. Străjuit, din copilărie, de acea făptură galactică, steaua-înger, își încheie existența sub același semn al *animei*. În penultima noapte a vieții sale pământești, în clinică, el o visează pe sora Rafaella, călugărița-infirmieră, sub chip de înger.

Farmecul neobișnuit al *Autobiografiei* sale vine dintr-o naivitate programată, datorită căreia țâșnește, firesc, fluxul discursului retrospectiv și care intră în aliaj cu naivitatea reală a naratorului cu suflet de copil. Fraza e cel mai adesea amplă, natural proustiană, uimind meandrele rememorării și înghițind, încăpătoare, divagațiile aluvionare de tot soiul. Din aceste divagații, totdeauna foarte interesante, se vede un lucru surprinzător: cât de ardelean era, în adâncul sufletului, estetul I. Negoițescu, evocând, de pildă, Clujul de altădată din „ziua morților", definind, în linia lui Max Weber, burghezia transilvană și urmărindu-i ascendența până la preoții, notarii și învățătorii de țară etc. El are o

memorie minuțioasă, temeinică, ardelenească (așa cum numai Mircea Zaciu mai are). Pe de altă parte, *Autobiografia* e învăluită, nu de puține ori, într-o tentă crepusculară, grotesc thomasmanniană, cu o semnificație axiologică implicită, sugerând cât de rapid s-a maturizat literatura transilvană după apariția lui Blaga, intrând chiar în consonanță cu decadentismul european: „...eu mă integram într-o civilizație ce o trăiam ca pe un mândru declin (poezia lui Blaga nu-mi părea străină acestui sentiment al declinului...)." Dar, peste toate acestea, *Straja dragonilor* rămâne cea mai directă, mai șocantă și mai dezinhibată confesiune scrisă vreodată la noi. E o pierdere ireparabilă pentru cultura noastră, neobișnuită încă cu asemenea introspecții de profunzime, faptul că ea s-a întrerupt brusc. Abia părți disparate vor putea fi, oarecum, înlocuite de câteva dintre „engrame" ori de unele dintre pasajele cenzurate din *Romanul epistolar*. Oricum, chiar și prin atâta câtă este, *Autobiografia* lui I. Negoițescu va marca, în mod sigur, maniera de a scrie proză subiectivă la noi.

Notă asupra ediției

I. Negoițescu a transmis pe cale testamentară revistei *Apostrof* dreptul de publicare în țară a *Autobiografiei* (*Straja dragonilor*): în foileton în numerele revistei și, separat, în volum editat de „Biblioteca Apostrof". Din nefericire, scriitorul a reușit să termine doar primele două capitole ale *Autobiografiei*: „Rochia de bal" și „Convocat la director". Aceste capitole au fost publicate de autor, mai întâi, în *Caietul de literatură* (coordonat de el însuși) *al revistei „Dialog"* de la Dietzenbach (redactor responsabil: dr. Ion Solacolu): capitolul 2, „Convocat la director", în numărul cvadruplu 27–28–29–30 din mai 1992, iar capitolul 1, „Rochia de bal", în numărul 31–32–33–34 din decembrie 1992. Cele două capitole au fost apoi republicate, în foileton, în revista *Apostrof*, începând cu numărul 5/1993 și sfârșind cu numărul 5–6–7/1994. În toamna anului 1994, *Straja dragonilor* a apărut, în volum, la „Biblioteca Apostrof".

Ediția Humanitas a *Strajei dragonilor* are la bază – ca și ediția „Biblioteca Apostrof" – textul rezultat din: a) confruntarea dintre manuscrise, dactilograme și forma tipărită în *Dialog*, între ele apărând, uneori, și diferențe, întrucât autorul a făcut intervenții și precizări pe dactilogramă; b) corecturile realizate de scriitor direct pe textul tipărit al capitolului 2 din *Dialog* (autorul n-a mai avut răgazul să revadă și, eventual, să corecteze și capitolul 1, căci revista

Dialog ce conține „Rochia de bal" i-a sosit abia în ultimele clipe de viață).

Transcrierea textului s-a făcut în conformitate cu normele ortografice în vigoare; s-au păstrat totuși unele dintre opțiunile de scriere ale scriitorului. Am respectat, de asemenea, modul de punere în pagină dorit de I. Negoițescu, care – voind să sugereze și vizual cititorului, prin pagina tipărită, amplitudinea fluxului afectiv dictat de preaplinul memoriei sale – preferă adeseori să nu întrerupă curgerea evocării prin introducerea de alineate. Cum mărturisește chiar el, „acum, la bătrânețe, retrăind propria mea viață, condeiul îmi înaintează rapid pe paginile albe, luând-o chiar înaintea elaborării, fiindcă mă feresc să fac «literatură»".

În sfârșit, am unificat felul de transcriere a numeroaselor titluri de opere și reviste, de nume de instituții etc. pomenite de scriitor.

Evitând pedanteria, acolo unde totuși ni s-a părut că putem să facilităm înțelegerea textului sau că se impun precizări, am făcut trimiteri la un corp de note explicative așezate în subsolul paginilor.

La sugestia poetului Emil Hurezeanu – deținătorul *Jurnalului* inedit al lui I. Negoițescu și al drepturilor de editare a acestuia –, am inclus la sfârșitul volumului un fragment din *Jurnal* (4 ianuarie 1949), revelator atât pentru sensul *Strajei dragonilor*, cât și pentru felul în care s-a amplificat, ulterior, drama interioară a scriitorului, dramă căreia *Autobiografia*, rămasă în stadiul ei incipient, îi circumscrie doar premisele.

În fine, prezenta ediție Humanitas a *Strajei dragonilor* conține și schița capitolului 3, „O amintire": este ultimul semn lăsat de autor – învins în lupta cu timpul –, înainte „de a fi fost răpit de Iupiter, ca și Ganymed, și transportat la ospățul celor din ceruri".

*

Mulțumim, pe acesată cale, doamnelor Marta Petreu, Roxana Croitoru, Olga Murvai și domnului Mihai Sofronie pentru amabilitatea de a ne fi ajutat în clarificarea unor aspecte de natură istorică și toponimică din textul lui I. Negoițescu.

I. V.

STRAJA DRAGONILOR

Memorii 1921–1941

urmate de un fragment din

JURNAL

CAPITOLUL 1

Rochia de bal

Am venit pe lume în ziua de 10 august 1921, la două ore după miezul nopții (n-am așteptat să se facă ziuă, cum s-ar fi cuvenit: graba, precipitarea, spontaneitatea care te împiedică să-ți organizezi mai bine treburile vieții, iată una din trăsăturile esențiale ale caracterului meu). Ora exactă o dețin de la mătușa mea Aurelia (1897–1978), cumnata mamei, care, povestind evenimentul, pretindea a fi fost prima care m-a ținut atunci în brațe; de unde s-ar putea deduce că m-a și moșit, dacă vârsta și inexperiența condiției sociale n-ar contrazice această presupunere. Locul nașterii mele este orașul Cluj (Kolozsvár pentru unguri, Klausenburg pentru nemți), Strada Călugărițelor (Apácák utca)[1] nr. 6, în vecinătatea pieței Mihai Viteazul (Széchenyi tér). Casa, unde mama (Lucreția, 1896–1974) se afla atunci la părinții ei (tata, locotenentul Ioan Negoițescu, 1894–1972, cu garnizoana la Oradea, a fost înștiințat printr-o telegramă care suna cam așa: „Micul Ionel te așteaptă cu dor"), poate mai există și azi, ascunsă de clădiri construite între timp în jur. În prima mea copilărie, cum mi-o amintesc, ea avea în față

1. De fapt, nici varianta românească, nici cea maghiară a denumirii nu a existat vreodată ca atare în indexul oficial al străzilor din Cluj, ea fiind o creație populară, transmisă de tradiția locală, pornind de la numele purtat de această stradă: Apáczai Csere János (învățat maghiar din Transilvania, 1625–1659) (*Apáczai* < [localitatea] *Apác*[*z*]*a* < subst. comun *apáca* „călugăriță"). Azi, strada Argeș (*n. ed.*).

o curte vastă, cu un rond mare de flori în mijloc, curte despărțită, la dreapta cum intrai pe poartă, printr-un gard, de o imensă grădină cu mulți pomi roditori, meri, pruni, cireși, nuci și un păr uriaș, vara încărcat de fructe mărunte și delicioase, cu miezul roșu; accesul, printr-o portiță, spre grădina altfel invadată de buruieni și în neorânduială era liber: deoarece eu n-am frecventat-o decât în perioada de dinainte de școala primară, grădina aceasta fructiferă și cu vegetația nebună mi s-a păstrat în memorie ca ceva tropical: abundență, libertate, obscuritate. Bunicul meu matern, protopopul Theodor Cotuțiu (1854–1930), care fusese mai întâi preot în satul lui de origine, Diug (mai târziu, i s-a schimbat numele în Dumbrăvița), se trăgea dintr-un neam de popi din tată în fiu. Cam bețivi se pare, spre deosebire de dânsul, care strălucea prin sobrietate și abstinență, consolidate de zgârcenie. Popa cel bătrân, taică-său, a murit înecat în apa unde căzuse de pe pod pe când se întorcea acasă de la o libație. Ortodox, bunicul meu a studiat teologia la Sibiu, unde s-a împrietenit cu colegul său de facultate Nicolae Ivan, viitorul episcop de Cluj. Sub îndemnul acestui prieten, probabil, a participat la lupta națională a românilor ardeleni împotriva asupririi maghiare și a fost unul din cei 237 de bărbați care în anul 1892 au pornit la Viena ca să înmâneze împăratului Memorandul. Înscăunat după Unirea din 1918 în nou înființata (reînființata) episcopie a Vadului și Feleacului, Nicolae Ivan și-a adus amicul alături de dânsul, numindu-l consilier eparhial. Vajnicului ierarh, care a fost un excelent administrator, i se datorează, ca încoronare a strădaniilor sale, impozanta catedrală ortodoxă din capitala Transilvaniei. Revăd încă înalta clădire albă îmbrățișată de schele și înconjurată de un maidan plin de materiale de construcție, și mai țin minte că și tata – desigur la instigarea socrului său – făcea parte dintr-un comitet ajutător la

săvârșirea lucrărilor (strângerea și distribuirea fondurilor particulare). Bunica mea, Lucreția Hontila (1859–1936), din Mocod, comună de oameni cu stare, așezată pe dealurile premontane din nordul Ardealului, era fiica notarului Toma Hontila, cu studii la Blaj, foarte bun gospodar, proprietar de livezi, care își desfăcea merele la Budapesta. Legenda familială spune că a refuzat cariera administrativă ce i-o promiseseră ungurii – să-l facă prefect, dacă se maghiarizează. Dintr-o broșură comemorativă a Liceului grăniceresc din Năsăud, am aflat că, la moarte, biblioteca sa a trecut în stăpânirea acestui liceu și, de asemeni, că ar fi avut o activitate publicistică. Legenda lui mai spune că, prea înfocat catolic, n-a fost de acord să-și mărite fiica unică cu un teolog ortodox, astfel că acesta s-a văzut nevoit să-și răpească mireasa, imprudent consimțitoare la rapt; „imprudent" zic, fiindcă răpirea n-a avut drept rezultat o căsnicie fericită. Bunica mea vorbea totdeauna cu silă despre soțul ei, nu-l scotea din „țap bătrân" (virilitate prelungită, se vede!) și-l acuza de a fi risipit în afaceri nenorocite averea considerabilă ce i-o adusese ca zestre. Prost gospodar și neiubind pământul, dar îndrăgind aurul și argintul, vindea pe datorie totul ca să adune bani (a vândut chiar o herghelie țăranilor care nu și-au plătit decât în infimă parte datoria), iar banii îi împrumuta pe camătă și fără acte, doar pe jurământ, astfel că nici pe cale judecătorească nu-și putea revendica drepturile. Lovitura de grație i-a dat-o fără îndoială prăbușirea valutară de după războiul mondial. Bunica îi blestema îndeosebi avariția, și într-adevăr ca avar îl păstrez și eu în amintire. La Dumbrăvița (Diug) n-am fost niciodată. Mocodul l-am vizitat abia în anul 1966, în fugă, cu prilejul sărbătoririi centenarului Coșbuc, când (nu prea de mult ieșit din închisoare și pentru întâia oară cu drepturi legale) am fost și eu invitat la serbările de la Hordou organizate de Uniunea

Scriitorilor. Legendele de aceea sunt legende, ca mai adesea să se abată de la realitatea istorică: sora mai mare a mamei, Virginia (1889–1975) pretindea că ar fi fost curtată, pe când era copilă, de „junele" bard... Chiar dacă memoria mă înșală și mătușa mea vorbea, de fapt, de Claudia, întâiul copil al bunicilor, frumoasa Claudia, gingașă, feciorelnică și nelumească făptură moartă de ftizie cu mulți ani înaintea nașterii mele, anacronismul mai stăruie – ținând cont de faptul că încă din 1895 autorul *Nunții Zamfirei* se căsătorise la București cu Elena Sfetea – și nu-mi confirmă decât fascinația pe care poetul a exercitat-o printre domnișoarele locului. Nu reține ca maică-mea să fi rostit vreodată numele Claudiei, în schimb mătușa mea Virginia îl pronunța cu venerație, însoțindu-l întotdeauna de acel „fie iertată" care nu mă împiedică să cred că dânsa se identifica cu sora ideală, socotindu-se fericită că apucase să o cunoască. Datorită mențiunilor ei reiterate, făptura palidă ca lămâița, pierdută în celălalt veac, rătăcită pe Câmpii Elizee vide, îmi stăruie până azi în minte, întrevăzând-o fantomatică, „logodnică de-a pururi", galactică plutind, mai degrabă dezintegrând văzduhul ca o altă Dame blanche,[1] decât pe valuri în curgere moale ca Ofelia, încununată cu rozmarin și anason.

Cea mai veche semnalare scrisă a numelui de Negoițescu am întâlnit-o într-un document din anul 1652, sub Matei Basarab (*Cartea obștești adunări a țării*), publicat de Bălcescu în *Magazinul istoric pentru Dacia*: el se regăsește printre semnăturile celor ce au judecat, în obștească adunare, pe trei boieri dovediți. Ceea ce nu înseamnă că ar fi vorba de un strămoș al meu. Splendoarea documentului o constituie amplul blestem, consfințit de Domn, de mitropolit și de

1. Cf. *Doamna albă*, operă omonimă a compozitorului francez F. A. Boieldieu (*n. ed.*).

toți cei de față, prin care se comută pedeapsa cu moartea cuvenită boierilor furi. Înfățișând tatei documentul, el nu s-a lăsat nici cuprins de emoție, nici nu s-a arătat convins de ceva. Dânsul era feciorul unui funcționar de căi ferate, Gheorghe pe numele său mic, și al soției acestuia, Filofteia (1874–1963), fiica restauratorului Ioniță Dimitriu din Slatina și a soției lui, Sultana, în casa cărora s-a născut și nepotul lor, ce avea să-mi fie genitor. Numele de Filofteia mi s-a părut ridicol și-mi era parcă rușine să-l atribui mamei părintelui meu, până când mi-a căzut în mână faimoasa operă a episcopului genevez François de Sales, *Introduction à la vie dévote*, în care sfântul om își adresează îndemnurile unei Philothée, simbol al tuturor femeilor iubitoare de Dumnezeu. Că purtătoarea lui de pe îndepărtate meleaguri dunărene s-a arătat în viață destul de indiferentă față de Cel de sus nu schimbă nimic din respectul și farmecul cu care m-am deprins eu apoi să înconjur acest nume. Deasupra restaurantului soților Dimitriu, se afla micul lor hotel, unde se pare că, în perioade electorale, trăgeau diverși politicieni de vază, între care și Ion Brătianu. Gheorghe Negoițescu, al cărui părinte ținuse în București birjă cu un cal – taică-meu îi spunea simplu și crud: birjar –, se trăgea poate din țărani de pe lângă Vălenii de Munte, unde există un sat cu Negoițești, după cum mi-a relatat un tovarăș de suferință al meu la penitenciarul Jilava, și trebuie să fi fost un om cu sănătatea șubredă, căci a murit tânăr, lăsând după el o văduvă cu doi copii: Marioara și Ionel. Cum văduva lui s-a recăsătorit îndată cu inginerul italian Giovanni Godini (1859–1918), angajat și el de Căile Ferate Române, ca specialist, căruia avea să-i toarne o groază de copii, tata a fost crescut de acesta. Dar primii ani ai vieții și i-a petrecut în casa bunicilor, la Slatina, care răsuna până la ore insolite de muzica tarafului din local.

După recăsătorirea mamei lui, orfanul a însoțit familia Godini mai întâi la Pașcani, important nod de comunicație, unde ei locuiau chiar în clădirea gării, la etaj. De acolo, din fereastră, micul Ionel, copil de școală primară, l-a zărit într-o zi pe scriitorul Mihail Sadoveanu (apăruseră în 1904, deodată, întâile patru cărți ale prozatorului), care se plimba de-a lungul peronului așteptând trenul. Cititor pretimpuriu, băiețașul îi cunoștea deja scrierile și chiar chipul, din tipărituri, așa că nu este foarte de mirare că a alergat imediat să-l întâmpine. Bărbatul corpolent – altfel atât de tăcut – l-a primit cât se poate de prietenos (eu cred că autorul *Ochiului de urs* a privit totdeauna copiii ca pe puișorii de jivine), l-a luat de mână, continuându-și plimbarea și... discutând literatură. Această întâmplare n-a avut nici o consecință pentru cei doi: Sadoveanu a fost pururi deprins cu succesele, pe care natura i le-a dăruit nu altfel decât talentul, iar copilul n-avea altă vocație decât pe aceea a lecturii. Tatăl meu n-a nutrit niciodată ambiții de scriitor pentru urmașul său, menindu-mi doar o bibliotecă cu grijă întocmită. Dacă aș fi manifestat talent muzical, poate ar fi fost altfel. În arhiva familială, există o poză a tatei, îngălbenită de vreme, înfățișându-l ca „premiant cu cunună", la vârsta de vreo opt-nouă ani. În legătură cu acest premiu, el mi-a povestit că directorul școlii l-a întrebat ce și-ar dori ca răsplată a bunei învățături, iar răspunsul a sunat: „o vioară". Consultată și ea, maică-sa a opinat pentru... o pereche de ghete și dânsei i s-a făcut hatârul. Probabil, femeia s-a gândit că băiatul era orfan și nu trebuia abuzat de cumsecădenia tatălui vitreg, oricât de supus soției adorate va fi fost inginerul Godini. Silindu-mă pe mine, când aveam aproximativ vârsta premiantului „cu cunună", să mă dedic instrumentului ce-i fusese lui refuzat, tata mi-a pus de la început la dispoziție două viori: nici azi

nu înțeleg de ce... Mai târziu, când m-a îndemnat să fac sport, ca să nu mă ofilesc cu nasul mereu în cărți, m-a înzestrat cu două perechi de schiuri, apoi cu două rachete de tenis!

Întâia copilărie care îmi deșteaptă amintiri se leagă de casa din Strada Călugărițelor, însă primii doi-trei ani din viață i-am petrecut totuși la Oradea, într-o locuință amenajată în incinta cazărmii unde tata își făcea serviciul. Aici, memoria e nevoită să recurgă la cele ce mi-a povestit despre mine, atunci, maică-mea. În propria-mi ureche, se mai păstrează doar sunetul goarnei care anunța, seara, stingerea, și aceasta este desigur cea mai veche melancolie a mea. Mama povestea cu haz mai ales două fapte mie mai târziu semnificative: încă mă târam în patru labe când trebuia să fiu îndeosebi supravegheat, căci plăcerea mea era nu numai să rod var de pe pereți, dar și să mănânc noroi uscat și balegă de cai de pe bocancii ostașilor; iar când am început să mă țin binișor pe două picioare, am profitat degrabă de posibilitățile de mișcare ce-mi stăteau acum la dispoziție spre a fugi de acasă. Dispărusem – și o zi întreagă s-au căznit o seamă de soldați să mă caute, până au dat în sfârșit de mine: șezând liniștit și satisfăcut pe fund, bine ascuns de foile de cucuruz ori de frunzele de sfeclă din vasta grădină de zarzavat a unității militare. Murdar și sătul, mai înghițindu-mi și mucii, după o cură strașnic vegetariană, minuscul Tarzan al zarzavaturilor. În preajma mea, mișunau porci. În perioada imediat următoare mutării noastre de acolo la Cluj, m-am mai bucurat în vreo două-trei rânduri de fericitele meleaguri vestice, deoarece sora tatei, Marioara, măritată cu un căpitan Argeșenescu și găzduiți de asemeni în incinta cazărmii orădene, mă aducea la dânșii să mă răsfețe. În cadrul serviciului său, Argeșenescu făcea dese călătorii cu trenul la Cluj, așa că-i era la îndemână să mă preia de la părinți

și apoi, cu proxima ocazie, să mă restituie – până în ziua când bietul om a căzut din trenul în mers: se deschisese o ușă a vagonului, defectă, și el a murit pe loc, deoarece în cădere și-a zdrobit capul de un stâlp de telegraf.

În Cluj, părinții mei au fost adăpostiți mai întâi de bunici, în casa în care mă născusem și care de data asta îmi trezește amintiri mai precise. O locuință destul de cuprinzătoare, dacă în ea încăpeau cei doi bătrâni, fiul lor mai mic, Coriolan (1901–1984), atunci student la medicină, și penultimul, Teodor (1899–1971) – i s-a spus totdeauna Toader –, care, de fapt, deținea o cameră complet separată în dosul casei (a profitat de ea pentru o legătură sentimentală incestuoasă), sublocotenent: urmase școala militară la Budapesta, a intrat imediat după Unire în armata română, i-a fost camarad și s-a împrietenit cu locotenentul Negoițescu, pe care l-a introdus, cu ocazia primului lor Crăciun comun, în familia preotului Cotuțiu, la Diug. Pe deasupra, picase și maică-mea cu odorul ei; de tata nu-mi amintesc deloc, fiindcă el, ofițer de geniu, era mereu trimis la lucrări te miri unde: după căsătoria lor, ai mei au zăbovit, de pildă, câtăva vreme în satul Ciolpani (Ilfov); acolo se pare că m-au conceput. O parte a casei, dinspre grădină, era ocupată de proprietăreasă, o domnișoară bătrână (să fi avut vreo patruzeci de ani), urâtă, cu gușă, părul breton vâlvoi și ochi holbați, înaltă, solidă, nemaipomenit de vitală și petrecăreață, în cele mai bune raporturi cu cei din clanul Cotuțiu – înțeleg prin asta mai ales tinerii –, fără să fi știut vreodată o boabă românească: Karola Vikol, unguroaică dintr-o familie de origine armenească cu ramură și în Vechiul Regat, unde a existat un general cu numele Vicol (nu voia nici să audă de „rudele" scăpătate de peste munți). Bogată încă – posedând și alte case, în alte părți ale orașului, dintre care una impozantă, cu etaj, cu multe apartamente, în plin centru, pe un colț

al străzii Regina Maria: aici aveam s-o vizitez o dată, înainte de arbitrajul de la Viena, în preajma ruinei ei finale, în frumosul apartament cu superbe mobile Biedermeier, vaze chinezești uriașe, bibelouri de preț, lustre doldora de cristale, dar fără covoare, căci deja le vânduse; în amintirea sărbătorilor îmbelșugate de altădată, ridicase un brad de Crăciun înalt până-n plafon, împodobit doar cu un baston de lemn cam butucănos (ca și ea). Semn al sărăciei, ce-și arăta respingătorii colți, erau și cestile ordinare în care a turnat rozeul dulceag de Tokaj (paharele de Boemia, pe picioare lungi și cu cleștarul gros, colorat al cupei răsfrângându-și strălucirea din unghiurile și muchiile ascuțite, sunt singurul element pe care-l reții dintre lucrurile ei, când locuia pe Călugărițelor). Ruina începuse probabil din clipa când s-a văzut moștenitoarea averii lăsate de părinți și pe care s-a străduit din răsputeri s-o risipească. Va fi fost și avocatul Karolei Vikol de vină, un tip scund, bătrâior, chel, unsuros, deși cu grijă în vestimentație, pentru această ruină, întreținută de dânsul – cum susțineau, mai târziu, părinții mei –, dar cred că cea mai mare parte a vinei o poartă propensiunea ei spre risipă, nesăbuința, haosul minții, acea dezorganizare sistematică având la bază detracarea generală a familiei Vikol. În grajdurile acum văduvite de cai, din stânga curții „noastre", s-a spânzurat fratele Karolei, pe care l-am zărit și eu o dată acolo, în fața grajdurilor, în costum de vânătoare parcă. El ocupase funcții înalte în administrația austro-maghiară, pierdute din cauză că, asemenea celor mai mulți slujitori ai vechiului regim, refuzase să depună jurământul de credință față de statul român și, dezamăgit de statornicirea incredibilei răsturnări istorice, și-a pus capăt zilelor (copiii lui s-au adaptat însă, găsindu-și un loc onorabil în societate – mama s-a împrietenit cu o fiică a sa). Sora lor mai mare, Rózsika, fostă cântăreață la opera din Budapesta (sau Viena?), pe care

am zărit-o de vreo două ori, când o vizita pe stăpâna casei din Strada Călugărițelor, era și dânsa înaltă, dar suplă, cu fața scofâlcită sub fardurile abundente, purtând pălărie cu boruri largi, strivită parcă de flori (poate și de fructe sau zarzavaturi), îmbrăcată toată după moda de dinainte de război – aș compara-o azi cu Nebuna din Chaillot –, desigur și ea incapabilă de adaptare la vremuri și la senectute, a murit de oftică undeva, în Clujul anilor '30: i-au găsit după câteva zile cadavrul, într-o magazie goală, cu ciment pe jos. Și de mâinile ei îmi aduc aminte, în simulacrul de mănuși ferfenițite ce le acoperea. Petrecerile se țineau lanț în casa din Apácák utca nr. 6, de dimineața până seara urla gramofonul cu pâlnie la Karola, iar paharele se umpleau mereu de vin și șampanie, de lichioruri divers colorate – și gramofonul, și paharele, și buteliile spumoase, și sticlele de lichior de diferite forme trecând uneori în salonul Cotuțeștilor, unde medicinistul, arătos ca un actor de cinema și căruia începuse să-i placă a trage la măsea, invita colegi și colege la adevărate festinuri urmate de dans, foxtroturi și charlestoane organizate cu contribuția generoasă a veselei unguroaice, prezentă și ea întotdeauna. Bătrânii nu-și făceau niciodată apariția în atari ocazii, popa neavând nimic împotrivă din moment ce nu cheltuia un sfanț pe aceste „dezmățuri". Iar generozitatea maghiară nu se mărginea doar la atât, extinzându-se și la daruri prețioase: unchiul meu își împodobea inelarul cu un giuvaer încărcat de briliante ce-ți luau ochii – cadoul Karolei. Între studenții care se amuzau copios în Strada Călugărițelor, s-au numărat și Aurel Moga, viitorul ministru al sănătății sub comuniști, vestit medic, și Florica, viitoarea soție a profesorului Gavrilă (boli infecțioase), una dintre admiratoarele luate în seamă de Lucian Blaga: persoane pe care le-am „revăzut" în cursul anilor.

Fața dinspre stradă a cuibului acesta plin de viață, dar și stigmatizat de moarte tragică, al copilăriei mele era alcătuită pe o latură și alta a porții largi de mici apartamente la fel de modeste ca și chiriașii lor, toți unguri cu progenitură numeroasă: cei mai vechi prieteni de joacă, de la care am deprins să vorbesc atunci la fel de bine maghiara ca și româna și dintre care n-am mai reîntâlnit-o apoi decât pe Irma, țigancă unguroaică, mai mare ca mine cu vreo doi-trei ani, căpetenia droaiei de *pueri*, „amanta" mea, inițiatoarea mea primordială în ale erosului. Ferestrele mărunte ale acestor apartamente dădeau spre canalul Someșului, care mărginea de partea asta ulița, iar de partea cealaltă direct zidurile clădirilor ce se oglindeau în apă. Când cursul apei se întrerupea în vederea asanării, năpădeam toți copiii locului să căutăm comori pe fundul uscat, în special pietricele lucioase și tinichele ruginite fabulos. Într-o dimineață „normală", cu albia murmuitoare de valuri iuți, ne-am strâns, alături de trecătorii curioși, în jurul unui leș acoperit de ziare fluturate de vânt, întins pe malul canalului: cetățeanul, probabil cu mintea încețoșată de alcool, căzuse în apa care nu era totuși adâncă și se înecase. De zbenguielile noastre din curte nu mai țin minte nimic. De mine știu însă că aveam obiceiul să alerg ca un nebun, plin de sudoare și cu fața roșie ca focul, în jurul marelui rond de flori din mijlocul curții, scoțând șuiere ca o locomotivă cu aburi în călduri și refuzând să mă opresc, în ciuda oricăror somații. Ca să vin la masă, trebuia să fiu oprit cu forța și să încasez o corecțiune strașnică. Bătaie mâncam zadarnic și pentru comportamentul meu incorigibil când familia avea oaspeți: săream în întâmpinarea lor, când intrau pe poartă, cu întrebarea gâfâit stereotipă și perfect lămuritoare: „Ce mi-ai adus?" Nu sosea niciodată cu mâna goală mătușa mea favorită de o viață Elenuța (1894–1979), cumnata mamei și cea mai bună prietenă a ei atunci (vara

își făceau rochii identice, înflorate, stârnind pe stradă sau în localuri publice curiozitatea lumii), soția fratelui ei cel mare, Salustiu (1881–1926). Maior pornit pe strălucită carieră (s-a prăpădit tocmai când se pregătea să devină colonel), făcuse școala militară la austrieci, servise și în capitala imperiului în preajma războiului, trecând apoi, după Unire, la români și organizând la Cluj Garda națională, drept care, până la cedarea Ardealului de nord, o stradă a orașului i-a purtat numele.

Dar cum să nu-mi amintesc de „jocurile" din mirifica grădină? Ascunsă de buruienile înalte și viguroase care își așterneau umbra asupra ei, se găsea acolo, crescută parcă din pământ, o masă de piatră de mărimea și forma unei mese de operații – căci pentru „operații" fusese fără îndoială concepută, din moment ce noi, copiii, în acest scop o utilizam. Mai exact, era întotdeauna operată acolo aceeași persoană: Irma, oacheșa, ispititoarea fată cu chip iberic, cu ochi mari focoși. Ea avusese inițiativa, ea inventase jocul nostru, ea ne îndemna s-o operăm. Se întindea, goală-pușcă, pe spate, pe piatra fierbinte de soarele arzător, căci aveam grijă să dăm la o parte vegetația nebună. Ne înghesuiam în jurul mesei vreo șase-șapte țânci cu rol de doctori, în mână cu surcele adunate de pe jos, pe care – așa cum ne învățase în prealabil pacienta – i le îndesam în vulva încă ferită de orice pilozitate, oferită nouă cu cea mai nevinovată impudoare: dacă ar fi fost o fecioară cu sex pilos, poate ne-am fi speriat. Așa însă, cu toate că aveam toți sentimentul că săvârșim ceva ce nu se cuvine, ceva interzis nouă nevârstnicilor, inocența noastră nu poate fi caracterizată decât ca paradiziacă; iar sentimentul de vină, delicios, împrumutând valoare faptei noastre, ne înmugurea ca oameni în paradisul din care încă nimeni nu ne alungase. Cu altă ocazie, Irma m-a dus la ei în casă, profitând de împrejurarea că părinții ei erau plecați

în oraș, ca să facem „copii". O locuință sărăcăcioasă, care îmi ilustra mai bine ca orice diferența socială dintre noi. Ne-am dezbrăcat în pielea goală și am pătruns într-un șifonier în care atârnau haine. În picioare, printre ele, ne împingeam unul într-altul, iar eu, de data asta cu inițiativă proprie, socotind că-mi fac datoria de „bărbat", am dat drumul unui jet de urină caldă, care s-a prelins nu numai pe pântecele și pe coapsele ei impubere, nu numai pe coapsele mele înfiorate de plăcere, lipite de ale ei, ceea ce a mulțumit-o pe partenera mea, care se arăta satisfăcută, dar a umplut și dulapul de licoarea binefăcătoare, fără ca tovarășa mea de „joacă" să se sinchisească. Pe Irma am pierdut-o din vedere după ce am părăsit definitiv locuința aceea a bunicilor. Peste ani, am recunoscut-o într-o femeie tânără cu trăsăturile neschimbate, înaltă, cu mers grațios, pe străzile Clujului, nu numai o singură dată și de fiecare dată am salutat-o zâmbind, nu fără respect – ea îmi răspundea rece, ca unui necunoscut, ceea ce probabil și eram pentru dânsa.

Nici de aranjamentul apartamentului bunicilor nu-mi amintesc, memoria mea nu reține decât câteva mobile: Biedermeier comun, fără pretenții, de care gemea Ardealul, două dulapuri de dormitor, fotolii și scaune de salon îmbrăcate în pluș roșu, un bufet de sufragerie înalt, etajat, foarte închis la culoare; le-am revăzut și în succesivele locuințe familiale, după mutarea din Strada Călugărițelor; la bunici, în casa ce și-au cumpărat-o, la mătușa mea Virginia, care în bună parte le-a moștenit. Din mobila de salon, un fotoliu și două scaune le-au păstrat ai mei până destul de târziu, alt fotoliu cu două scaune au intrat de asemeni în patrimoniul Virginiei, iar două scaune au supraviețuit în apartamentul unchiului meu Publiu (1894–1975), alt frate al mamei, probabil până la moartea sa și a soției lui, Aurelia.

Dar veritabila amintire sexuală, intensă, nostalgică, din această perioadă a tuturor începuturilor, anterioară în orice caz „aventurii" cu Irma și de aceea totuși cu contururi mai vagi, are altfel de conținut. Să nu fi împlinit încă patru ani când de acolo, din Călugărițelor, ordonanța tatei (ostașul rămăsese în serviciul mamei și al bunicilor), un flăcău voinic, înalt, spătos, cu figura atrăgător blajină, mă lua de mână sau mă ducea în cârcă la scaldă, la Someș, undeva în dreptul pădurii Hoia, la poalele ei dinspre oraș, unde apa, nezăgăzuită încă de maluri, se răspândea pe albia lăbărțată în nenumărate șuvoaie mai mari sau mai mărunte. Soldatul, în izmene și gol de la brâu în sus, se așeza pe fundul apei mici, cu spinarea în amonte, ca să-l izbească valurile, a căror spărtură mă stropea, făcându-mă să scot țipete de plăcere proaspătă, iar pe mine, gol-goluț, mă prindea între picioarele lui, așezat și eu ca dânsul, cu spatele lipit de pântecele lui cald și ocrotitor, bucurându-mă de apa care se scurgea parcă prin noi, unindu-ne, limpede și răcoroasă. Mă simțeam atât de bine, atât de fericit, cuprins de o tihnă dulce, care venea din rădăcinile ființei, în situația asta ce o doream prelungită la nesfârșit: nu-mi mai doream nimic pe lume decât să stau nemișcat în cleștele uriaș și moale al coapselor bărbătești, învesnicit de această împlinire. Amintirea flăcăului mi-a întreținut-o cu perseverență maică-mea, care adesea repeta: „Cât de tare te-a iubit băiatul ăsta! Când și-a terminat stagiul militar și a plecat în satul lui, plângea și nu se putea despărți de tine." Nu reieșea din spusele mamei dacă am plâns și eu, dar mă cuprinde uneori dorul să-i rostesc numele, pe care de mult l-am uitat.

Înainte să părăsească bunicii prima lor locuință din Cluj, ne-am mutat noi într-una numai a noastră (tata se fixase în localitate), situată pe strada Kogălniceanu (Farkas utca), una dintre cele mai frumoase artere ale orașului, scăldată

primăvara de suavul parfum al teilor copleșiți de flori, ce străjuiau ambele trotuare. La un capăt al ei, se înălța biserica calvină, cu fațada ca o imensă glugă de Ku Klux Klan tăind strada, cu zidurile laterale sprijinite de contraforturi, cu cele interioare decorate, pe toată înălțimea lor considerabilă, de steme ale aristocrației transilvane; în minima piațetă din fața intrării, ridicându-se pe un soclu de piatră, supla statuie în bronz a Sfântului Gheorghe străpungând balaurul. La celălalt capăt, în mijlocul altei piațete, pe un soclu zvelt ca o coloană, statuia albă și gracilă a Fecioarei Maria. De-a lungul unuia dintre trotuare, între altele, clădirea sobră, academică, a Universității „Regele Ferdinand", apoi (pe atunci) ruina teatrului vechi și o casă cu etaj în stil baroc; de-a lungul celuilalt trotuar, severe clădiri înalte de școli confesionale maghiare, zidul de netrecut al închisorii de minori (pe atunci) și, între ele, palatul cu un etaj al contesei Nemes, unde – la parter – spre stradă, în dreapta intrării, ne-am instalat noi. Deasupra noastră, pe toată fațada, se afla Consulatul francez, cu balcon și, drapel roșu-alb-albastru. Curtea dreptunghiulară, pietruită, cu mici smocuri de iarbă țâșnind ici și colo printre pietre, cu lungimea spre interior, avea în fund o poartă neagră, mare, de fier, deasupra căreia se întindea apartamentul contesei, corespunzător celui unde se adăpostea consulatul. De o parte și de alta a curții, la parter, ca și la etaj, alte apartamente, iar dincolo de greaua poartă din fund, care extrem de rar se deschidea spre a-mi permite o aruncătură de ochi într-acolo, o grădină nu prea adâncă, sălbatică și oarecum sinistră, căci mereu pustie: se vede că nu cobora nimeni într-însa, de când grajdurile laterale se debarasaseră de cai și trăsuri.

Nu numai din cauză că mai crescusem, dar și prin faptul că acum nu se mărginea doar la o curte (cu jungla alături, ce-i drept), ci se întindea pe o stradă întreagă, liniștită și

familială parcă, încât mi se dădea voie s-o frecventez de la un capăt la altul ca teren de joc, am pătruns într-un nou orizont. Până să intru la școala primară, n-am trecut cu jocul (cerc, șodron, vara – patine, iarna, pe zăpada înghețată, sau frecatul ghețușurilor, profitând de lățimea trotuarelor asfaltate și chiar de asfaltul carosabil) de limitele ei. Societatea copiilor era aici mult mai bogată și mai „selectă", cu conture mai distincte – din cauza sporitei mele capacități de percepție – decât ceea ce cunoscusem „în trecut". Pe perimetrul curții, m-am împrietenit îndată cu patru dintre copiii ce locuiau aici. Consulul avea două odrasle simpatice prin aerul foarte dezghețat (emancipat), care învățaseră românește (servind de interpreți părinților, când urcam sus la ei), o fată și un băiat: Loulou și Guy. Mai emancipată era Loulou, ceva mai mare decât noi, băieții, căci începuse deja școala în Franța, la călugărițe, și nu-și petrecea decât vacanțele în România: ne povestea minuni despre libertățile ce și le permiteau în secret fetițele acolo. Instruită la sursa cosmeticii apusene, era deja expertă în farduri și se boia și acasă, la Cluj, cu tot ce-i stătea la dispoziție în laboratorul maică-sii, care n-o cenzura câtuși de puțin. La recepțiile oferite de consul, cu risipă de luminație și tratație, aveam și noi, cei mici, partea noastră – eram destui, căci invitații își aduceau progeniturile, plasați într-un salon special, la dispoziția puștimii. Perechea consulară nu întreținea legături cu colocatarii, așa că pe tata nu-l auzeam vorbind franceza decât uneori, cu contesa Nemes, proprietăreasa, care nu știa românește și care de altminteri era o rarisimă apariție, când, pentru a ieși în oraș, trebuia să străbată curtea: o femeie de vreo cincizeci de ani, totdeauna în negru, delicată și aparte, pentru mine cât se poate de ciudată (poate mă impresiona și titulatura ei nobiliară), deși nu-mi inspira teamă, ci doar o indicibilă sfială. Mult mai târziu, văzând într-o publicație

franceză imagini de la reprezentația pariziană a piesei lui Pirandello *Cosí è (se vi pare)*, mi-a plăcut s-o identific cu doamna Ponza, în mare doliu, enigmatică sub voalul negru, iar mai târziu încă, de aici pornind și acum înclinat spre grotesc, cu... văduva din Efes, întâlnită parcă și într-o nuvelă a lui Maupassant. Cu mama, care mai cultiva ierarhiile medievale – moștenire a raporturilor sociale stricte din regatul lui Ștefan cel Sfânt – și i se adresa după străvechiul protocol cu un fel de (în traducere românească) „mărită cucoană", echivalent feminin pentru „excelență", se întreținea în maghiară, Loulou nu era frumoasă ca Irma (oval de prună, năsuc obraznic și, nu știu de ce, mi se pare și pistruiată – o confund oare la figură cu un băiat de pe stradă, tot cu numele de Lulu, dar altfel pronunțat, pistruii de pe față contrastându-i cu funda mare, albă, care nu-i lipsea niciodată de la gât?), dar m-a pervertit social, stârnindu-mi o deosebită admirație și o prematură curiozitate pentru Franța. Cu nepoții colonelului Terpu, din justiția militară (albastrul închis al uniformei îi dădea în ochii mei prestigiu), care adoptase pe cei doi orfani ai surorii sale și care ocupau apartamentul corespunzător celui al nostru, de partea cealaltă a intrării în palat, am avut aceleași relații strânse, punctate de o întâmplare mai degrabă neplăcută pentru mine, atunci, deși nu lipsită de interes. Într-o zi, cel mai mare dintre ei (nu-i reține numele, doar pe al fratelui său, de seama mea, drăguțul Dorel, care a intrat în școala militară și am auzit că s-ar fi prăpădit în război), să fi avut vreo zece ani, m-a luat cu el în closetul curții, împărțit în două cabine, și, înghesuindu-ne într-una din ele, mi-a poruncit să mă desfac la pantaloni și a început să-mi sugă minusculul sex, îndemnându-mă apoi să fac și eu la fel cu al său. Simțurile mele n-au reacționat însă – și când, ulterior, am fost invitat să repetăm „prostiile", am refuzat. Cât de indiferentă mi-a fost

această experiență se vede și din împrejurarea că, student fiind – peste ani –, habar n-aveam că există, între practicile erotice (între „prostii"), *fellatio*. În vecini, la închisoarea de minori, m-am împrietenit cu un copil al directorului, Moldovan: dintre cei mai mici ca mine, un băiat, Victor, a ajuns actor la Teatrul Național, iar fata, Nuni, a devenit cititoare a poeziilor mele hermetice. Minorii în haine vărgate, care trebăluiau uneori în curtea închisorii, nu mi-au făcut nici o impresie, cum nici elevii școlilor și studenții universității din apropiere. O dată, de pe latura de sus a scândurii cu ajutorul căreia ne legănam pe capra de tăiat lemne din curtea închisorii, am căzut și mi-am tăiat profund o gleznă în ferăstrăul proptit, alături, cu lama în sus. Am fost transportat de urgență la clinica chirurgicală, la doctorul Iriminoiu, prieten și fost coleg de școală al tatei, care m-a cusut, sub anestezie totală: când mi-a astupat nasul cu cârpa îmbibată de anestezic, am văzut stele roșii care pâlpâiau ritmic. Sperietura, și a mea, și a părinților mei îndată alertați, a fost grozavă: mi se mai văd și azi, la gleznă, semnele intervenției chirurgicale – doctorul spunea că puțin a lipsit ca să fiu amputat. În casa barocă de pe celălalt trotuar, aproape vizavi de noi (la etajul unde locuia, proprietăreasa ținea într-o cușcă uriașă o maimuță care zburda și se zbenguia cât îi permitea spațiul, pe ramurile unui copac uscat), își avea locuința, la parter spre stradă, de o parte a intrării, maiorul Strat, a cărui soție, Miți – sora lui Liviu Rebreanu –, era o veche prietenă a mamei, iar de cealaltă parte, familia maiorului Rădulescu, cu cei doi copii un pic mai mari ca mine, Micu și Gabi, tovarăși ai mei de joacă. Micu a murit când era student, iar Gabi avea să-și facă stagiul de avocată în biroul tatălui meu, la Sibiu. O dată, cu o bandă întreagă de copii, ne-am dus în pivnița întunecoasă a casei baroce să ne jucăm „de-a mama și de-a tata": partenera mea a fost Gabi, cea mai

frumoasă dintre fetele de pe strada Kogălniceanu, o blondă fâșneață. Altă dată, unul dintre copiii ce locuiau tot acolo ne-a inițiat în taina mare a casei: într-o mansardă amenajată într-o aripă a podului, unde urcai nu mai știu cum, pe trepte exterioare, dar care nu porneau din acea curte, locuia un tânăr agreabil, cu părul galben ca paiele, ce-și oferea sexul în erecție copiilor, să-l prindă în mână și să se „joace" cu el. Am participat și eu cu plăcere, de câteva ori, la acest joc neobișnuit. Am trăit și pe cont propriu, cam în aceeași perioadă, o poveste similară, poate de mine inițiată, pe baza experienței „din pod". Noaptea, când ai mei lipseau de acasă, invitați undeva sau la vreun spectacol (operă, teatru, cinema), mă lăsau în paza ordonanței, care trebuia să-mi supravegheze somnul (să nu visez urât!). La masa din bucătărie, unde își prepara din foiță și tutun țigara, ungurul cumsecade și prietenos mă ținea pe genunchi și mă lăsa să-l deschei la nădragi, să-i scot sexul din izmene și să mă joc cu el, cerându-i totodată amănunte cu privire la raporturile lui sexuale cu slujnica de vizavi. Insistam ca amănuntele să fie cât mai precise, în timp ce sexul lui, și așa mare în micile mele mâini, sporea văzând cu ochii. După ce totuși trebuia să mă retrag în pătuțul meu cu plasă, căci ostașului îi era teamă să nu ne surprindă „domnul locotenent" (eu aș fi adormit bucuros pe genunchii lui, cu „privighetoarea"-n mână, cum zice Boccaccio, sau măcar la pieptul lui), îmi purtam cu nostalgie degetele la nas, să simt mirosul de tutun cu care se impregnaseră în contactul lor cu zonele acute ale bărbăției lui. Peste ani și ani, Blaga avea să insiste, când îmi citea din traducerea lui *Faust* la care lucra, asupra scenei din partea a doua, în care personajul lui Goethe, gata să coboare la Mume cu cheia ce i-o încredințase Mefisto, simte cum în mâna lui cheia crește (Blaga zicea de-a dreptul „se scoală"):

Er wächst in meiner Hand! Er leuchtet, blitzt[1] – versul 6261 al poemului.

Dar jocul formidabil şi întreţinând gustul nostru pentru aventură era altul, avuabil. În faţa universităţii se întindeau două lungi şi înguste peluze, gazonul lor fiind mărginit de un brâu de piatră cubică pe care, ziua, studenţii se aşezau să ciorovăiască la soare. Acolo ne strângeam, seara, după ce se lăsa un pic întunericul, toţi copiii străzii, la iarbă verde, noi ziceam „la excursie". Consumam castraveţi cruzi (cu cât mai mari, cu atât mai apreciaţi), pe care îi curăţam cu briceagul sub vigilenţa şefului nostru, un tânăr, poate student, căruia îi spuneam chiar „şeful" – după cum ne învăţase el. Locuia în demisolul universităţii, într-unul din apartamentele personalului de serviciu; era probabil fiul cuiva de acolo. Firav, cu faţa suptă şi parcă mâncată de vărsat, cu trupul deşirat în hainele ce fâlfâiau pe el, dominându-ne în primul rând prin înălţimea lui, în ochii noştri considerabilă. Nu părea să aibă mai multă minte decât noi. Îl ascultam respectuoşi, ca pe un frate mai mare, mândri că-i suntem camarazi. Întrucât ne aflam „la vedere", în imediata apropiere a caselor noastre, părinţii ne tolerau escapada, uşor peste ora „retragerii" obişnuite. În locuinţa unor copii din casa vecină cu a mea, de partea opusă a închisorii de minori, „şeful" a pregătit câtăva vreme o reprezentaţie teatrală, în vederea căreia adunase câteva găleţi de nisip şi cearşafuri ieşite din uz. Eram teribil de excitaţi de acest eveniment (pentru cheltuielile înscenării se percepuse anticipat o mică taxă de intrare, pe care o achitaserăm cu entuziasm, căci instituţionaliza evenimentul) – dar eu nu m-am putut bucura de

1. Cf. *Faust*, partea a II-a, versul 6261, trad. rom. de Lucian Blaga, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1955: „Ea creşte-n mâna mea şi luminează fulgerând" (*n. ed.*).

spectacol, la care n-am participat, deoarece părinții m-au răpit, ducându-mă cu ei în altă parte, poate la un spectacol veritabil; destulă vreme apoi m-au intrigat gălețile de nisip, de al căror rost n-am reușit să dau. Am fost, în schimb, cu „șeful" la o serbare școlară în clădirea liceului maghiar de alături, într-o sală pe la etajul doi, cu scenă și cortină (albastră) adevărate, unde țin minte că s-a cântat romanța lâncedă și siropos melancolică *Santa Lucia* de Tosti. Spre deosebire de Strada Călugărițelor, în Kogălniceanu toți copiii eram români și cineva chiar ne-a strecurat în suflet un dram de șovinism, învățându-ne să strigăm în cor „ungur bungur țap în cur" – „să nu te mai prind în gură cu porcăria asta, că te stâlcesc", mă amenința tata. Când, într-o bună zi, „șeful" a dispărut, au încetat „excursiile" nocturne și viața colectivă.

Am frecventat grădinița de copii a doamnei Bogdan-Duică, soția profesorului și istoricului literar, aprigă patrioată, îmbrăcând uneori costum național, prietenă cu vestita naționalistă doamna Bratu, avocată ce-și avea biroul pe aceeași stradă cu grădinița și care nu părăsea niciodată acest veșmânt de gală (fire argintii în țesătura fotei): la defilările de 10 Mai, trona astfel în tribuna oficială, fiind una dintre figurile marcante ale Clujului copilăriei mele. Eu o zăream adesea cu servieta doldora de dosare, ce contrazicea costumația femeii durdulii și iute de picior. Primul lăcaș pedagogic în care intrasem, așadar, era situat în imediata apropiere a pieții Mihai Viteazul, la câțiva pași de Strada Călugărițelor, într-o vilă locuită chiar de vestitul savant, pe care îl vedeam câteodată, măreț, cu pântecele-i proeminent și părul alb, pe terasa dinspre curte (curtea de joacă a elevilor), sorindu-se, căci doar terasa se putea umple de soare, în timp ce terenul nostru de zbenguială rămânea pururi în umbră, sub castanii cu coroana parcă neagră de desimea ei, covârșind și pavilionul

din fund, de tinichea ce s-ar fi vrut verde; nici dinspre stradă nu venea lumină, fiindcă grilajul ce ne despărțea de ea era căptușit în interior tot de tinichea „verde", pe când cealaltă latură a curții era mărginită de zidul unei clădiri. Bătrânul profesor, cu figura lui preocupată, atât de serioasă, nu ne acorda nici o atenție, dar de soare noi tot ne bucuram în sala rezervată nouă, extrem de luminoasă datorită ferestrelor largi dând spre piață. Fără alt mobilier decât banca joasă ce mărginea doi dintre pereți (un fel de lavița de lemn de culoarea lui naturală, caldă) și spalierul cu bare lustruite, cățărate pe înălțimea celuilalt perete, sala aceasta îmi părea imensă – și ce decepție am avut revăzând-o după război, când am vizitat lăcașul împreună cu Dominic Stanca, alt beneficiar al său, din seria următoare mie: un spațiu tare modest, ușor de comparat cu impresia de odinioară, căci mobilierul rămăsese neschimbat. Dintre copiii seriei mele îmi amintesc mai cu seamă de Bombonica, vedeta grădiniței, atât de picantă în rochița de catifea vișinie, la serbări, când lepăda ca noi toți șorțul pepit. Fiica unui medic, doctorul Voicu, figură cunoscută a acelui Cluj, Bombonica ne-a părăsit când a rămas orfană de mamă în urma unei tragedii familiale: maică-sa și-a pus capăt zilelor prin otravă. Mai târziu, am aflat că sinuciderea constituie deznodământul unui scandal monden: doamna Voicu își înșela soțul cu tatăl adevărat al fetiței. Grădinița fiind aproape de locuința bunicilor, unde în locul nostru se instalase sora mai mare a mamei, Virginia, văduva unui contabil din Bistrița, cu copilașul ei Toderică, mă duceam câteodată, după program, acolo, acum nu numai de dragul bunicii, care era prima pe lista femeilor ce mă adorau, ci și pentru tanti Virginia, care, oricât își adora propriul ei prunc, mai găsea destule resurse spre a-mi acorda și mie o afecțiune specială (nedezmințită până la bătrânețe). Zilnic venea însă după mine, la prânz, ordo-

nanța care mă adusese dimineața: uneori, mama neglija să-l trimită pe soldat la timp, iar eu, singur – căci ceilalți fuseseră deja preluați la ora cuvenită –, cuprins de o adevărată disperare, socoteam că părinții mă abandonaseră. A fost poate cea mai mare suferință îndurată în copilărie (reiterată până azi, de câte ori se vorbește de copiii pe care naziștii îi smulgeau de lângă părinții lor), întreținută chiar de maică-mea, ce avea curiosul obicei de a-și distra vreo prietenă venită în vizită cu lacrimile mele inundându-mi obrajii, când susținea că eu n-aș fi progenitura alor mei, ci am fost cumpărat de la țigani. Lacrimile ca lacrimile, dar sufletul mi se umplea de o tristețe sfâșietoare, ce persista mult timp după restabilirea adevărului și consolările de rigoare. Consolări orale și niciodată sărut sau alint. Tata interzisese astfel de manifestări sentimentale, considerate de dânsul ca de prost-gust. Nici pe ei nu i-am surprins vreodată sărutându-se ori mângâindu-se, nici eu n-aveam voie să-i sărut. Când taică-meu nu era de față, mai îndrăzneam să o sărut pe mama, care însă nu se grăbea să-mi răspundă. Doar târziu, ca student poate, și apoi până la moarte, am putut s-o sărut în voie, fără ca ea în schimb să simtă un reciproc îndemn, deși nu era o ființă rece, distantă, rigidă, ci comunicativă și prietenoasă, o soție și o mamă sensibilă și extrem de devotată, făcându-și din inimă datoria. Îmi sărutam, în schimb, cu foc mătușile amuzate. Oricât îmi era de dragă, știindu-mă și de ea răsfățat, nu-mi plăcea ca tanti Virginia să mă sărute pe gură, cum avea obiceiul. Fiindcă mă trata cu bunătăți, o vizitam cât de des puteam, adică de câte ori mama îmi permitea să merg de la grădiniță la dânsa (adică la bunici), soldatul urmând să mă aducă acasă de acolo. O dată, s-a întâmplat o poznă mare. Mătușă-mea m-a anunțat îndată după sosire că îmi pregătise o porție uriașă de clătite cu dulceață (mă cunoștea de lacom). Cum eu voiam să mă

înfrupt din ele fără întârziere, fără să mai aștept masa, iar dânsa, bună cum era, s-a arătat de acord, dar nu putea să mă servească, deoarece nu isprăvise treaba la bucătărie, mi-a spus să urc pe un scaun și să iau farfuria cu clătite de sus, de pe bufetul din sufragerie. Zis și făcut, dar în graba mea m-am agățat de corpul superior al bufetului foarte înalt și, la o mișcare greșită, l-am tras după mine, în căderea de pe scaunul ce-mi fugea sub picioare. Zgomotul asurzitor m-a speriat mai mult decât căderea propriu-zisă; zăceam alb ca varul pe jos, cu bufetul deasupra peste mine, cu cioburi de farfurii și pahare răspândite în jur – și clătite bineînțeles. Însă și mai tare s-a speriat biata Virginia, înfricoșată să nu cumva să fi pățit ceva poznașul care tăcea mâlc. Paloarea mea exprima, de fapt, spaima pentru paguba făcută: ai mei nu mi-ar fi iertat-o, gata oricând să-mi găsească vină, spre deosebire de mătușa cea bună, care nu părea deloc interesată de pagubă, singură învinovățindu-se de a fi așezat clătitele unde nu trebuie și încercând să mă liniștească: ceea ce nu era ușor, căci eu muream de groaza reîntâlnirii cu părinții, încât la venirea ostașului am implorat-o să ne însoțească și să le explice că nu eu eram de vină. Severitatea părinților mei mă scotea din fire, așa cum pe dânșii îi scoteau din fire neastâmpărul meu, agitația permanentă, pretenția de a mi se da atenție. Oameni nervoși, fără răbdarea unei pedagogii adecvate, preferau să mă bată, iar când mă băteau, ocara lor era ironică, ceea ce mă jignea nespus. Bătăi care desigur nu afectau câtuși de puțin integritatea mea corporală, mie însă mi se păreau întotdeauna nedrepte, ofensatoare și monstruoase. De când îmi aduc aminte, m-am opus părinților, pe care totuși îi iubeam, într-un amestec permanent de sentimentalism și revoltă. Când ridicau mâna sau joarda asupra mea, scoteam țipete și urlete în stare să alarmeze vecinii: asta și voiam, cu asta mă răzbunam. Datorită prezenței

mătușii, bătaie n-am mâncat, cum n-am mâncat atunci nici clătitele tăvălite-n praf și impregnate de cioburi de sticlă și porțelan – dar zile întregi au plouat peste mine reproșurile și batjocura. În ce privește lipsa de expansiuni sentimentale a mamei mele, se cade să amintesc mărturisirea ce mi-a făcut-o odată, poate după moartea tatei, că n-a fost niciodată îndrăgostită de el, cum nici de altcineva, „ca-n romane și filme", noțiunea de amor și cea de pasiune rămânând pentru dânsa ceva din altă lume. „N-am cunoscut niciodată ceea ce se cheamă iubire; de tatăl tău mi-a fost întotdeauna drag, așa ca și de tine" – mi-a spus și cred că nu altfel ar fi vorbit el despre ea. Poate că dragostea asta calmă, seacă poate, „morală" în orice caz, mai curând sufletească decât instinctuală, sclavă a simțurilor, stă la baza celor mai multe căsătorii, asigurându-le durabilitatea. Nu știu, pentru că, în afară de părinți, eu n-am iubit decât prin simțuri. Iubirea „morală" nu are nici o consecință asupra cui se naște dintr-însa; insul respectiv poate fi, de la început până la sfârșit, pradă instinctelor. Mi-am spus uneori că mama i-a fost prea credincioasă tatei ca să-l fi iubit cu adevărat.

La vârsta de patru spre cinci ani, vizitele cele mai dese le făceam, cu maică-mea, la cumnata ei, tanti Marioara, care se mutase și ea la Cluj și se remăritase cu alt ofițer, Gheorghe Pâslaru, locuind la etajul doi al unei solide case de raport, proprietate a comunității catolice maghiare, pe strada Iuliu Maniu, colț cu Piața Unirii. La etajul întâi, locuia familia Tripon, cu care Cotuțeștii întrețineau oarecari relații sociale, căci la moartea bătrânului Tripon am fost și eu dus de ai mei să-l contemplu pe catafalcul așezat în mijlocul casei, între marile sfeșnice ardente și între scunzii palmieri funebri, ceea ce m-a impresionat teribil ca spectacol. Domnișoara Tripon s-a căsătorit cu politicianul Valer Pop, unul dintre autorii români ai arbitrajului de la Viena. Au avut un băiat cam de vârsta mea, pe care l-am remarcat doar ca licean

(sau student?), deoarece mi se părea foarte frumos și aș fi fost bucuros să-l am prieten, dar nu ne-am cunoscut personal niciodată. La fel o vizitam și pe tanti Elenuța, în eleganta ei casă din strada Coșbuc, unde se dădeau mese simandicoase (trăia încă primul ei soț, Salustiu, fratele mamei). Aceste mese mi se păreau culmea vieții sociale. Tanti Elenuța era născută de Gabor (această particulă n-a fost folosită nici de ea ca domnișoară, nici de tatăl ei, om foarte bogat din Voila, de lângă Făgăraș, care, se vede, știa bine că deține doar titulatura nobiliară cea mai de jos în Ardealul unguresc, dar în fotografii arăta ca și cum ar fi vrut totuși să-și sublinieze nobilitatea: n-am întâlnit, public, la românii ardeleni particula evocatoare decât la cântăreața Aca de Barbu, care a întrupat pentru mine, în îndepărtata copilărie, cea dintâi Toscă). Era frumoasă mătușa mea și mi se părea atunci foarte cultă (ceea ce nu era), fiindcă citea romane în germană, franceză, italiană și maghiară, mai ales în germană, de la Ganghofer la Werfel, iar ca tânără căsătorită petrecuse și câtva timp în Viena imperială, când unchiul meu își avea acolo garnizoana. Nici ea n-a fost îndrăgostită de soțul ei (cum mi-a povestit mai târziu), nu însă din lipsă de temperament, ci dimpotrivă: îl găsea prea bătrân pentru dânsa și prea sobru. Temperament avea într-adevăr din belșug, încât a devenit „femeia fatală" a familiei. S-a îndrăgostit de prea junele ei cumnat, Toader, pe care l-a sedus probabil fără greutate alta decât un pic morală, căci era vorba de femeia fratelui său; idila lor se consuma în odaia din spatele casei părintești, unde își avea cuibul puiul de ofițer, și a provocat nu numai un scandal, dar și o veritabilă tragedie: soțul înșelat chiar cu propriul frate a suferit cumplit și, oricât de robust era, la prima boală a și părăsit cu scârbă lumea asta grea de păcate. Nu-l țin minte pe unchiul Salustiu decât la ultima masă ce s-a dat în strada Coșbuc de ziua lui (pentru salvarea aparențelor), când i s-a făcut deodată rău; a fost cuprins de insuportabile dureri abdominale, a

venit salvarea și l-a transportat la clinică, unde și-a dat sfârșitul după operația de peritonită. S-a spus deci că s-a prăpădit, de fapt, de „inimă rea". Legătura celor doi n-a încetat, a fost – chiar dacă cu dezgust – acceptată de familie (doar bunica se pare că nu putea nicidecum ierta), și tanti Elenuța continua să ne facă vizite, ca eu s-o întâmpin cu reprobabilul „ce mi-ai adus?", deși știam că cerșetoria era inutilă, căci niciodată n-ar fi venit fără să-mi aducă ceva, iar părinții mei nu reușeau niciodată să citească în această cerșetorie, în această curiozitate atât de strigător la cer de indiscretă un semn de drăgălășenie sincer afectată și de dragoste cochetă (dacă ar fi citit ceea ce trebuie, punctul lor de vedere ar fi fost „lasă cochetăriile!"). Cât de mult o iubeam eu pe „femeia fatală" a Cotuțeștilor (habar n-aveam, firește, de „rătăcirile" ei, iar dacă aș fi avut habar, poate că aș fi iubit-o – atunci – și mai mult) se vede și din împrejurarea candidă că, îndată ce a rămas văduvă, m-am arătat intens preocupat să-i caut un nou soț, punând – cu aceeași „indiscreție" – celor ce-mi ieșeau în cale și aflam că nu sunt căsătoriți întrebarea fatală: „Nu vrei să te însori cu tanti Elenuța?" – spre hazul, penibil adeseori, al celor astfel atacați și spre necazul părinților mei, care nu izbuteau să-și disciplineze impertinenta odraslă nici cu vorba bună, nici prin metoda contondentă. Mai mărișor ceva, am învățat și să-mi programez „naivitățile". Eram elev de școală primară deja, când – strecurându-mă nebăgat în seamă printre invitații noștri (de obicei, îmi era interzis accesul) – am pus tam-nesam întrebarea: „Tată, ce-i aia adulter?" A urmat o palmă zdravănă și un „marș afară!" dintre cele mai dureroase. Mi s-a întâmplat chiar, cu o ocazie similară, să trag intenționat un vânt cât se poate de zgomotos și odorant – cu consecințe asemănătoare. În perioada aceasta a văduviei, s-a petrecut, de fapt, ceva misterios între tanti Elenuța și tata – dar întrebarea mea n-a fost deloc în acest sens provocatoare, ci pur gratuită, „de dragul artei". Niciodată n-am dezlegat misterul, chiar

și mai târziu m-am sfiit să-l dezleg, s-o rog pe mama să mă lămurească; nici ea n-a părut dispusă vreodată să atace tema. Se pare că tata a vrut să divorțeze și să se căsătorească cu fosta lui cumnată, proiect sprijinit de sora lui, Marioara, în casa căreia el s-a și mutat provizoriu. Maică-mea mă trimitea uneori, cu ordonanța care rămăsese la dispoziția ei, să-l îndemn să se întoarcă acasă. Nu cred ca eu să fi fost factorul determinant, dar până la urmă taică-meu s-a întors în sânul familiei lui. Relațiile mamei cu cele două cumnate au rămas în aparență amicale, dar de atunci încolo am simțit mereu că – afectiv – s-a rupt ceva între ea și aceste femei, pe care eu le iubeam și n-am fost împiedicat să continui să le iubesc. Marea prietenie dintre maică-mea și Elenuța s-a stins pentru totdeauna. În pofida opoziției bunicilor și în ciuda chiar a lipsei de entuziasm a păcătosului Toader, Elenuței i-a reușit să se mărite cu fostul ei cumnat și amant. N-a mers ușor, căci trebuia dispensa bisericii, fiind aici, după canoanele ortodoxiei, o problemă de cvasiincest. Cu greu s-a hotărât bunicul să apeleze la prietenul său, episcopul Ivan, motivul invocat, real în fond, fiind evitarea perpetuării unui scandal: era mai cuviincios a-l consfinți. Toader a fost marea dragoste a Elenuței (ceea ce nu înseamnă că i-a rămas pururi fidelă), însă căsătoria lor n-a adus cu sine fericire și armonie, liniște și pace; mai ales ei nu, căci ofițerul chipeș, căruia-i jucau ochii în cap, era un *coureur* fără pereche, pasiunea lui pentru escapade cinegetice (binefăcătoare nouă, căci datorită ei și masa noastră se încărca adesea de vânat: iepuri, căprioară, mistreț, chiar urs, ca să nu mai vorbesc de prepelițe, becațe, fazani),contribuind la incitarea permanentă a impenitentului Don Juan. Eu l-am ținut mereu pe unchiul Toader de prost (nu făcea nici un haz de mine), dar în vremea războiului colonelul și-a arătat din plin capacitatea, mai ales în retragerea din Rusia, când și-a salvat cu mare destoinicie și curaj oamenii din încercuiri, fapt pentru care a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul", iar cât timp

așteptase la Iași trimiterea pe front, a fost un sârguincios spectator al Teatrului Național, știind să-mi povestească cu istețime un întreg repertoriu. Când prietenia lor era încă intactă, mama și Elenuța aveau obiceiul să meargă vara la băi, la Sângeorz, luându-mă și pe mine cu ele. Ce desfătare! Îmi plăcea apa minerală de la izvor (Hebe), îmi plăcea natura împrejurimilor: în fiecare zi, făceam plimbări prin pădure, pe drumurile de coastă înflorite (mă socoteam meșter în culesul florilor de câmp), însoțind damele care își vorbeau ale lor, alcătuind grupuri cu prietene, rude, cunoștințe (le ofeream buchete), simțindu-mă părtaș la conversațiile lor, permițându-mi mici intervenții, ca să fiu luat în seamă: vor fi fost și bărbați și destui copii, dar pe mine mă interesau exclusiv aceste femei și, în primul rând, cele două doamne ale mele, ale căror toalete estivale mă preocupau, dându-mi părerea, comparându-le ambițios cu ale altora. Îmi plăceau plimbările prin stațiune, scalda la țărm, câte un spectacol de cinematograf (melodrame ce-mi storceau și mie lacrimi), dar problemele apăreau seara, când cele două femei mă obligau să rămân singur acasă și să mă culc, fiind astfel cu brutalitate exclus din societate. Mă agitam, stăruiam, mă enervam, mă revoltam furios, făceam scandal. În agitația mea isterică, eram în stare să proferez cele mai stupide amenințări și cele mai ridicole șantaje. Mătușă-mea suporta calm „scenele" mele, însă mama își ieșea din fire, excedată, nu mai știa cum să mă stăpânească. O dată, la Sângeorz, pe palierul de lemn al vilei unde locuiam, la etaj, ea însăși isterizată de scandalul meu, văzând că nu reușește să mă domolească cu palmele și cu pumnii, m-a trântit pe podea și m-a călcat în picioare, încât au sărit să mă scape, speriate, Elenuța cu o verișoară a maică-mii, din Dej, care le invitase la restaurant. Nu cred că eram un copil rău și pervers, dar mă mâna un teribil demon vital, un nemaipomenit impuls de afirmare, un individualism acut, poate și o instinctivă tendință de dominare, înfrânate mai apoi de homosexualitatea

care mi-a impus timidități și, în fine, de rigorile istoriei. Într-o bună zi, după ce părinții mei s-au împăcat, reluându-și traiul în comun, m-au luat cu ei la clinica psihiatrică, s-o vizităm pe tanti Marioara, care „înnebunise" și se spera că vederea mea, adoratul ei nepot, ar fi putut avea un bun efect curativ asupra bolnavei (cel puțin așa mi s-a spus mie). Stătea pe un scaun de lemn cu spetează, parcă așteptându-ne, fiindcă așa i se poruncise, și parcă sub regim penitenciar. În cămașa lungă până-n pământ, sură, părea împachetată într-un sac. Ce jalnică întâlnire! Ce penibilă apariție! Tanti Marioara, adoratoarea mea de la Oradea, care se hârjonea atât de veselă cu mine altădată, în bazinul de la Băile Felix, n-a aruncat nici o privire asupra noastră, n-a scos nici o vorbă de răspuns la cele încurajatoare ale noastre, rămânând tot timpul vizitei într-o prostrație dureroasă, prizoniera catatoniei ei statuare, statuie a mizeriei și pustiului uman. Ca personajele lui George Segal. Când s-a vindecat, după tratamentul de lues la care a fost supusă cu succes, mătușa mea și-a revenit complet, aceeași ca și înainte, vioaie, glumeață, inimoasă, fără a se mai putea face vreo legătură între cele două ipostaze ale ei.

Bunicii s-au mutat în fine din Strada Călugărițelor în strada General Poetaș nr. 23, nu prea departe de acolo, dar ceva mai departe de centru, în casa pe care și-au cumpărat-o. Încă o „afacere" a popii din Diug! El voia să lase fiecăruia dintre urmași, să-l înzestreze pe fiecare din ei, fete sau feciori, cu câte un apartament, dar, banii câți adunase din ceea ce mai avea și lichidase la țară neajungându-i pentru realizarea serioasă a acestui proiect, s-a oprit la o lungă casă „vagon" (într-adevăr ca un tren, date fiind numeroasele uși ce se succedau spre curte), cu destule camere ca să asigure, prin mici amenajări, câte două fiecăruia: dintre cei patru frați și două surori, fusese exclus Salustiu, deja la casa lui prin căsătoria cu Elenuța Gabor. Singurul avantaj, singura

frumusețe în acest curios „complex" imobiliar o alcătuia grădina destul de lată și cel puțin de două ori atât de lungă cât lungimea „trenului"; însăși curtea oferind destul teren pentru construcții viitoare, o curte adumbrită de castani grandioși, lepădând la vremea lor fructele sălbatice, voluminoase și lucioase, la dispoziția copiilor, ca și sutele de cărăbuși în anotimpurile de invazie. Grădina era plină de peri, meri, cireși, pruni și o despica în lungimea ei o alee mărginită de ambele părți de tufe doldora de coacăze roșii și agrișe galbene. Mai rămânea însă în grădină destul loc pentru straturi de ceapă verde, tomate, salată, pătrunjel, mărar, chiar ceva porumb. În subsolul casei, o pivniță formată din două încăperi întunecoase și răcoroase adăpostea butoaie cu varză acră, bidoane de untură, borcane de murături, damigene cu vin de struguri și de smochine sau lichioruri de vișine și de afine. Deasupra, cât ținea casa, podul înalt, luminat prin lucarne, loc privilegiat al visurilor mele obscene. Imaginația obscenă mi-o stârnea și tânărul tâmplar blond și ușor durduliu, care-și avea atelierul în fundul grădinii (dormea în podul atelierului) și care trebăluia mai ales la strung. Vecinul dinspre curte, având casa la stradă – un cojocar ungur, Csordás, om tare de treabă, cu figura blajină și ștearsă, însurat cu o femeie voinică și frumoasă mai corpolentă decât el, amabilă cu noii ei vecini, dar nu fără instinctive rezerve „patriotice" (cu tristețe oare și-a văzut mai târziu copiii implicați în căsătorii mixte?) –, poseda și dânsul o grădină la fel de lungă, dar mai lată, despărțită de a bunicilor printr-un gard de lemn, în care predominau florile cultivate în scop comercial. Din fundul celor două grădini, porneau altele, aidoma, încât aveai impresia că tot ce se clădise aici impieta livada uriașă a unui stăpân de altădată. Gardul dinspre cojocarul Csordás era mascat din loc în loc de mari tufe de soc, grele de inflorescențele lor albe ca bulgării de zăpadă, de ciorchinele lor

vinete apoi, iar la poalele lui năpădeau primăvara ghioceii, viorelele, lăcrămioarele și prosperau fragii (toată această vegetație joasă se strecura poate, pe sub gard, de la vecinul care o îngrijea cu sistemă). Mai puțin paradiziacă decât cea din Călugărițelor mi se părea această grădină, fie pentru că era pusă la punct și deci lipsită de mister, fie că eu mai crescusem și veneam aici doar în vizită, fie că n-a dat prilej de liturghii negre oficiate de puștimea stârnită de sex, fie – și mai ales – fiindcă avea drept paznic un neprietenos arhanghel cu barbă, prea vigilent și prea strașnic: bunicul. El preluase un teren cultivat totuși cu grijă, chiar dacă urmele delăsării începeau să se arate (mare parte dintre fructe erau viermănoase), fără ca, de fapt, să mai contribuie cu altceva la persistența lui decât cu paza. Amintindu-și desigur de ceea ce văzuse la părinții ei din Mocod, bunica îl afurisea pentru lipsa lui de interes propriu-zis horticol: atât de mult îl detesta, mai ales pentru avariția lui, încât la moarte a cerut să nu fie coborâtă în mormântul în care el își dormea deja somnul de veci, ci să fie îngropată alături, în propriul ei mormânt: dorință ce i-a fost îndeplinită. Puteam să mă plimb în voie prin grădină, ba chiar să culeg fructe căzute pe jos, dar, de cele de pe ramuri, ferească sfântul să mă ating! Nici coacăze sau agrișe coapte și îmbietoare nu-mi era îngăduit să smulg de pe crenguțele lor, prea accesibile. Cu precauțiuni infinite, mai reușeam eu să-mi satisfac poftele (chiar să urc în părul râvnit, cu poamele mari și zemoase), însă ajutorul cel mai eficace la săvârșirea delictului mi-l dădea bunica, îndemnându-mă să-l comit când popa ațipea sau era ocupat: cu ce oare? căci de citit nu l-am văzut citind niciodată (poate Biblia, poate vreo gazetă), nici nu-mi amintesc să fi avut cărți – femeia împrumuta, pentru nevoile ei, de la alții; dar ocupația ei de destindere preferată era împletitul. Bunicul nu putea fi ocupat decât cu socotelile. Câtă

vreme a trăit el, bătrânii și-au rezervat două camere mari, baie și bucătărie, în capătul din fund al „trenului". Cum această parte a casei, în dreptul grădinii care cobora în ușoară pantă, fusese prevăzută cu un subsol (de fapt, un cămin pentru șoareci și pisici), spre a se păstra la nivelul general al clădirii, trotuarul ei înălțat – „târnațul", cum îi spuneam noi – era mărginit de un grilaj de fier pe care, cât ținea vremea caldă, se cățărau florile albe și roz de volbură. Dacă se întâmpla ca bătrânul să lipsească, puteam cotrobăi în voie peste tot, fără ca bunica să-mi pună vreo opreliște. Copilul ei preferat fusese mama, invidiată din cauza asta de ceilalți (poate îi și provoca, spre a-și pune în joc favoarea de care se bucura), iar eu, întâiul nepot, am moștenit favoarea, fiind tratat de dânsa cu „odorul maicii": sărea ca o leoaică să mă apere de gesturile punitive ale genitorilor mei, pentru care nu eram deloc „odor", ci mai degrabă o sălbăticiune de domesticit. O dată, când tata a luat fărașul și a fugit după mine, care o tulisem în grădină urlând ca un smintit „săriți, că mă omoară!", s-a repezit și ea, să-mi vină în ajutor, dar n-a putut decât să-și înece revolta în lacrimi grele. Acel „săriți, că mă omoară!" îl aruncasem din perfidie, ca scandalul să fie cât mai spectaculos, să-mi compromit părinții sadici. Și iubirea mea față de bunica era extraordinară, deși nu-mi aduc aminte să ne fi copleșit cu săruturi: le rezervam mătușilor, pe care grozav îmi plăcea să le sărut pe gât (mai mult decât să fiu eu sărutat de ele). În baia apartamentului bunicilor, am descoperit, urcându-mă pe un scaun, deasupra dulapului de acolo, o lădiță neagră, sculptată, neîncuiată, plină de arginți austrieci, monede grele, purtând chipul împărătesei Maria Theresia – câteva sute de bucăți: mi s-au părut totdeauna simbolul zgârceniei lui, deși nu mi l-am închipuit niciodată scăldându-și cu voluptate mâinile în maldărul de galbeni și arginți. Mie însă, comoara descoperită

mi-a dat delicii, împingându-mă la furt: de fiecare dată când îmi vizitam bunicii, foloseam pretextul closetului din baie ca să șterpelesc câte o piesă. Hoț n-am devenit însă: consideram „comoara" ca făcând parte din drepturile mele de erede, ținute deocamdată sub pecetea tainei. După ce am intrat la liceu și am început să adun cărți, l-am rugat o dată pe bătrân (cu ce sfială, cu ce emoție! aproape sigur că voi fi refuzat) să-mi dea bani să cumpăr romanul *Graziella* de Lamartine, în „Biblioteca pentru toți". Spre surpriza mea, mi-a dat banii, dar nu înainte de a-mi lua un întreg interogatoriu asupra cărții și autorului (ce-oi fi știut eu oare să-i spun?) și cerându-mi să vadă cartea după ce o achiziționez. În afară de bunici, s-au mai instalat în casa din General Poetaș, în camera de la stradă, unchiul meu Coriolan, medicinistul, deja asistent la Catedra de medicină legală, iar în camerele vecine cu el, mătușa mea Virginia cu copilașul ei. Mai erau acolo, în alte câteva camere, o familie de evrei (aveau un băiețaș și o fetiță), el, niscaiva funcționar, ea, grasă și cu țâțele enorme, care vorbeau curent româna, chiar dacă incorect. Civilizați și cumsecade. Cartierul era de altfel un soi de ghetto, nu prea departe aflându-se și o școală rabinică, frecventată de juni perciunați, în caftanele și cu pălăriile lor popești negre. În vecini de noi, pe partea casei, într-o curte vastă și prăfoasă mărginită de magherniță, zburătăceau o droaie de ovreiași mucoși și băloși, dintre care nu peste mulți ani aveam să-mi culeg tovarășii de joacă. Despre casa bunicilor, se spunea că ar fi fost înainte vreme un bordel („cuplărai"), ceea ce ar fi explicat multele ei uși. Viitorul avea să-i confirme vocația.

Întâia clasă primară am urmat-o la o școală din apropierea locuinței noastre de pe Kogălniceanu (strada Avram Iancu, colț cu Calea Feleacului), a cărei curte plină de praf era foarte întinsă, presărată doar pe una dintre laturi de vreo

trei-patru copaci plăpânzi, cu frunză rară. Curte tristă, ca și clasele menite parcă să-mi inhibe imaginația prin panourile lor didactice anoste, prin băncile lor prea încăpătoare, cu crucea neagră pe peretele din spatele catedrei, cu ferestrele late și înalte spre curte, cu acuratețea semnalată agresiv de mirosul de terebentină ce-l emanau podelele. Nici o amintire simpatică, memoria nereținând decât două figuri umane, un învățător și un coleg. Trecut ce nu se învăluie în ceață, ci îmi pare pustiu, neant abia întrerupt de câteva elemente fade. Poate din motivul, în stare să explice multe, că niciodată nu mi-a plăcut să învăț și cărțile nu m-au atras decât prin posibilul meu contact strict personal cu ele (cărțile școlare sunt ale tuturor și ale nimănui): nici azi nu citesc cu plăcere cărți trecute prin alte mâini, iar, dacă sunt nevoit să împrumut cuiva una, când mi-e înapoiată ea și-a pierdut pentru mine bună parte din valoarea ei. Dacă aș fi fost în viață un om foarte bogat, mi-aș fi procurat cărțile în dublu exemplar: unul pentru lectură sistematică, și altul de ținut pe raft și doar de răsfoit cu voluptate din când în când. Fiindcă tatăl meu le-a păstrat, arătându-mi-le abia când am devenit scriitor cunoscut, le păstrez și eu până azi, respectându-i pietatea de părinte, dar fără vreo emoție deosebită, căci nu-mi evocă mare lucru: tăblița, cu semnele mele încă pe ea, și abecedarul. Mă enerva, în cuprinsul abecedarului, figura băiatului vrednic, săritor să-și ajute mama la treburile gospodăriei, căci pe mine mă țineau părinții de leneș: într-adevăr, nimic nu mă deranja și plictisea mai mult decât să fiu solicitat domestic. Chipul băiatului-model, care mă înfrunta ca un reproș, era însă fizic atrăgător, așa că îmi inspira oarecare dorință să-l întâlnesc în carne și oase. Una dintre figurile reale de atunci pe care mi le reamintesc este aceea a învățătorului, a cărui apariție la catedră mi-a produs

colosală surpriză. Nu cel inițial, ci acela care la un moment dat l-a înlocuit și care m-a surprins, fiindcă era un familiar al casei părintești, prietenul tatei: Petre Țuțea. Și el va fi fost surprins să mă descopere într-o bancă: neacordându-mi la noi în casă nici o atenție, probabil n-avea habar că sunt școlar și unde. Ca și mai târziu în lume, cum voi constata, e de bănuit că și la mesele la care era invitat la noi în fiecare duminică la prânz va fi vorbit numai el și poate numai cu tata și numai pe chestii ideologico-politice. Lung, subțire și famelic, în hainele care-i fluturau pe corp, studentul în drept Țuțea era colegul de facultate al tatălui meu, mai tânăr decât acesta, deoarece tata, student întârziat, servea ca locotenent activ, calitate ce-i îngăduia să-și ospăteze amicul, și e de presupus că pe cei doi îi lega și oarecare amiciție, oarecare comuniune de idei. Cum leafa locotenentului va fi fost destul de bună, cum îi plăceau cărțile, dispus fiind să cheltuiască pe ele, Petrache Țuțea, care nu dispunea deloc de fonduri (dovadă și activitatea ocazională în învățământul primar), dar spumega de personalitate, s-a simțit încântat să-și îndemne colegul cu dare de mână să-și procure cărțile recente, care nu se iviseră încă pe rafturile bibliotecilor publice și pe care era dornic să le citească. De Țuțea eu am uitat până în ziua când mi-am pus întrebarea ce caută în biblioteca tatei atâtea cărți de economie politică, de probleme sindicale și, în general, de politică de stânga, de la Marx la Stalin, de la Georges Sorel la Troțki, contrastând cu cele de literatură clasică, de istorie și filosofie sau de artă, care-i cădeau frecvent în mână. Îl văd întotdeauna pe tata răsfoind *La Cité antique* de Fustel de Coulanges ori *Psyche* de Erwin Rohde, mai degrabă decât *Imperialismul, stadiul suprem al capitalismului*. Așa cum l-am cunoscut eu, părintele meu n-avea nici o înclinare spre tematica și problemele

de stânga. Liberal în concepții, umanist și – ca român – monarhist, el se va fi interesat totuși pe vremuri de acestea, va fi nutrit cândva idei de stânga, dacă s-a apucat și a tradus integral în tinerețe (ofițer fiind!), din franceză, *ABC-ul comunismului* de Buharin, traducere al cărei manuscris cu cerneală roșie, cu grafia lui atât de ordonată și de clară, a zăbovit destui ani într-un sertar încăpător, spre mirarea, respectul și mai apoi spre nedumerirea mea. Nu încape îndoială că Țuțea, care se știe că în junețe a fost pătimaș de stânga, nu altminteri decât pătimaș de dreapta la maturitate și bălmăjit reacționar la bătrânețe, l-a influențat profund în prima sa fază pe colegul său de facultate, care, după despărțirea lor, prin mutarea cugetătorului zbanghiu la București, a revenit la „normal". Și este probabil ca Petre Țuțea, când a sărit din extrema stângă în cea dreaptă, să nu-și mai fi amintit cu plăcere de episodul clujean și de „complicele" său de altădată. Așa s-ar explica faptul că, pe la începutul celei de a doua jumătăți a anilor '60, cunoscându-l pe Socratele clandestin al Bucureștilor – care, trântit cu toată corpolența lui actuală într-un fotoliu din holul de la Athénée Palace, perora spumos pe socoteala cui venea să-l asculte și să-l admire – și prezentându-mă ca fiul fostului său prieten, n-am trezit în el cu asta nici un interes. Doar când i-am reamintit că mi-a fost și mie institutor în clasa întâia primară a părut să licărească în el ceva, căci m-a întrebat brusc: „Ce s-a ales de Léb?" Așa cum ani de zile uitasem de Țuțea, uitasem și de fostul meu coleg de clasă de atunci, Léb, singurul de altminteri dintre ei cu care am întreținut oarecari legături de amiciție, băiat de croitor și grozav la matematică (era și premiantul clasei) – înghițea și scuipa cifre cum alții beau apă sau emit salivă –, impresionându-l după cum se vede pe dascălul său, ce l-a ținut minte. Dintr-odată mi-a

țâșnit și mie în memorie figura băiatului, pală ca pergamentul, precum și atelierul dintr-un subsol, în cartierul de sărăntoci din spatele Teatrului Național, unde tatăl său își exercita meseria. Am revăzut în acea clipă și masa de lucru, mare, pătrată și lucioasă, stofa croită și foarfecele uriaș, metrul de lemn și cel de mușama pe ea, tiparele. Eu fusesem mediocru la aritmetică și, în general, la toate materiile, încât întrebarea fostului nostru învățător mi s-a părut strivitoare. Dar poate nu această jignire indirectă și involuntară a făcut ca apoi, când ne-am reîntâlnit uneori la Casa Scriitorilor, cu paharul de vin în față, Petre Țuțea să mă enerveze și plictisească cu vorbăria lui fără spor, cu ideile lui monomane, răsuflate și lipsite de duh. Ceea ce s-a publicat din el după moarte mi s-a părut inacceptabil, confuz, iresponsabil, fără prezent și viitor, și nu-i pot înțelege pe cei care îl cultivă. Să-mi lipsească mie sondele cu care să mă scufund în mâlurile ideației? Mâlurile pot deștepta voluptăți ale simțurilor, nu ale gândirii. Într-a doua clasă primară, părinții m-au trecut la școala din strada Bob, destul de departe de casă, însă fuseseră informați că aici condițiile de învățământ sunt superioare. Clădirea școlii era ascunsă vederii de altele, care o înghesuiau, curtea ei fiind mică, așternută cu pietriș mărunt, asigurând parcă și intrarea în biserica greco-catolică de care ținea. Cred că ne preda o femeie; parcă o văd pe mama stând de vorbă cu ea. O văd însă sigur pe maică-mea vorbind în curtea școlii cu mama unui coleg, noul meu prieten cu care ne vizitam. Îl numeam Adrian, deși era ungur. Întoarsă acasă, maică-mea ne-a povestit că, între altele, întrebând-o pe mama băiatului de ce l-a înscris la o școală primară românească, ea i-a răspuns: „Pentru că eu și soțul meu ne gândim la viitorul copilului; noi nu trăim în trecut. De instrucția lui maghiară mă ocup eu acasă."

Adrian era un băiat brunet, frumușel, elegant îmbrăcat și foarte bine-crescut. Taică-său era inginer și locuiau într-o vilă pretențioasă ca un cavou de lux. Aceste două clase primare țin de o perioadă fără experimente erotice, în schimb cu escapade clandestine. Mă aventuram, fără știrea părinților, până în Piața Unirii, unde, în incinta palatului Bánffy (vestit monument baroc), se înghesuia, uzurpându-i curtea, cinematograful Corso și, profitând de pauza care era pe atunci de rigoare, mă strecuram înăuntru și rămâneam apoi, în continuare, să văd și jumătatea primă a filmului și chiar încă o dată partea a doua. Tatăl meu n-a fost niciodată amator de cinematograf, în schimb mama cunoștea toți actorii vestiți și mă lua des la spectacole de matineu ca să-i admirăm împreună (ne luam și la întrecere în privința cunoștințelor în materie): cu dânsa am asistat și la primul film sonor: recitalul unui cântăreț de operă. De Lillian Gish, de Vilma Banky, de Pola Negri, de Ramon Novarro, Rudolf Valentino, Lon Chaney, Clara Bow, Emil Jannings știam tot atât de bine ca și ea. Iar muzica de pian a lui Chopin ce acompania acțiunea melodramelor a pătruns atunci atât de adânc în mine, până în „rărunchi", încât nici azi nu pot asculta valsurile, impromptuurile, baladele, nocturnele lui fără să nu trezească în mine un iremediabil *kitsch* melancolic. Altă escapadă, estivală, mă purta la ștrandul foarte departe de casă, în parcul orașului, unde intram tot clandestin, sărind gardul. Acolo am învățat de unul singur să înot, angajându-mă într-o bună zi în bazinul mare. Dacă de aceste activități părinții nu trebuiau nicidecum să afle, la patinajul din curtea bisericii unitariene[1] sau apoi la cel din parc, unde ei mă îndemnau iarna, mergeam de asemeni cu mare plăcere și cât de des: mă distram de obicei de unul singur, alergând

1. De fapt, o biserică reformată (*n. ed.*).

sau făcând „bogăne"[1]. Îmi plăcea să patinez de unul singur și pe zăpada înghețată de pe strada noastră, destul de lungă, de la statuia Sfântului Gheorghe la cea a Fecioarei Maria. Ca școlar, părinții mei au început să acorde o importanță deosebită distracțiilor educative: operă, teatru, însoțindu-i cu entuziasm. M-au luat și la un concert de vioară Enescu, în sala Operei. Din loja noastră l-am ascultat cu evlavie pe geniul geniilor, cum mi se părea atunci, un geniu care își încovoia deja binișor spinarea bolnavă („cocoașa" lui mi se părea un atribut al genialității). Cred că a interpretat și o sonată de Brahms. Dar vioara a devenit pentru mine curând un motiv de chin, de nervi și lacrimi. Tata ținea neapărat să învăț instrumentul ce-i fusese lui inaccesibil; m-a cadorisit pe nepusă masă cu o vioară (i-a mai adăugat apoi alta), a angajat drept profesor pe un membru al orchestrei Operei, Șerban, la care trebuia să mă înfățișez de două ori pe săptămână, târând tocul de vioară până ceva mai sus, pe Calea Feleacului, plictisit și din capul locului recalcitrant. Mai groaznică era însă obligația de a exersa câte o oră în fiecare zi. Lângă fereastra ce da spre curte, cu portativul înaintea nasului, cu ceasul deșteptător uriaș pe pervazul ferestrei, ca să-l am în ochi și nu cumva să robesc cu un minut peste timpul fixat, cu lacrimile curgându-mi pe obraji de ciudă și disperare, scârțâiam de mama focului arcușul pe corzi: parcă aș fi mâncat sacâzul complementar acestei îndeletniciri odioase. Doi ani de zbateri jalnice, până când, în al treilea, avea să mă mântuie, scoțându-mă din robie, un Moise în carne și oase. La operă, când îl zăream în fosa orchestrei pe amărâtul de Șerban, cu părul lui ondulat, îmi venea să o iau la sănătoasa, oricât de grozavă plăcere aveam să o aud

1. „A face bogăne", adică „a face cercuri" < germ. *der Bogen* „cerc" (*n. ed.*).

pe Ana Rózsa în *Traviata* sau pe Lia Pop în *Carmen* sau pe Mimi Nestorescu în *Aida*, vărsând lacrimi de mila celebrelor personaje, atât de familiare deja mie. Probabil tot în această vreme a apărut la noi în casă, urmând gramofonului cu pâlnie și patefonului, radioul cu *haut-parleur*, care îmi dădea satisfacția conștientă de a trăi într-o lume civilizată, de a mă bucura de roadele civilizației. Dacă la gramofon și patefon ascultam tot muzică de operă, prima bucată muzicală care m-a prins la radio – și fiindcă se transmitea des – a fost *Pe o piață persană* de Ketelbey...

Pentru clasa a treia, mi s-a destinat un alt peisaj geografic. Militar, tata a fost transferat la Galați, adică la capătul pământului, spre necazul lui, care se simțea atât de bine în Ardeal, spre supărarea mamei, dar mai ales spre deznădejdea bunicii, care avea să rămână atât de departe de fata ei dragă și de nepoțelul ei scump. Mai fusesem în Vechiul Regat cu vreun an înainte, într-un lung periplu valah, întreprins de părinții mei la rudele de acolo, centrul acestui periplu fiind orașul Pitești, unde locuia, împreună cu fiica ei Medeea, sora vitregă a tatei, „mama mare", bunica paternă (bunicilor din Transilvania li se spunea „mama bătrână" și „tata bătrân", ceea ce în jargonul inițiat în copilărie a sunat totdeauna „mama tină" și „tata tin"). Puține și vagi amintiri am păstrat din acest periplu, în afară de chipul tatei, în civil, cu caniotă; locuința bunicii, la parterul unui imobil cu etaj și multe apartamente, cu locatarii foind prin curte – ceea ce nu prea se vedea în Ardeal –, cu vizite la diferite cunoștințe ale ei și ale tatei, între care o familie Busuioc, ce părea tot ce poate fi mai „șic" în urbe, cu fum gros de țigară, cu cafele peste cafele și dulcețuri peste dulcețuri (sau șerbeturi de lămâie, de ciocolată, de zmeură, de chitră, de trandafiri, în paharele aburind de apă de la gheață – noutate delicioasă pentru mine, cum noi erau și cuvintele chitră, ibric, chisea);

cu plimbări prin Trivalea cea vestită. Apoi la Târgoviște, la „ruinuri", cu vestigiile istorice care făceau să-mi vibreze plăpânda coardă patriotică, dar și în vizită la o familie care locuia la etajul unei case pe Strada Principală, ce mi-a plăcut mai mult decât străzile Piteștiului (mai târziu, când mi-a stat la îndemână să mă plimb prin Augsburg sau Landshut, mi s-a părut că admirasem în fosta cetate de scaun copia liliputană a străzilor lor principale, similar șerpuite); la Curtea de Argeș, cu mormintele ei voievodale sau regale; la Câmpulung, la socrii mătușii mele Marioara, țărani chiaburi înveșmântați împărătește (costumele argeșene îmi luau ochii), și prin sate vesele, petrecărețe, locuite de oameni cu stare (în Ardeal, nu intrasem niciodată într-un sat). Mama-mare n-a venit cu noi, disprețuind deopotrivă ruinele și satele (mai târziu am auzit că a fost foarte nemulțumită de căsătoria fiului ei cu o fată de popă de la țară – asistase la nunta lor în Diug, împreună cu sora ei, Ana, care strâmba din nas fără jenă): habar n-avea că românii ardeleni din orașe se trăgeau aproape toți de la țară și se mândreau cu originea lor rusticană. Oricât eram de copil, am observat de îndată diferența de mentalitate dintre lumea de dincoace și de dincolo de Carpați; cea de dincolo îmi părea cam exotică, deși termenul îmi era străin. Mă simțeam orășean get-beget, dintr-o familie care nu cultiva cătușă de puțin nostalgiile rurale (mama poseda un splendid costum național, dar n-am văzut-o niciodată purtându-l) și dintr-o societate cu respect față de toate meseriile și originile, în ciuda tensiunilor șovine: știam că ungurii aveau vorba *büdös oláh* „valah puturos", însă ea constituia ceva vulgar, de neluat în seamă, după cum cuvântul „jidan" mi se părea pitoresc, mai mult literar și neactual, neuzual. Tata n-a manifestat niciodată măcar simțul naturii, iar bunicul meu părea să fi uitat cu desăvârșire, din ziua când s-a stabilit în Cluj, că fusese cândva popă în

Diug și că există pe lume țărani. Dar sunt convins că nu din dispreț pentru cei rămași la vatră, ci din lipsa lui de simț gospodăresc și poate – de ce nu? – din subconștiința istorică de a face parte dintre cei care întemeiau, pe baze largi, urbanitatea românească a Transilvaniei. Mentalitatea ardelenească, central-europeană, se întemeia pe simțul înrădăcinat al respectabilității claselor sociale lucrătoare tradiționale (o ilustrează prea bine Slavici), agricultori, meseriași, negustori. Fără a fi în stare a judeca lucrurile, căci nu eram decât un mucos oarecare (doar sensibilitatea îmi era, cred, foarte ascuțită și deci intuiția mereu la pândă), m-a izbit totuși de pe atunci *diferența* aceasta, explicabilă desigur prin vechimea burgheziei apusene. În Ardeal, se impusese încă de mult spiritul protestant, care, fără consecințe propriu-zis religioase, îi înrâurise și pe români. Stabilirea noastră la Galați însemna însă pentru mine altceva, datorită caracterului ei statornic. Mai întâi, am resimțit deosebirea de climă. Geruri atât de cumplite, întețite de viscole pustiitoare, nu mai trăisem. Și încă, prilejuindu-mi o veritabilă dovadă de bravură: am izbutit să înving cerbicia părinților mei, care mi-au permis, firește după plânsete și văicăreli, să port și pe vreme de iarnă ciorapi trei sferturi, astfel ca genunchii să rămână goi, la dispoziția frigului năprasnic și a vântului de gheață. Cum putea să fie însă altfel, dacă și colegii care veneau pe la mine se purtau așa? De îmbolnăvit nu m-am îmbolnăvit din cauza asta, însă nici sănătatea mea n-a sporit: ca niciodată înainte și după, în răstimpul ședерii noastre la Galați, am devenit palid și tras la față, fără ca totuși să sufăr de ceva și fără ca doctorii consultați să dezlege enigma. Cu toate că orașul era cu desăvârșire altfel decât Clujul și lumea altfel (nici azi nu mi-a trecut mirarea de atunci, când am auzit, de pildă, că în „Regat" oamenii se mută de Sf. Dumitru, dând faptului un sens religios: noi ne mutasem mereu, dar nu la zi fixată

în calendar, ci atunci când ne obligau împrejurări independente de voința noastră), m-am adaptat și integrat repede, mai cu seamă împrietenindu-mă cu câțiva băieți din clasă. Locuiam în orașul de jos, pe strada Teodor Tenea, lungă și plină de indivizi de tot soiul și de toată teapa, ce mi-a devenit, de bună seamă, familiară și ca spațiu de mic vagabondaj, de explorare gratuită, și ca teren de joacă, deși circulația nu era de neglijat. O dată, m-a mușcat rău de pulpa piciorului un câine necunoscut și mult m-am mirat întotdeauna, apoi, că părinții nu m-au supus tratamentului antirabic: au socotit probabil că turbat din născare eram eu, deci eu cel vinovat, nu bietul animal. De apartamentul nostru și de colocatari nu-mi prea amintesc – mai țin minte doar bucătăria, pentru că mama pregătea acolo des scrumbii la grătar, de-mi lăsau gura apă. Port la Dunăre (cele mai vagi amintiri mi le-a lăsat, de fapt, apa: nici cheiul ei, nici portul nu mi le poate evoca memoria – se vede că nu prea umblam pe acolo, doar de o plimbare cu barca cu motor la Ghecet, la restaurant, ori de alta, cu vaporul la Brăila, îmi amintesc), mâncam acum din belșug pește, deși în afară de scrumbiile argintoase și albastre, presărate cu pătrunjel verde, maică-mea nu cred să mai fi gătit și altceva: vietățile acvatice, ca și râmele și melcii de pământ umed, îi făceau greață (ajungea să pronunți cuvântul „râmă", ca să facă o adevărată criză, să vomeze). Tata mă lua uneori cu el în oraș, la o bodegă renumită de pe Strada Domnească, unde se serveau la tejghea sau la masă gustări alese, trufandale, icre negre, nisetru la grătar și un fel de cârnăciori roșii în sos picant. Și melci am mâncat la Galați, sub formă de ciorbă cu multă ceapă, la o pereche de pensionari din curtea noastră, doamna și domnul Penciu, care locuiau la stradă și, zărindu-mă, mă pofteau să mă înfrupt din câte ceva bun gătit de femeia uriașă („uriași" erau, de fapt, amândoi: Philemon

și Baucis). Și rodiile, și năutul, și stafidele mari cât banul le-am descoperit la Galați, ca să nu mai vorbesc de baclavale, sarailii, cataifuri, trigoane (baclavale de toată splendoarea pregătea și mama-mare, ce-i drept), de care gemeau cofetăriile – eu veneam de la ișlere, de la doboș, de la savarine, de la cremșnituri, ștrudele și indiene, și, dacă dam de vreunele aici, mi se părea că le adusesem cu mine din Ardeal.

Am fost înscris la Școala primară nr. 1 (la Cluj, o pornisem de la nr. 3), din orașul de sus (nu prea departe însă de locuința noastră), care trecea de cea mai bună: directorul ei (mi-a fost dascăl) își terminase studiile în Franța: cu părul grizonat și cam pântecos, nu lipsit de distincție și ceremonie, era într-adevăr un admirabil pedagog – metodele lui în prepararea lecțiilor mi-au servit cu folos și ulterior, ducând la o disciplină și o claritate a minții remarcabile; cu toate că severitatea lui era părintească și binevoitoare, îmi inspira teamă. La Galați, la școală, a început să se strecoare și instaleze în mine angoasa care nu m-a mai părăsit întreaga viață, un sentiment parcă al datoriei neîmplinite, al vinovăției fără vină (pentru că vina e prea adâncă spre a o sesiza, pentru că nici nu e chiar a ta, ci moștenită din strămoși). Nu străluceam nici acum ca elev, chiar dacă nu mă situam printre codași, învățam fără îndemn, cu acea silă care contrazicea plăcerea intensă a lecturilor particulare, tot mai extinse. Bunul pedagog m-a ghicit, fără să-i treacă prin minte că școala sau el personal ar fi cauza: l-a chemat pe tata, crezând că atmosfera de acasă, probleme în menajul părinților ar putea pricinui timiditatea mea neobișnuită, și l-a întrebat, cu solicitudine și delicatețe, dar ferm: „De ce-i este teamă copilului dumneavoastră?", adăugând: „Pare că ascunde o durere, o prematură suferință sufletească", întrebare fără răspuns, deoarece părinții mei aveau conștiința cât se poate de liniștită, și sunt convins că și eu, interogat sub forma

asta instituțională, n-aș fi avut ce să răspund, dacă nu de altceva, din solidaritate familială. Îi detestam pe părinții mei când îmi aplicau vreo corecțiune și simțeam nevoia să mă răzbun pe loc, dar ei continuau să fie părinții mei, bunul meu de veci. Dintre colegi, m-am împrietenit cu câțiva, încă prezenți înaintea ochilor mei, treji în a-i evoca. Abeles, cu numele biblic rezonant cu care îl chemam și la joacă, un băiețaș manierat, simpatic, dolofan și îmbrăcat cu deosebită grijă, era fiul unui bancher evreu (ferestrele casei de cărămidă aparentă unde îl vizitam, inclusiv ale apartamentului lor, aveau în afară zăbrele negre de fier, burtoase în partea inferioară, ceea ce le dădea o anumită greoaie eleganță) locuind în orașul de sus, în imediata vecinătate a Străzii Domnești. În grandioasa sufragerie căptușită cu lambriuri (chiar și tavanul era prevăzut cu bârne de lemn masive, sculptate), mobilele erau grele, bufetul enorm fiind încastrat în lambriul cu care făcea corp comun (bufetul din sufrageria noastră de atunci, nu numai urât în dizgrația lui, părea o ladă ridicolă față cu ceea ce vedeam, impresionat, la familia Abeles). Părinții lui mă primeau cu politețe afectată, presărându-și limbajul cu expresii franțuzești; nimic în casa lor nu inspira căldură sau intimitate. Băiețașul însă, care „primea" doar, fără să întoarcă vizitele, era însă „normal", intim, vioi, chiar dacă felul său de a vorbi, deprins desigur de la ai lui, suna cam rigid, cam prea „cioplit" (limbajul meu trebuie să fi sunat oarecum trivial, din cauza ardelenismelor care-i făceau pe unii colegi să spună că limba mea e de „boanghină": chiar și peste ani, vizitând o dată rude din București, copiii lor râdeau de mine, spunând că vorbesc „ca servitoarele" – slujnica lor era ardeleancă). De altminteri, graiul de pe Valea Someșului, cu care Cotuțeștii descinseseră în capitala Transilvaniei, suna remarcabil de barbar. Altor doi colegi nu le mai reținn numele: proveneau din familii extrem de modeste,

sărăcia citindu-li-se din felul cum erau îmbrăcați. Unul era premiantul clasei, cam tocilar și cam răutăcios, înjurând cu spor cât era de puști și, în general, neferindu-se de cuvinte, în gura lui, mai mult pitorești decât obscene, invidiindu-i parcă și pe cei pe care îi întrecuse la învățătură. Jucam cu el „bile" (el mă învățase jocul), dându-l gata cu bilele mele, mai mari, mai frumos colorate, unele chiar de sticlă; el folosea în schimb rulmenți, pe care eu nu-i găseam în comerț (de altfel, nu le știam rostul, considerându-i tot „bile"). Locuia și el în orașul de jos, dar nu m-am dus niciodată la dânsul acasă – ca să jucăm bile, ne întâlneam undeva, la o râpă între „jos" și „sus". Celălalt, de asemeni excelent la învățătură, înalt și slab, extraordinar de bun camarad, săritor, mă invita să patinăm pe Brateșul înghețat (patinele lui erau ceva foarte improvizat, legate cu cârpe de ghetele nici ele prea zdravene), unde se strângeau mulți copii, într-o învălmășeală breugheliană. Odată m-a poftit la el acasă, în cartierul Bădălan, unde domnea mizeria mizeriilor, ceva cu totul inedit pentru mine, cum n-am mai văzut niciodată, poate numai în reportajele cinematografice din zilele noastre, din „lumea a treia". O cocioabă de lemn, cu o singură încăpere, în care dădeai de două priciuri de dormit, de o masă și un scaun și de o sobă de tuci la mijloc, care ardea. Maică-sa, înaltă și scheletică, oricât de binevoitoare, îmi făcea silă, de-mi venea să plâng înfricoșat. Ultimii doi dintre amicii copilăriei mele danubiene locuiau pe aceeași stradă cu mine, unul într-o parte, altul în cealaltă. Riccardo era băiatul consulului italian, despărțit de soția lui româncă, în casa căreia venea destul de des să-și vadă odrasla. M-a jignit profund, susținând – ceea ce auzise desigur de la ai săi – că tatăl meu fusese făcut ofițer din plutonier, în vremea războiului. N-am știut ce să răspund – că tata avea o diplomă de doctor în drept în buzunar –, nici n-am îndrăznit să repet

acasă ceea ce mi se spusese, dar eram convins că nu este adevărat: consulului i se părea poate suspect faptul că părintele meu rămăsese tot căpitan, adică „bun în grad". Adevărul e că tata, dornic să intre în justiția militară, amânase *sine die* prezentarea la examenul de maior, deoarece ar fi însemnat să-și piardă dreptul de a trece de la o armă la alta. Cum majoritatea ofițerilor din justiția militară n-aveau studii universitare, trecerea sa în această categorie părea o bagatelă – dar toate cererile și intervențiile lui (prin episcopul Ivan, prin politicianul Valer Pop și alții) au rămas fără rezultat. Să fi existat în dosarul său pata roșie a unei activități de stânga? Mai cu seamă în armată, serviciul de cadre nu glumea nici atunci. Totuși, Riccardo era bun și de altceva. Mă târa în closet, să ne frecăm unul de altul sexele și să ne „sărutăm" prin apăsarea buzelor lui pe ale mele. Nu pot spune că asta îmi dădea delicii, dar mă lăsam antrenat și, de câte ori el avea poftă, mă supuneam. Mi-a dat de altfel și primul motiv de gelozie: „iubea" o fetiță de vârsta noastră care îi răspundea, mie în schimb refuzându-mi orice atenție, ceea ce mă făcea să „sufăr". Inițiative am avut însă eu cu Dan, băiatul unui fabricant de biscuiți: în camera lui din apartamentul de deasupra fabricii, mâncam pe săturate aromații pesmeți. Pe Dan, frumușel, delicat, cu silueta ispititoare sub puloverul mulat pe corp, l-am iubit, așteptând cu dor să vină la mine, unde aveam spațiul convenabil manevrelor erotice: într-o debara, se afla, oblic rezemată de perete, pe înălțimea lui, o somieră pe care băiatul se întindea cu fața spre mine, iar eu, cu fața spre el, mă lipeam de dânsul, cât mai apăsat cu putință, în stare să rămânem așa timp nemăsurat, în extaz fără nume. Gerul iernii nu ne punea piedică: ne descheiam paltoanele și aripile lor ne îmbrățișau, ocrotindu-ne de frig. Dan m-a învățat să umblu iarna cu genunchii goi și, de asemeni, de la el am învățat

să mănânc iaurt cu zahăr (în Ardeal, preparatele lactate nu erau atât de gustoase ca la Galați, nu numai iaurtul, dar nici laptele bătut, chefirul): jumătate-jumătate, spre oroarea maică-mii, care socotea că profanam produsul lactat, atât de consistent, de puteai să-l tai cu cuțitul și, ca atare, fantastic de gustos; dar ce știa dânsa de voluptatea scrâșnirii zahărului în dinți, de amestecul delicios contradictoriu dintre acrișor și dulce? După ce ne-am întors la Cluj, amintirea lui Dan mi-a stârnit încă multă vreme nostalgia urbei dunărene, pe care n-aveam s-o mai revăd vreodată. Aici s-au continuat tertipurile cinefile deprinse la Cluj: furișatul în sală în pauză și confortabila contemplație de după pauză. În afară de *Țara surâsului* de Lehár, cu tenorul cel scund Joseph Schmidt, îmi aduc aminte de alte două filme: *Victoria și al ei husar* (melodramă probabil tot austriacă – mă încânta husarul...) și *Iancu Jianu*, film românesc, în care vibram din rărunchi pentru haiduc; amintirea lui mi-o redește apă și azi partea ultimă din *Simfonia scoțiană* de Mendelssohn – se vede că această muzică acompania filmul. Atracția sexuală față de ostașul din casă a continuat și ea să se manifeste. Seara, după ce-și lepăda hainele ca să se culce, mă înfățișam în odaia ordonanței, dornic să „mă joc" cu sexul lui – dar câte seri, tot atâtea eșecuri ce nu mă dezarmau: ostașul ăsta, român ardelean, mă respingea cu cea mai mare hotărâre, nelăsându-mă nici să mă ating de trupul lui și amenințându-mă că mă spune „domnului căpitan". Nici o atracție nu mi-a stârnit, în schimb, soldatul care îmi da lecții de vioară, masiv, cu ochelari, figură intelectuală; îi purtam respect și, până în cele din urmă, chiar recunoștință, căci într-o bună zi i-a spus tatei: „Lăsați copilul în pace, domnule căpitan, fiindcă n-are nici pic de auz muzical." Era un ovrei din Basarabia, care de câte ori se întorcea din concediu ne aducea un bidon mare cu miere, galbenă ca ceara și consistentă ca untura de

gătit. O premieră au constituit-o însă încercările de sinucidere, legate tot de conflicte cu părinții, mai ales refuzurile de a mă lua cu ei la vreun spectacol sau la cumpărături: ah! ce feerie, târguitul în nenumăratele prăvălii, una lipită de alta, care se înșirau și se înghesuiau pe strada Traian; nu dughene sau magazine pretențioase, doar prăvălii încărcate de fel și fel de mărfuri, unde vânzătorii te trăgeau de mânecă și nu te lăsau să pleci până nu cumpărai ceva, părând dispuși chiar să-ți facă un cadou, numai să nu-i părăsești cu mâna goală. Atare pitoresc mercantil n-am mai întâlnit decât în Africa de Nord sau la Constantinopol, în bazar, în *suk*, deși aspectul portului danubian nu era somptuos oriental, ci doar împielițat balcanic, de talia lui Kir Ianulea; ăștia erau „comersanți". Prinsesem obiceiul (negustoresc!) să pretind doi lei în schimbul ieșirii în oraș refuzate, ai mei lăsându-se câteodată astfel șantajați, ca să aibă liniște. Prima tentativă de a-mi pune capăt zilelor m-a dus pe malul fluviului, unde voiam să mă arunc în apă, socotind bine că știința mea de înot nu face față cursului lat, profund și tulbure. Am stat ceasuri întregi, încercând să-mi fac curaj, așezat pe bordura cheiului undeva, cu picioarele atârnând deasupra apei înfricoșătoare, plângând de mila părinților orfani de copilul lor. Cum îi amenințasem, la plecarea lor în oraș, că mă voi arunca în Dunăre, ceea ce n-a părut atunci să-i impresioneze, s-au alarmat totuși când, la înapoiere, au constatat că trec ceasurile fără să reapar și, spre seară, au pornit-o după mine, cu ordonanța, până m-au găsit – spre mulțumirea mea intimă. Comportamentul lor strașnic față de mine nu s-a schimbat însă. A doua tentativă, mai puțin spectaculoasă, a constat în ingurgitarea de frunze uscate adunate cu lacrimi în ochi de pe trotuarul plin de praf și de alte necurățenii: cum eram prevenit că murdăria e otrăvitoare, am crezut că orice zace pe jos, pe stradă, ucide dacă duci la gură și înghiți. Dar poate

că aceasta a fost, de fapt, prima dintre cele două tentative și s-a petrecut încă la Cluj, în strada Kogălniceanu, străjuită de tei, și deci premiera dunăreană nu mai era premieră, ci recidivă. De fiecare dată însă, mila de părinți m-a împiedicat să mor...

De viața socială a părinților mei, la Galați, am prea puține de spus, din sărăcie de amintiri. Țin minte că i-am însoțit o dată într-o vizită, în orașul de sus, la cineva care lucra în finanțe: m-a șocat lampa cu brațe de deasupra mesei din salon, care nu lumina electric, ci cu gaz aerian, ceea ce mi s-a părut „primitiv". De fapt, ai mei n-au fost niciodată amatori de „relații" sociale. Tata prefera compania cărților lui, iar mamei îi ajungea puzderia de rude, clanul Cotuțeștilor, care, prin alianțe, se întindea până la Dej, Beclean, Reteag (Ion Pop-Reteganul, folclorist și nuvelist, se înrudea cu noi printr-o fiică a lui, Florentina), Zalău (ne vizita la Cluj un fel de Falstaff, cât butoiul din care curgea pentru el, ceas de ceas, zi și noapte, berea – i se spunea „Țolca"). S-au ivit deci probleme aici, când au fost obligați de protocolul meseriei să ia parte la cele două baluri programate pentru acel sezon la Cercul Militar (la Cercul Militar din Cluj, în incinta așa-zisei „Redute", unde avusese loc sub unguri procesul Memorandului, participasem și eu la baluri de copii, dansând cu Bombonica). Mama a trebuit prin urmare să-și comande două „rochii lungi" la o vestită croitoreasă, care îi făcea probele acasă, încât puteam și eu să asist (cu ce entuziasm!) la ele. Balul, rochiile acestea mă surescitau la culme. Trăiam un vis aievea. Tot ce văzusem prin filme ajunsese acum la îndemâna mea. *Traviata* și *Bal mascat* fără cortina care subliniază și demistifică iluzia, înlocuită cu imediata realitate, în centrul căreia se afla mama. În timpul probelor, îmi dădeam mereu părerea, perfecționist cum nu se mai poate, fascinat că urmăresc modul în care, sub

ochii mei, prind contur cele două rochii, una de voal roz, cu volanele la poale, alta simplă și dreaptă, de dantelă neagră. De la alegerea modelelor, în revistele de modă franțuzești, până la detaliile lucrării, începeam de la o zi la alta să mă comport în expert, ferm convins că ajutorul meu va contribui ca mama să fie cucoana cea mai elegantă la bal. Eram atât de băgăreț, încât croitoreasa, inoportunată și agasată, s-a văzut nevoită să protesteze, așa că maică-mea mă punea și ea din când în când la punct, deși cred că amestecul meu exaltat și precoce o flata. Am continuat să fiu consultantul mamei în materie vestimentară toată viața, preocupat mereu de acordul cu moda zilei. Mai cu voie, mai fără voie, m-a ascultat chiar și atunci când, aproape silind-o, și-a vopsit părul: n-aveam dreptate, căci în ziua când a renunțat la coloranți, părut alb, bogat, ca o coroană de argint, i-a înnobilat figura. Mă desfătam mai ales când o însoțeam la modistă, iar dacă în plimbările sau drumurile mele prin oraș remarcam pălării ce socoteam că i-ar fi venit bine, îi atrăgeam atenția, pisând-o până când mergea cu mine să vadă ea însăși și să încerce. Mai târziu, în Germania, deprins cu vitrinele și pălăriile din tablourile expresioniștilor de la *Der blaue Reiter* și *Die Brücke*, mi-a revenit adeseori în minte această preocupare. Cum gustul, în orice domeniu, se formează și prin cultură specializată, mă întreb dacă nu mi-aș fi realizat mai bine vocația estetică îndreptând-o spre ceea ce francezii numesc *haute couture*? Băgăreț însă în treburile celor mari, pornit ca un maniac spre arguție, spre pisălogeală, vocația aceasta orală, care nu m-a îndreptat nici ea spre profesorat sau avocatură (probabil și din motivul că până târziu am fost bâlbâit: ca licean și student eram pus la grea încercare de colegii care mă somau să rostesc rapid cuvântul „portocală"), o aducea pe maică-mea, scoasă din sărite, să-mi arunce ocara de „cofăriță" („mai taci, cofăriță!"); cofărițe

se numeau la Cluj țărăncile guralive care își ofereau marfa (zmeură, afine, brânză, mălai) în cofă. Până acum, nu avusesem ocazia să-mi manifest mai pregnant gustul pentru ceva anume, nici măcar ca școlar n-am depășit media onorabilă. Cum ai mei nu m-au răsfățat niciodată cu jucării (o bună școală pentru mâini, de care am fost privat), înlocuite degrabă de cărți – la Galați am început să-mi alcătuiesc o „bibliotecă", cumpărând eu însumi broșuri săptămânale, ce se vindeau la chioșcurile de ziare (de unde nu lipsea cotidianul *Universul*, care mă pasiona de când am prins să citesc), fiecare conținând un basm din literatura universală bogat ilustrat în culori, ce se adăugau cărților de N. Batzaria (Moș Nae), ori altele, precum *Zânele din Valea Cerbului*, *Povestea lui Moș Albu*, *Aventurile lui Enăcache Cocoloș*, *Moș Teacă*, *Micul lord*, *Cuore*, *Povestea unei coroane de oțel*, dăruite de tata –, imaginația mea s-a aprins cu flăcări dezlănțuite, în acest joc de-a balul, oferit ca realitate palpabilă. O rochie de bal nu numai verosimilă, ci și veritabilă, pe care s-o pot mângâia, a cărei confecționare am supravegheat-o, al cărei destin real să-l pot urmări îndeaproape, iată jucăria cea mai de preț de care am dispus în copilărie. Nu peste mult, aveam să îmbrac chiar eu, cu ocazia altor jocuri, rochii, imitând balurile, dar farmecul lor artificial n-a rezistat niciodată comparației cu vraja ce împrejmuia rochia roz și rochia de dantelă neagră. Cu prilejul celor două baluri, am vegheat de fiecare dată până în zori, când s-au întors acasă, în trăsură – așa cum și plecaseră –, fericiții părtași la petrecerea „ceremonioasă" (cu tombolă!). Sărind din pătuțul cu plasă în întâmpinarea lor, primele cuvinte cu care m-am adresat mamei au sunat: „Ai fost cea mai elegantă? urmate de: „Ai fost cea mai dansată?" Zile întregi am silit-o pe maică-mea să-mi descrie celelalte rochii, cu care intrase în concurență, să-mi vorbească de cei care au invitat-o la dans (tata nefiind

dansator, rămăsese cu desăvârșire în afara interesului meu). Rochia de dantelă neagră nu i-a purtat însă noroc. Am însoțit-o pe mama într-o lungă călătorie la Satu Mare, la nunta fratelui ei, Coriolan – tânăr medic acum și june-prim (îl țin minte în costumul elegant, alb – inclusiv pantofii – cu care se ducea să joace tenis). Până la Cluj, am utilizat trenul, iar de la Cluj am urcat în mașina mirelui, un Ford decapotabil, închis din cauza vremii nesigure, în care mai luaseră loc bunicul, tanti Elenuța și mama – eu între ele, neastâmpărat ca totdeauna. Bunica și ceilalți ne urmau într-un microbuz închiriat pentru ocazie, în care – la Dej – s-au adăugat două fiice ale bancherului Boca, vărul mamei, trecând și eu alături de aceștia, la propunerea bunicii, dar și la inițiativa mea, bucuros să scap de cicăleli. Rudele noastre din Dej fiind persoane cu vază, își aveau reședința într-una dintre cele mai arătoase clădiri din piața principală a orașului, unde am poposit, fiind tratați cu o gustare demnă de un banchet. Îmi amintesc odăile mari, cu ferestre foarte înalte, cu draperii de catifea cum nu mai văzusem decât la teatru și mi-o reamintesc pe stăpâna casei, tanti Vica (Ludovica), cu aere de mare cucoană, cu ochii înconjurați de cearcăne roșii-albăstrii, adânc înfundați în orbite, o femeie de vârstă mijlocie, tronând în căruciorul ei pe rotile, căci picioarele îi erau paralizate. Pe drum, îmi făceam cruce, neobservat, la toți Christoșii răstigniți pe marginea șoselei, care ne trata din abundență cu praf – doar unul mi-a scăpat, punând apoi pe seama acestei neglijențe cele întâmplate. Căci, la intrarea în Satu Mare, microbuzul nostru a frânat brusc, iar bunica a început să scoată țipete disperate, fiind întâia care a zărit în șanț, înaintea noastră, Fordul răsturnat, cu roțile în sus. Coborând cu toții în grabă, am auzit gemetele mamei; eram înspăimântați, bunica plângea în hohote, frământându-și mâinile. Au fost scoși vii și nevătămați de

sub vehiculul cu bucluc trei dintre ocupanți, ultima degajată fiind maică-mea, a cărei mână fusese prinsă de bara capotei de care se agățase și suportase astfel întreaga greutate a mașinii răsturnate; fractura mâinii îi provoca, așadar, marile dureri ce o făceau să geamă. Unchiul Coriolan, din vina căruia desigur se întâmplase accidentul, căci începuse să tragă sistematic la măsea și era afumat, a transportat-o pe mama de îndată la spital, iar noi ceilalți ne-am instalat fie la hotel, fie în locuința încăpătoare a socrilor mici, inspectorul financiar Mitiță Stavrat (fratele generalului, viitor guvernator al Basarabiei) și soția lui, directoarea liceului de fete. Cu acest prilej am constatat – ceea ce am verificat și ulterior – că romîncele din protipendada orașelor noastre de vest vorbeau între ele, când se întâlneau, ungurește, obicei care a încetat doar atunci când românii lor au fost nevoiți să-și ia tălpășița împreună cu ele din Oradea și Satu Mare, în urma arbitrajului de la Viena. La balul de a doua zi seara, la care a participat o mulțime de lume (între care zeci de perechi tinere), în toalete de gală – bărbații în frac –, sărmana mea mamă, în rochia de dantelă neagră și cu mâna în ghips, se strâmba mereu de durere și n-avea nici un chef de dans. Mai tare i-am plâns de milă când, ajutând-o să se îmbrace, m-am chinuit și eu alături de ea, strângându-i la spate, ca de obicei, corsetul. Când ne-am reîntors la Cluj, înainte de a porni spre Galați, a fost internată în clinică spre a i se pune un nou ghips, primul fiind greșit montat, ceea ce a adus suferințe suplimentare. Și copiii au fost admiși la acest bal, dar feeria lui n-am gustat-o deloc, eram nervos, iritabil: la poza cu miri și nuntași am refuzat să mă prezint, considerându-mă jignit de extraordinar de frumoasa soră a miresei, o fetiță mai mică decât mine, Doina, care nu-mi da atenția ce mi se părea că merit. N-am purtat prin urmare cu mine, în orașul de la Dunăre, amintiri prea vesele. Acolo,

ne așteptau câteva luni penibile, dacă nu de foamete, însă de trai prost – aproape în fiecare zi numai fasole la masă: criza economică din vremea guvernării lui Nicolae Iorga, când nu se plăteau salariile. Accidentul n-a fost ceva excepțional în existența fizică a mamei mele: ca fată și ca tânără soție, a suferit mereu de stomac și grețuri, era slabă și fragilă; bunică-mea, care o iubea mai mult decât pe ceilalți copii, n-o lăsa să facă nimic din ale gospodăriei, purtând-o mereu la doctori, la Cluj, cocoloșind-o într-atâta, încât a stârnit pizma celorlalți, care o considerau o mică scârbă. Bunicul i-a obținut o bursă liceală în România (sora ei, Virginia, fusese trimisă la o școală germană, la Brașov), dar maică-sa nu s-a îndurat s-o știe atât de departe și au dat-o la călugărițe, la Dej, unde – ca premiantă – maicile o puneau pe ea să recite la serbări poezia patriotică *Talpra magyar.*[1] Pe mine, m-a născut cu cezariană (surioara, care peste un an mi-a urmat, a venit pe lume cu prea mare zor ca să și rămână; de fapt, acest zor s-a datorat unui accident: în vizită la Bistrița, la sora ei Virginia, acolo măritată, mama – gravidă în luna a șaptea – a ieșit împreună cu mătușă-mea la o plimbare cu trăsura în afara orașului, iar la un moment dat s-au speriat caii, luând-o nebunește la goană – sperietură transmisă gravidei și fatală sarcinii delicate din pântecele ei). Cât eram elev de școală primară, prolifica-mi mamă apela mereu la doctori și se întorcea cu taică-meu, după „raclaj", palidă și prăpădită, iar ca licean într-a treia ori a patra am fost întrebat dacă aș vrea o soră sau un frate și, oricât de entuziast și stăruitor am răspuns că da, nu mi s-a împlinit dorința: doctorii s-au opus categoric. Drept recunoștință pentru suferințele provocate de nașterea mea, eu respinsesem deja, ca sugaci, îmbelșugatul lapte matern, astfel că maică-mii i s-a

1. *Sus, maghiare*, celebră poezie a lui Petőfi (*n. ed.*).

infectat sânul, care a trebuit amputat. N-am putut suferi nici laptele de doică, așa că am crescut cu lapte de vacă și biberon: adevărată sodomie! Nu mult după moartea unchiului Salustiu, s-a îmbolnăvit și ea de apendicită, iar peritonita i-a umflat monstruos pântecele, vânăt și sticlos, cum l-am văzut și eu înainte de a fi internată în clinica vestitului chirurg Iacobovici, care a socotit operația tardivă și deci inutilă și n-a efectuat-o decât la insistențele încăpățânate ale tatei – după vindecare, a răspuns pacientei recunoscătoare: „Nu-mi mulțumi mie, doamnă tânără, ci numai lui Dumnezeu din cer; în cazul dumitale, eu n-am avut nici o contribuție și nici un merit!" Boala aceasta a fost totuși spre folosul ei, fiindcă i-au dispărut durerile de stomac și i s-a împlinit trupul într-o carnație ca lumea. Dar a mai fost operată ulterior de pietre la ficat și – colac peste pupăză – la degetul mare al mâinii drepte, dintr-o infecție de manichiură. Cât o știu eu, n-a ținut niciodată regim (poate doar „cură de slăbire" – și cu ajutorul unor ciuperci japoneze), dar menopauza timpurie s-a manifestat prin oribile dureri de cap – luni și luni de zile n-a suportat lumina, zăcând la pat în întuneric, cu comprese reci pe frunte. Datorită extraordinarei ei vitalități, comparabilă ca element de bază celei a veșnic sănătosului ei soț, și-a permis chiar în pragul morții, chinuită de cancer, să mai suporte o fractură de mână și să mai poarte o dată ghips: alunecase și a căzut, în grădină, când stropea florile. Ultima clasă primară am terminat-o tot la Cluj, la o școală de pe strada Paris, în apropiere de casa bunicilor, de pe strada General Poetaș, unde ne-am instalat și noi. Tatălui meu îi reușise în fine să se transfere iarăși în capitala Transilvaniei, astfel că pentru trimestrul final am fost încredințat institutorului Nana, părintele viitorului chirurg. Ocupam acum locuința închiriată înainte de familia de evrei cumsecade, care, în pofida prevederilor contractului,

a acceptat s-o părăsească, spre a ne face nouă loc. Am asistat cu plăcere și deosebit interes la zugrăvitul pereților, insistând să fie „futuristic" (termen atunci la modă: pete de culoare stropite în aparentă dezordine pe fondul pastel), așa cum văzusem la proaspăta pereche ce se nuntise la Satu Mare și se stabilise după aceea în Cluj, într-o locuință somptuos mobilată și înzestrată cu tot tacâmul burghez al epocii de bunăstare care începea. Cu interes am urmărit și amenajarea băii (chiriașii nu avuseseră baie) – nu foarte confortabilă, căci spațiul era restrâns. Apartamentul nostru se compunea din două camere mari și o bucătărie tot mare. De dormitorul din fund, sufrageria vecină în care dormeam eu, în același pătuț cu plasă, înlăturat doar peste câțiva ani și menținut probabil din spirit de economie, era despărțită printr-o ușă de sticlă înaltă, cu două aripi prevăzute cu perdeluțe brodate ca să astupe vederea, prin care auzeam totuși zgomotele suspecte, noaptea, când scârțâiau stăruitor și ritmic paturile. Cele mai plăcute paturi din câte am avut prilejul să cunosc, lungi și late, cu somiere elastice, dar și solide, să sari pe ele până în tavan, cu saltele îmbietoare, cu perne uriașe, cu plăpumi strălucitoare de mătase, cu lenjeria totdeauna proaspătă, crepitantă și răcoritoare, lenjerie purtând monograma mamei. Cearșafuri, perne și plăpumi apoi, cu fețele lor, din garnitura destinată special mie și moștenită de mine, de care însă nu prea am profitat. Mi-au dat însă bucurii la locul lor firesc, în această copilărie chiar, când duminicile dimineața ori în alte zile de sărbătoare mă strecuram și eu acolo, în paturile părinților dispuși la această drăgălășenie. Tata avea obiceiul să mă ispitească, jucând cu mine o mică comedie, care, deși s-a repetat de nenumărate ori, nu înceta să mă intrige și să mă amuze când deveniseam în privința asta mai sceptic, confruntat cu serioase îndoieli: își subția glasul, care suna cârâitor și strident,

atribuindu-l unei pretinse madam Fârlifus (*Firlefanz*),[1] veche amică picată ca din cer în vizită. Ascultam cât ascultam dialogul caraghios al tatei cu vizitatoarea, care nu neglija niciodată să întrebe de mine, apoi săream iute pârleazul pătuțului meu (pătuț în care mi-a devenit întâia oară conștientă angoasa cu care am coborât pe lumea asta vie și stranie: seara, la culcare, îmi era teamă să adorm, ca nu cumva să mor în timpul somnului; pentru ca această conștiință să se dezvolte în gândul înfricoșător că realitatea nu există, ci e un vis din care mă pot oricând trezi în vidul neființei; apoi, treptat, angoasa s-a răspândit în mine ca o permanență difuză, o curgere cenușie, neîntreruptă și amenințătoare, amenințată ea însăși de sentimentul existenței mele, neputincios): treceam în dormitor să apuc să dau și eu ochii cu paiața limbută. Zadarnic! „De ce n-ai venit mai repede, în clipa asta a plecat", zicea tata – „și cât ar fi vrut madam Fârlifus să te vadă și pe tine...". Nepotrivire de timpi care mă enerva și dezamăgea din cale-afară. Tata mă fermeca însă în copilărie povestindu-mi de spectacolul la care asistase el însuși demult, cu *Chantecler* de Edmond Rostand, dat de o trupă franceză în turneu în România. Câțiva ani buni de joacă am avut însă cu partenerii din ghettoul curții vecine: o groază de puști și puștoaice care vorbeau între ei exclusiv maghiara, dar cu mine o dădeau și pe românește, mai mult sau mai puțin puchinoși, cu care ne jucam firește și de-a hoții și gardiștii, dar care, mai ales, au devenit curând întru toate supușii mei; îndeosebi în materie de teatru, unde doar eu eram inițiat, căci nici ei, nici părinții lor nu călcaseră vreodată pragul operei și teatrului, ca mine. Nu avusesem

1. *Der Firlefanz* (*germ.*) „tip neserios", „fluieră-vânt", „găgăuță": „madam Fârlifus" provine din respectivul cuvânt german, fiind o expresie ardelenească, cu sens umoristic-depreciativ (*n. ed.*).

oare la îndemână, în strada Kogălniceanu, chiar fantoma unui teatru, ruina aceea în care se mai recunoșteau lojile ce vor fi sticlit odinioară de bijuteriile femeilor elegante, și scena devenite movilă de praf și pulbere, unde se vor fi ciocnit cândva spadele, dar și paharele de cristal? De fapt, ovreiașii ăștia devotați formau publicul meu entuziast: spectacolul îl dam eu singur, ca o madam Fârlifus pe mai multe voci. Curtea lor se alungea cât grădina noastră, ambele întâlnindu-se la căpătul lor din fund, unde le mai despărțea doar un gard înalt, cocoțat, la rândul lui, pe un zid rămas, se vede, după demolarea clădirii din care făcuse parte. Nu pe poartă comunicam, ci pe acolo, acolo aflându-se și terenul nostru de activitate. Gălăgia, țipetele euforice care însoțeau ariile de operă debitate de mine (repertoriul operistic, destul de vast, iar spre finele cursurilor liceale aș putea spune complet, interesul meu pentru acest gen de muzică rarefiindu-se apoi considerabil, se întindea de la *Martha* de Flotow și *Mireasa vândută* de Smetana la *Bărbierul din Sevilla* de Rossini și *Carmen* de Georges Bizet, până la *Vasul-fantomă* și *Walkyria* de Wagner, ca să nu mai vorbesc de atâția italieni în frunte cu Verdi și Puccini, ale căror creații le știam „pe de rost" – curios fiind că-mi amintesc de *Cavaleria rusticană* și *Paiațe* și de nimic din Mozart) sau tiradele sforăitoare care-mi umpleau publicul de o dulce teroare (din repertoriul Teatrului Național, deși va fi fost destul de întins, cuprinzând, fără îndoială, pe Caragiale, dramele istorice românești, autori universali clasici și moderni, nu mai rețin decât *Poil de carotte* – *Morcovel* de Jules Renard și *Rața sălbatică* de Ibsen, poate din cauză că în ambele piese rolul principal îl deținea micuța și firava Nunuța Hodoș, actriță care în copilărie mă mișca îndeosebi; în vremea când terminasem liceul și mi se clarifica gustul, m-au impresionat *La figlia di Jorio* de d'Annunzio și *Mirra* de Alfieri) îi deranjau

adesea pe locatarii maturi din preajmă, mai cu seamă că „spectacolele" aveau loc la ora siestei generale, încât a început curând să plouă cu reclamații la ai mei, pentru că eu eram „tartorul" netrebniciilor, corupătorul celorlalți. Câtă chelfăneală n-am încasat pentru rochiile mamei (nu cele „de bal" totuși) sustrase și folosite de îndrăcitul actor! Intrau și componentele didactice în repertoriul meu: episodul Mircea–Baiazid din *Scrisoarea III* de Eminescu, de pildă, pe care mă învățase cu răbdare maică-mea să-l recit, cu mare atenție la intonarea justă, la realismul dramatic, în vederea unei serbări școlare din Galați, aducându-mi ovații repetate și la festivitatea de sfârșit de an, acum în Cluj. Spre deosebire de școală, pentru publicul mai mult sau mai puțin perciunat de acasă îmi sacrificam cu generozitate corzile vocale, scoțând răgete conforme emfazei pustiitoare a sultanului, dar implicându-l și pe demnul moșneag ce domnea peste valahi într-o urlătoare similară. Dintre acești spectatori, din familiile lor, n-am mai revăzut pe nimeni după Auschwitz, așa cum dintre chiriașii ce ne-au precedat în actuala locuință doar băiatul s-a întors, zărindu-l câteodată pe stradă, în anii de după război, bine făcut și cam țeapăn distins, în uniformă de medic militar.

Tot o formă de teatru, în genul „misterelor" medievale, a fost și jocul de-a *Christos și jidanii*, de mine inventat și practicat împreună cu Toderică, vărul meu, care mai crescuse și era de o blândețe îngerească, de papă-lapte, pe care o socoteam atunci imbecilitate și ipocrizie: el era Christos, răstignit de bunăvoie pe gardul ce despărțea grădina noastră de a lui Csordás, iar eu eram „jidanii" care îl batjocoreau și scuipau. Arta mea superioară se vădea prin abundența salivei risipite fără economie pe obrajii partenerului răbdător, pe ochii lui tiviți de lungi gene negre, care nu scăpa de supliciu decât la intervenția maică-sii. Băgând de seamă mârșăvia, buna

mea mătușă Virginia, uitând o clipă de dragostea pentru mine, alerga să mă denunțe maică-mii („Uite ce-ți face nebunul!"), iar eu, știind ce mă așteaptă, o tuleam pe stradă. Dacă aș fi încăput pe mâna alor mei, tot biata Virginia ar fi sărit să mă apere. Îl socoteam pe Toderică ipocrit, și aveam pică pe el, deoarece, când mama mă trimitea la băcănia ovreiului din colț să mai cumpăr câte ceva, scorțișoară sau piper, eu zbieram revoltat, dând nărăvaș din picioare: „Acum iar să mă duc, acum iar să mă duc!" deși nu mai fusesem, iar vărul meu „se băga pe fir" mieros: „Lasă tanti, că mă duc eu." Cuvântul „jidani" era o formă pur metaforică de exprimare, nefiind uzual în lumea mea. Limbajul tatălui meu nu cunoștea expresii pitorești: chiar când se îmbăta și devenea contrariul a ceea ce era de fapt, adică, în loc de amabil și drept, agresiv și injust, furia lui bahică o adresa numai mamei, care – ce-i drept – nu-l suferea afumat și pe care o jignea ca un ieșit din minți, făcând-o cretină și ...cu păr pe picioare, ceea ce trezea în mine ură față de dânsul. Atari scene penibile se evitau îndeobște prin foarte curioasa lui metodă de a dispărea de acasă câte două-trei zile (nimeni n-ar fi putut spune unde, în orice caz în altă localitate), însoțit de vreun subaltern mai tânăr, ca să-și facă cheful; se întorcea nou-nouț, fercheș, spășit și blând ca o oiță, tovarășul lui de dezmăț (sublocotenent sau locotenent nefamilist) jurându-se că n-a fost decât „o plimbare". De câte ori taică-meu lipsea inopinat și misterios, mama era nervoasă, abătută, îngrijorată, întrebându-se continuu de n-a pățit ceva fugarul, iar eu încercam cu râvnă s-o liniștesc.

La examenul de admitere în clasa întâi de liceu, la „Gheorghe Barițiu", unde director era scriitorul sămănătorist Alexandru Ciura, tata a trecut prin mari emoții, deoarece se prezentaseră foarte mulți candidați și proba s-a anunțat extrem de riguroasă. Fără să ne prevină, s-a dus la școală

înainte de afișarea rezultatului și l-a rugat pe secretar, un bătrân plin de modestie, să-i spună dacă știe ceva de micul Negoițescu. Amabilul om a acceptat să-și arunce un ochi pe lista ce nu fusese încă semnată și ștampilată, dar era definitivă și, privind lung și ușor zâmbitor spre cel care-l solicitase, i-a comunicat: „Păi a ieșit primul, domnule căpitan, felicitările mele." Scenă pe care taică-meu n-a uitat-o și, din când în când, și-o reamintea, povestind-o cu ochii umezi. Nici un succes al meu în viață nu l-a mișcat atâta. Am putut chiar eu, atunci, să-mi explic acest succes: făcusem o impresie neobișnuit de bună la examenul oral, recitând episodul Mircea–Baiazid așa cum mă învățase mama, iar la scris, la aritmetică, am folosit metoda de demonstrație învățată la Galați de la admirabilul pedagog ce-mi fusese dascăl. Această ultimă vacanță, dinainte de cursurile liceale, n-a fost lipsită și de o bravură sexuală: deprins cu cinematografele, de dragul filmului, începusem să adaug plăcerii „estetice" o picanterie ocazională care, cu timpul, a ajuns să covârșească interesul pentru spectacol: să lipesc pulpa piciorului meu de cea a vecinului din rând, dacă acesta, după un scurt examen, când începeam să văd mai clar prin întuneric, îmi convenea – adică să fie un bărbat tânăr, între douăzeci și douăzeci și cinci de ani, agreabil la înfățișare. Nu rareori manevra mea reușea, iar concesivul vecin dădea semne de acceptare, ba chiar de colaborare, ceea ce mă umplea de adevărată fericire, sporită de teama ce mi-o furișa în trup conștiința riscului de a fi respins, poate și bruftuluit. Această teamă mă împiedica să-mi privesc partenerul când se reaprindea la sfârșit lumina și mă ridicam, plecând de acolo *comme si de rien n'était*... Cinematograf, ca teren de acțiune, aveam în apropiere, pe strada Paris: cinematograful Edison. Mă așezasem, așadar, lângă un bărbat blond, cu mutră sănătoasă din popor, purtând scurtă de piele, de unde am dedus că e măcelar și

aș fi jurat că e ungur. Spre satisfacția mea, „jocul" cu pulpele s-a bucurat de atâta participare, încât, încurajat și incitat, am îndrăznit să-mi pun mâna pe coapsa lui, ceea ce, în loc de respingere, a adus o sporire a presiunii pulpei lui; din cale afară de excitat, am împins mâna până la sexul bărbatului și, simțindu-l în mare formă, palpitând chiar, am cutezat să-l deschei la pantaloni (cu ce precauție, cu ce încetineală, cu ce teamă!) și să-mi introduc mâna sub chiloții lui, ca să prind într-însa acel corp viu și cald, independent parcă de restul trupului de care ținea. Îmi ardeau obrajii ca și cum aș fi căzut pradă febrei și delirului. Totuși, oricât de imensă a fost plăcerea, nu mi-am pierdut capul și, biruind deodată în mine spaima, când am dedus că filmul e pe terminate, m-am ridicat brusc și am părăsit sala fără a arunca vreo privire înapoi. A doua zi însă, a treia și a patra, zadarnic am vizitat cinematograful la aceeași oră, ca și cum m-aș fi prezentat la o întâlnire dinainte fixată, cel dorit nu a mai reapărut. Nu mă gândeam că poate teama lui de mine, rușinea lui fuseseră și mai mari. Au urmat, de-a lungul începuturilor liceale, alte câteva experiențe sexuale, dintre care notabile sunt încă un „succes", durabil, și, durabil de asemenea apoi, un eșec, ambele din lumea cazonă. Întâiul dintre acești ostași atacați de mine (ambii, ordonanțe), un voinic îngăduitor, care mă supraveghea în serile când ai mei plecau la spectacol sau erau poftiți undeva (acum nu mai făceam scandal, nici nu șantajam), mi-a devenit partener ideal. Cum amândoi eram în ținută sumară de noapte, se întindea pe spate, jos, lângă patul meu (eu regizam), dezgolit de la genunchi până la piept, așezându-mi goliciunea trupului meu plăpând peste carcasa lui carnală, micul meu sex lipit de trufia lui virilă. Plăcute și de neuitat erau și plimbările noastre prin târg, căci îl însoțeam la cumpărături și alte treburi în afară, când, fără grabă, alături de soldatul ce-mi menaja pașii de copil,

introduceam mâna în buzunarul lui de la pantaloni, care, spart fiind, îmi permitea să-i contactez sexul. Celălalt ostaș, tot voinic, dar cu trăsături aspre, parcă ușor ciupit de vărsat, foarte devotat ofițerului pe care îl servea, învățase de la tata să lege cărți, utilizând în acest scop masa specială din curte și presa de lemn, albă și nouă, ce-i sta la dispoziție. Mă învârteam în jurul lui când lucra cu conștiinciozitate, dar nu prea cu aplicație (am învățat și eu meseria, fără ca mai târziu să-mi inspire vreun interes), însă gândul meu se îndrepta în altă parte, spre voluptățile secrete de pe tărâmul cultului meu phalic. Grozav ce doream să practic acest cult și cu ajutorul harnicului legător de cărți, dar opoziția lui îndărătnică era de neînfrânt. Nu dezarmam și reveneam cu niște rugăminți de milog, îndreptând mâna unde nu trebuie (acestea se petreceau într-un loc mai retras al grădinii, unde se retrăgea să se odihnească): primeam de fiecare dată avertismentul „Te spun domnului căpitan." De spus, nu m-a spus niciodată, și eu am rămas doar cu chinul și umilința insistenței sterile. Curios este că astfel de refuzuri mi se păreau de neînțeles, atribuindu-le răutății celui în cauză. Doar într-o perioadă a vieții mele, când mă detestam fizic, ele mi s-au părut „normale".

Am devenit în această vreme tot mai pătimaș cititor (deși găseam îndeajuns răgaz încă pentru joacă), mai sistematic decât înainte, biblioteca mea sporea văzând cu ochii prin aportul vigilent al tatei, însă și prin propria-mi manie născândă: numerotam, catalogam cu grijă cărțile, ca într-o bibliotecă publică, le rânduiam și reorânduiam pe rafturile mele, le îmbrăcam în hârtie albă sau albastră – ca pe cele de școală, care de altminteri nu mă incitau deloc, poate numai în zilele începerii cursurilor, socotindu-le trecătoare, ocazionale, neînstare să intre într-un patrimoniu –, le iscăleam. N-aș putea preciza cu exactitate titlurile, dar se aflau

printre autorii pe care mi-i amintesc Blasco Ibáñez, Maksim Gorki, Jules Verne, iar dintre opere, *Călătoriile lui Gulliver*, *Viața și aventurile lui Robinson Crusoe*, *Paul și Virginia*, *Coliba lui Moș Toma*, *Ultimele zile ale Pompeiului*, familiare devenindu-mi curând romane ca *Mizerabilii*, *Prințesa de Clèves*, *Manon Lescaut*, *Anna Karenina*, *Frații Karamazov*, *Roșu și negru*, *Nana*, la care se adăugau bineînțeles clasicii români și antici din „Biblioteca pentru toți"; listă amestecată, de la *Mitologia* lui Popa-Lisseanu (în biblioteca părintelui meu, se aflau și seriile complete de *Izvoare* ale acestuia, pe care aveam să le conspectez mai târziu) la romanele lui Edgar Wallace: numai în copilărie mi-au plăcut romanele polițiste. Se înțelege că intrau aici și lecturile pentru tineret la modă când eram proaspăt licean, deși tata nu mă încuraja să le practic: *Aventurile submarinului Dox*, *Cei trei cercetași*, urmărind însă în secret, cu înflăcărare, fasciculă de fasciculă, *Păcatul Denisei* și altele *eiusdem farinae*. Cea mai mare impresie mi-a făcut-o *Dama cu camelii* (eram încă în școala primară, poate ultima clasă, la Cluj, când am parcurs romanul lui Dumas-fils, ascuns în closet: l-am reluat de îndată de la capăt, de trei ori consecutiv, în dese ședințe latrinale prelungite, de fiecare dată cu ochii în lacrimi): Dumas-père însemna pentru mine mult mai puțin și niciodată nu m-am lăsat prins adânc în *Cei trei mușchetari* sau *Contele de Monte-Cristo*. De copil mi-au fost bine cunoscute romanele lui Bolintineanu și Duiliu Zamfirescu, cărora aș putea să le adaug *Fulga* sau *Ideal și real* de Gr. H. Grandea. În poezie, unde gustul meu s-a format cel mai greu, mai lent, îmi impunea M. Zamphirescu, a cărui culegere de versuri *Cântece și plângeri* cred că se retipărise în BPT: cât doream să ajung să scriu ca el! Dragostea mea pentru cărți ca obiect a devenit repede atât de mare, încât din această obsesie s-a născut și dorința timpurie de a fi scriitor. La

sfârșitul primei clase de liceu, școala a organizat o expoziție de cărți din avutul personal al elevilor (era vară, cărțile au fost expuse timp de o zi pe mese lungi, în curtea prăfoasă), unde eu am prezentat, pe lângă câteva tipărituri, o „carte" scrisă de mine, foi transcrise cu grijă și prinse între coperți galbene legate cu șnur de mărțișor: un fel de proze scurte, imitate după Emil Gârleanu (autor ce mi se părea foarte rafinat). Prima mea operă literară a fost însă atât de lipsită de succes, încât nimeni n-a luat act de existența ei – nici ai mei n-au luat-o în seamă. În cadrul societății de lectură a elevilor, m-am manifestat ca autor și „om" de teatru. Îmi făcusem din firele unui scul de lână marionete de manevrat cu ață, care evoluau pe scena improvizată dintr-o lădiță, iar textul ce-l debitam (versiune sporită a madamei Fârlifus) era o parodie după romanul *Ultimele zile ale Pompeiului*. Ideea marionetelor mi-au sugerat-o probabil nu numai niscaiva spectacole de bâlci, ci și un spectacol extraordinar pe scena Teatrului Național, dat de o formație italiană în turneu continental: marionetele aveau mărime aproape naturală și cântau o operă de Mozart. Atmosfera antică îmi era familiară și datorită romanului *Quo vadis?* de Sienkiewicz, completând pe cel al lui Bulwer-Lytton. Nici această a doua operă literară nu s-a bucurat de succes. Țineam și jurnal. Când am ieșit din închisoare, în 1964, mama mi-a vorbit de acest jurnal trecut prin mâinile ei îndată după arestarea din 1961, când, instigată de Doinaș, care s-a deplasat urgent la Cluj să-mi determine părinții să distrugă manuscrisele depozitate în pivnița casei, i-a dat foc. Înainte de a-l arunca în focul aprins în grădină, mama a citit primele cuvinte de pe prima pagină a Jurnalului: „Vreau să devin scriitor" – și a început să plângă. Oricum, ca elev la Liceul „Gheorghe Barițiu", n-am strălucit, cu toate că la finele clasei întâi eram totuși premiantul numărul 2, decăzând apoi în următoarea clasă, când

am trecut pe locul 4 sau 5. Nu mă entuziasma să învăț, nu-mi erau simpatici profesorii: mă intimidau, îmi inspirau teamă, în afară de cel de fizică, Vasiliu, care părea să mă agreeze (ulterior, am aflat că era fratele poetului Bacovia și a publicat el însuși un roman sub numele de Vladimir Vecerdea), un tip mic de statură, uscățiv, cu obrajii și nasul ușor vinețiii și tare miop sub ochelarii ce dădeau expresie figurii lui modeste – de la dânsul am primit numai note bune. Nici dascălii nu mă simpatizau: cel de română (Petruca), de matematică („moș" Litan), geografie (Tătaru), desen (Capidan). Petruca avea totdeauna să-mi reproșeze câte ceva; în clasa a doua, ducând cu mine, ca de obicei, o carte de acasă, plăcându-mi s-o țin pe bancă, la vedere, mi-a confiscat *Nenorocirile Sofiei* de contesa de Ségur, frumos tipărită, cu ilustrații – sub pretext, după ce a răsfoit-o, că e imorală. Degeaba l-am rugat pe tata să intervină spre a o redobândi; el era pururea de partea profesorilor: „Ai greșit tu desigur cu altceva, de ți-a luat cartea." Dacă se întâmpla să fiu singurul în clasă care ridica cele două degete la o problemă greu de rezolvat, moș Litan mă apostrofa: „Lasă mâna jos, că tu ești prost." Lacrimile din belșug vărsate acasă, relatând ofensa și nedreptatea, n-aveau nici un rezultat. Când ne scotea la câte o scurtă excursie prin pădurile apropiate (la Făget, la Fântâna lui Bilașcu), înaltul și veșnic zeflemitorul Tătaru nu scăpa ocazia a mă blagoslovi cu câte un „Măi băiete, tu ai picioarele strâmbe și calci ca o curvă" – e adevărat că picioarele mele erau ușor strâmbe și călcam așa ca vârfurile pantofilor să formeze împreună un arc închis. La orele de desen, ocupând un loc în banca întâi, unde mă sileam să mâzgălesc ce ni se poruncise, eram chior sub ochii mici și negri, sclipind malițios, ai pictorului Capidan, mărunt la trup și la talent, dar plin de superioritate, care ne dăscălea cu insistență de ciocănitoare și îmi azvârlea cu

scârbă: „Mai bagă în gură, măi băiete, cârpa aia de spălat vase“ (multă vreme, într-adevăr, scoteam fără să-mi dau seama limba din gură când mă concentram la scris, așa cum nu mi-au lipsit ticurile: să-mi rod unghiile, să-mi încârlionțez cu disperare câte o șuviță de păr, să tresar din umeri ca și cum m-ar jena haina sau mi-ar fi căzut sub guler și s-ar fi lăsat pe spinare o muscă moartă – ticuri care, din fericire, totuși n-au fost simultane, ci s-au succedat, fiecare vârstă cu al ei – unul dintre cele mai stranii fiind să-mi fac, sacadat, nenumărate cruci fără să observe lumea). Profesorul de muzică, Golumba, companion cinegetic al unchiului Toader, dar care habar n-avea de mine ca nepot al amicului său, a observat doar că eu cânt fals. În schimb, nu-mi era antipatic, nici indiferent, ca eu lui, profesorul de franceză, Bernard (făcea parte din Misiunea franceză în România, cum găseai câte unul sau doi în toate capitalele de județ, vorbea incorect românește, mai împroșcând câte o vulgaritate de-a noastră, neaoșă, era afectat în gesturi și avea turul pantalonilor, la costumele impecabile, lipit de fese; s-a căsătorit cu o romăncă clujeancă, dar a părăsit în grabă țara când tânăra lui soție – tânăr era și el – a ars într-un accident domestic): m-am îndrăgostit de dânsul, îl visam treaz. Mai exista în Cluj un dascăl de franceză, tot din Misiune, Michel, despre care se spunea că era proprietar de bordeluri la Marsilia. M-a pus pe gânduri o observație ce i se atribuia: copiii români sunt mult mai buni la învățătură decât cei din Franța, când o încep, dar apoi, tot spre deosebire de cei din patria sa, se lasă. Fusesem primul la examenul de admitere, mai pe urmă însă am fost iute întrecut, în clasă, de colegul meu Sandu Mateiu, băiat inteligent și arogant: tatăl său, nepot al patriarhului Miron Cristea, era profesor de istorie la Academia Comercială, iar maică-sa, militantă ortodoxă cu studii de teologie în Anglia (mai târziu, cu legionarii: am zărit-o

la o fereastră a trenului care aducea în țară rămășițele lui Moța și Marin, fruntașii Legiunii căzuți în Spania – în cămașă verde bineînțeles și cu mâna dreaptă ridicată pentru salutul roman; apoi în Consiliul de patronaj al doamnei Antonescu, alături de Veturia Goga), cu vocea guturală, sigură de sine, autoritară. A publicat și un roman destinat tineretului, *Taina arborelui de Myonga*, la Editura „Cartea Românească" (cea mai de prestigiu după „Cultura Națională", „Casa Școalelor", „Fundațiile Regale"). Mă persecuta involuntar nu numai prin siguranța lui seniorială în cursul lecțiilor și prin răspunsurile exacte și tăioase dovedind temeinicia învățăturii, dar și voluntar, prin cei doi acoliți ai săi, Olo și Lechi (Olosuteanu și Lechințan – acesta din urmă a murit în război, celălalt m-a vizitat, când devenisem deja critic cunoscut, ca să-i apreciez niște încercări literare), colegii noștri, pe care îi ațâța să mă trateze cu sarcasm, chiar să mă atace cu puterea a doi, să mă trântească la pământ și să mă gâdile până țipam după ajutor. În orele de gimnastică, în sală, mă refugiam sus pe spalier. Mă numeau Greta Garbo, ceea ce îmi plăcea și nu-mi plăcea. Eram considerați toți patru ca alcătuind un grup unitar. Ceea ce ne unea era sadismul lor și masochismul meu de compensație. Acasă la el sau la mine, Sandu se comporta amabil, prevenitor: jucam împreună „poze" – un fel de joc de noroc, care consta în găsirea prin deschiderea la nimereală a volumului celuilalt, strâns bine între genunchi, a „pozelor" colorate înfățișând coșuri cu flori, fetițe sărind coarda, „scufițe roșii", cotoroanțe, băieți gonind cercul, animale etc., așezate între foi din zece în zece pagini. De nimereai poza, o căpătai, iar cel care o pierduse trebuia s-o înlocuiască cu alta din rezerva sa, venindu-i acum lui rândul la „tras". Mai practicam și zarurile, miza fiind asigurată de „filme": făceam rost amândoi de la operatorul din cinematografe de role, uneori

pelicule conținând scene din filme văzute deja de noi pe ecrane – pe care le descompuneam cu foarfeca în bucăți individuale („mărunțiș") sau aditive, de 10, 20, 50, 100. Toate acestea erau invenția amicului meu. Preferam să-l vizitez eu pe Sandu, deși nu-mi plăcea de maică-sa, teatrală și ipocrită, care m-a jignit o dată, când ne servea ceaiul preparat la reșoul electric, întrebându-mă cu ton mieros-compătimitor: „Voi aveți așa ceva?" Am răspuns că da, fără a ști să-i replic că aveam și radio și toate produsele civilizației în mers, pe care tata le achiziționa prompt: cu ce sârg învățam atunci, în familie, strânși toți trei în jurul aparatului de radio, fiecare cu caietul și creionul în față, limba italiană! Preferam aceasta, fiindcă locuința lor, într-o comodă și îmbietoare dezordine, era mai spațioasă și mai elegantă decât a noastră, dar și din cauza lui Gelu, fratele lui Sandu, din clasa imediat superioară, pe care am prins să-l îndrăgesc și care părea să-mi răspundă. Profitând de întuneric, ne îmbrățișam prin unghere, mă conducea seara acasă și ne țineam strâns de mână. La o excursie duminicală în natură, ne-am îndepărtat de grupurile de școlari și, trântindu-ne într-o tufă îngălbenită de toamnă, ne-am așezat unul peste altul strâns îmbrățișați, el deasupra mea, ochii mei albaștri în ochii lui căprui, până când am fost chemați în vederea plecării (cum devenisem cercetași, mândru de uniforma englezească, am primit îngăduința părinților de a participa la o tabără nocturnă, în aceleași păduri aproape de oraș, dar n-am fost bine instalat într-un cort, pe când focul ardea cu vâlvătăi sub cerul înstelat, că ai mei au apărut într-o trăsură de piață și m-au dus acasă, în pofida stăruinței și asigurărilor comandantului și a protestelor mele zgomotoase). În fiecare duminică dimineața, dacă nu apărea vreun program excepțional, eram cărați cu rândul la biserică (o bisericuță ortodoxă nouă, Sfântul Nicolae, în fața impozantului Liceu maghiar de fete

Marianum, pe strada Regele Ferdinand) și ocupam balconul – de unde îl zăream pe respectabilul meu bunic, înalt, zvelt, în reverenda lui neagră, mătăsoasă, cu barba albă, îngrijită, căzându-i pe piept, citind în strană cu glas cântat și solemn. Gelu și cu mine ne așezam întotdeauna unul lângă altul, mână în mână și lipiți unul de celălalt, cu pulpele picioarelor presându-se cât puteam, pereche cum trebuie să fi fost în Antichitate, statuie repetată pe întinsul stăpânit de greci, Harmodios și Aristogeiton.[1] Ca și fratele său, Gelu a fost un elev și un student sclipitor, a intrat în Ministerul de Externe, iar când comuniștii l-au dat afară, s-a făcut balerin. A avut o legătură cu mai marele său coleg Trixy Checais, apoi s-a căsătorit cu buna mea prietenă Anaida, vedetă a corpului de balet al Operei din București, menaj „perfect" datorită, mai ales, devotamentului ei extraordinar, binecuvântat de Cel de Sus prin fetița lor. N-am fost niciodată prieteni, comuniunea noastră infantilă realizându-se numai prin simțuri, cu puritatea ei „perversă". Sandu a studiat, în vremea războiului, în Germania (ca Petru Dumitriu), a devenit inginer petrolist, a făcut sub comuniști câțiva ani de pușcărie din cauza legăturilor cu străinii, s-a ratat în alcool. Sora lor, Roxana, care a devenit sub comuniști cântăreață de muzică ușoară, era mai mică decât noi. Ca și a lui Sandu, figura ei era reproducerea fidelă a celei materne; se îndrăgostise de mine, profita de momentele când nu ne vedea nimeni ca să mă îmbrățișeze și să-mi declare că mă iubește, ceea ce îmi da încredere în puterea mea de seducție, dar tot interesul meu se îndrepta spre Gelu. Cum sunt însă artistele, care uită repede, când am reîntâlnit-o la Köln, unde soarta ne-a aruncat pe amândoi, a trebuit eu să-i reamintesc că ne cunoșteam de mult.

1. Harmodios și Aristogeiton, ucigașii tiranului atenian Hipparchos (anul 514 î. H.) (*n. ed.*).

În clasa a doua de liceu, m-am împrietenit cu un coleg din clasele B, paralele: Petre Hossu, care nutrea aceleași ambiții literare ca și mine. Ne-am hotărât să scriem împreună un roman polițist, care să se petreacă în Africa neagră. Eu am propus titlul de *Tribul Koi-Koi*. Petre Hossu a râs, atrăgându-mi atenția asupra cuvântului românesc „coi" și a incompatibilității lui literare. Voi fi știut eu că este echivalentul popular a ceea ce mai târziu am aflat că se cheamă „testicul", dar oricum, vocabula îmi era tot atât de străină, că abia observația colaboratorului meu beletristic mi-a deschis ochii și mi-a clarificat-o pentru restul vieții. În general, mă frământa gândul de a scrie un roman și am mâzgălit, ca încercare, zeci și zeci de pagini de caiet, fără nici un spor, rămânând mereu la preliminariile capitolului întâi. Cum acțiunea trebuia să se petreacă în lumea oamenilor maturi, așa cum apăreau ei în romane contemporane abordate de mine (poate Cezar Petrescu, poate altcineva) și cum experiența mea cuviincioasă era cvasinulă, nu izbuteam să imaginez altă pereche de eroi decât tinerii căsătoriți din familia noastră, unchiul meu Coriolan, model de eleganță pentru mine, și drăgălașa, comunicativa lui soție, Noruca. Ei îi găsisem alt nume, dar lui i-l lăsasem pe cel de Coriolan, neputând găsi ceva mai frumos. Imaginația literară îmi era total nerodnică, probabil din cauză că, în general, imaginația mea era absorbită în domeniul sexual experimental, în care mă scufundam cu o acuitate a simțurilor, cu o tensiune nervoasă nemaipomenite, nemailăsând loc altor sfere ale închipuirii. Iată probabil și motivul pentru care n-am putut niciodată, oricât am vrut, să scriu epică. Și doar acum, la bătrânețe, retrăind propria mea viață, condeiul îmi înaintează rapid pe paginile albe, luând-o chiar înaintea elaborării, fiindcă mă feresc să fac „literatură". Lecturile mele epice s-au „îmbogățit" însă cu romanele din „Colecția celor

15 lei" (*Strada buzelor vopsite, Secretul doctorului Fu Man Tchu*, dar uneori și titluri semnate de autori mai serioși, deși Simenon încă nu apăruse), cu romane de Pitigrilli, cu seria de biografii intitulată „Femei celebre" (Doamna de La Vallière, Doamna de Montespan, Doamna de Maintenon, Doamna Du Barry – ca să nu numesc decât metresele regale, care, trebuie să recunosc, m-au ajutat să pătrund „pe viu" în istoria Franței și să mă încânt, într-un târziu, de Tallemant des Réaux, de cardinalul de Retz, de ducele de Saint-Simon și să mă las târât în genunile estetice ale lui Proust; noțiunea de Bavaria am căpătat-o, tot atunci, prin Lola Montez – înainte cu mult de a-l visa pe Ludovic al II-lea), lecturi de taină (closetul, podul sau ascunzișurile grădinii) pe măsura bordelului care se aciuase iarăși în casa din strada General Poetaș (moștenind, sub cu totul altă formă și sub altă istorie, pe cel de pe vremea când strada se numea Dézsma utca). Se produseseră, între timp, schimbări în vagoanele Cotuțeștilor, care încetaseră a se conforma formulei „vagon" prin adaos de clădiri laterale. Fațada casei se împlinise prin cele două camere noi, construite de Virginia și Toader, dispariția gardului de acolo anulând o sursă de joc ce-l practicasem cu agilitate, spre stupoarea veselă a micuțului Toderică, cu bale încă la gură, mucos și molâu: cățărați amândoi deasupra, eu aruncam ierburi cu spic lipicios pe spatele trecătorilor inocenți, care primeau astfel o codiță de toată frumusețea, ce se agita după cum pășeau ei mai mult sau mai puțin săltat; muream de râs, pe înfundate – să nu atragem atenția victimelor acestui atentat la demnitatea lor: agilitatea mea consta în a aplica buruiana la nivelul și chiar pe locul coccisului. Celor două camere, care lăsaseră un spațiu liber – între corpul lor și odaia de la stradă a „trenului" – pentru poarta mare, cu toată intrarea în curte plafonată, li s-au mai adăugat apoi, paralele cu vechea clădire,

alte două, prin sacrificarea unuia dintre trainicii castani ce străjuiau vederea oferită ferestrelor apartamentului nostru. Trei dintre aceste încăperi le-a ocupat Virginia, vagonul pe care-l părăsise fiind închiriat unei frumoase doamne, cu maniere distinse, dar foarte prietenoasă, care avea o fetiță de vreo zece ani, Tuți, subțire ca un lujer de crin și albă tot ca el, paloarea datorându-se ftiziei ce a pus prea curând capăt acestei existențe precare, spre deznădejdea maică-sii. „Doamna Steriade" era divorțată de un căpitan (așa cel puțin pretindea – și de ce n-ar fi fost crezută?) și se întreținea din amor: studenți provenind din familii cu dare de mână și cu fidelitatea cam trimestrială. Pe unul dintre infideli l-am zărit odată, într-o dimineață, când (însoțit oare de cine?) asistam la raliul de pe Calea Feleacului (participa și o persoană regală). Pe tinerelul drăguț și filfizon, cu fața nedormită, buhăită și unsuroasă, cu cearcăne negre-albăstrii sub ochii împăienjeniți – care părăsise deja de câtăva vreme pe cucoana din strada Poetaș –, l-am privit, în mulțimea de gură-cască de pe marginea șoselei, ce aștepta să mai treacă vreun concurent, ca pe imaginea perdiției, a depravării pretimpurii, ca pe „junele corupt" din lupanare, și așa mi-a rămas întipărit în amintire. „Damă cu camelii" de cartier, doamna Steriade era o femeie de treabă, nesocotită, risipitoare și desigur prea iubăreață pentru simțul comun. Un prieten al doamnei Steriade, „jurnalist", a lăsat într-o zi la dânsa un stoc întreg de exemplare din *Paradisul statistic* de Ion Călugăru, carte despre care dânsa spunea că era interzisă. Mi-a dat și mie un exemplar, în care mi-am vârât nasul fără să pricep o iotă: așa e literatura modernă, mi-am spus, dar fără vreo dorință de a deveni și eu „modern". Într-una dintre camerele ce luaseră locul trufașului castan, se instalaseră două „studente" venite din Târgoviște, care de asemeni se îndeletniceau cu prostituția particulară. Bunicul meu era revoltat

că se permite celor trei femei ușoare să locuiască în curtea noastră și nu le saluta, nici nu răspundea respectuosului și timidului lor „sărut mâna, părinte", când pleca sau se întorcea din oraș, cu cârja lui protopopească (de fapt, un baston masiv) și pălăria de Don Basilio[1] asigurându-i marțialitatea. Maică-mea și tanti Virginia le găseau totuși destul de onorabile, fiind bine-crescute, îmbrăcate cu decență, inteligente, salvând aparențele „bunei condiții". Eu mă împrietenisem cu ele, încântat că-mi împrumutau cărți (dintre cele menționate mai sus). Nu înțeleg de ce, la „lecturile de taină", aveam nevoie de un companion. Luam cu mine, chiar și în closet, unde îmi mai făceam și nevoile între timp, pe fenomenal răbdătorul Toderică, supus într-adevăr ca un sclav: eram prințul cu aghiotantul său. Vărul meu a devenit mai apoi medic priceput și mare *coureur*, dar n-am fost prieteni: el nu m-a înțeles niciodată, iar lumea lui mi-a rămas totdeauna complet străină. În camera de la stradă, pe care o ocupase, ca burlac, unchiul Coriolan, locuia acum un absolvent la Litere, fad și serios, nici pe departe comparabil cu predecesorul său, dar care mă atrăgea prin pura lui masculinitate, stârnindu-mi imaginația; n-am observat să-l viziteze vreo femeie și nici cu studentele de alături nu părea să aibă treabă, totuși mi-l închipuiam în tot felul de situații lubrice, în pat (câteodată, când tocmai plecase de acasă și lăsase ușa deschisă ca să i se facă curățenie în odaie, intram să-i contemplu așternutul răscolit și mirosind încă a trup de bărbat), luând imaginar locul uneia dintre partenerele plăsmuite de fantezia mea deșănțată. Mătușă-mea Virginia îl ținea în pensiune („cost", „vipt"), împreună cu alte două-trei persoane ce veneau din oraș, cărora în bunătatea-i nesocotită le servea mese atât de copioase, parcă ar fi ospătat

1. *Cf.* Don Basilio, din opera *Bărbierul din Sevilla* (1816) de G. Rossini (*n. ed.*).

invitați de onoare, încât câștigul i se reducea la mai nimic, ceea ce pe maică-mea, mai chibzuită, o necăjea îndeajuns. O fi înțeles oare ceva din mine profesorul de română din clasa a doua de liceu Mesaroș, pe care, de bună seamă, l-am pus la grea încercare, cu nemaipomenita confesiune așternută pe hârtie în locul temei propuse pentru teza de la sfârșitul ultimului trimestru? Curaj mi-a insuflat faptul că era „profesorul de română", mai legat de artiști ca oricine, chiar dacă nesăratul Petruca, predecesorul său, contrazicea cu desăvârșire această idee a mea: tânăr și simpatic, amabil, „camaraderesc" chiar cu puștii care eram noi, luminos așadar, fără a fi vreo lumină (nici n-am mai auzit ulterior de dânsul). Tema era: ultima carte citită. Eu am scris, ca introducere, despre *Dama cu camelii* – deși n-a fost ultima lectură a mea de atunci, mai trăiam încă sub emoțiile ce-mi procurase – și am continuat cu confesiunea propriu-zisă a particularității mele erotice. N-am folosit cuvântul „homosexual", fiindcă nu-l cunoșteam, cum nu știam nici că există o întreagă categorie de oameni cu înclinații asemănătoare. Mă simțeam ciudat, aparte, și totuși normal. Rușine îmi era doar de faptul că, la vârsta interdicțiilor, practic sexualitatea. Dar ce anume am scris în teza-confesiune nu pot nicidecum preciza, căci am uitat cu desăvârșire. Am așteptat cu sufletul la gură și ușor frisonând apariția dascălului după citirea și notarea tezelor. Aveam nota zece. Atât. Nici un comentariu, nici public, nici între patru ochi. Mult mai târziu, când am aflat că noul secretar al școlii din acea vreme, un june atrăgător, pe care adesea îl privisem insistent fără ca el să observe, era fratele lui Mesaroș și avea renumele de homosexual, mi-am pus întrebarea de nu cumva, citindu-mă, profesorul va fi avut impresia unei provocări, a unei obrăznicii fără pereche.

Am părăsit din nou Clujul, leagănul copilăriei și mai apoi al adolescenței mele creatoare, acel Cluj ale cărui sărbători

specifice, spectaculoase au contribuit și ele la plămădirea sensibilității și caracterului meu. „puiul târgului" – cum spuneam eu Târgului de toamnă, gândindu-mă la darurile ce primeam de la rude și cunoștințe sub acest nume, cu tarabele cu turtă dulce în formă de inimă împodobită cu oglinjoară și alte bunătăți ce-mi luau ochii an de an, modeste, dar incitante, de la vată zaharoasă albă sau roz la floricele („cocoșei") cu miere, la castane prăjite și acadele în forme animaliere, la mere glazurate, roșii, scânteinde – amintirea mea coboară până la cel mai vechi Cluj pe care l-am apucat și de care nu mi-am reamintit decât datorită ilustratelor istorice, când de pereții laterali ai catedralei romano-catolice se mai lipeau dughene scunde, strivite de înălțimea majestuoasă a monumentului, mai abitir ca la Heidelberg sau în alte orașe ale Germaniei actuale. De „ziua morților", cimitirul, ale cărui picioare stau înfipte în inima urbei, devenea feerie misterioasă, cu mulțimea încărcată de flori, mai ales crizanteme, urcând aleile destul de repezi, pietruite, dar pline de noroiul celor care coborau în șuvoi gălăgios, cu rumoarea neîntreruptă ce se ridica dintre mormintele arzând de lumânări, parcă grădina celor duși ar fi prins viață, cu coruri de tineri cântând în jurul locașului de veci al unui fost profesor al lor, cu porțile criptelor nobiliare deschise, unde flacăra lumânărilor sporea întunericul de reflexe rembrandtiene, apărat îndeobște de lacăte uriașe, din alt ev. Pelerinajul nostru ducea deocamdată numai la mormântul unchiului Salustiu, care fusese primul dintre Cotuțești retras acolo, pe aleea unde-l aștepta deja socrul său, Gabor, și pe care aveau să se retragă treptat și alții din același clan, în propriul său mormânt înghesuindu-se într-un târziu și fratele lui, Toader, și soția lor, Elenuța.

Încă vara, înainte de a păși în clasa a treia, ne-am luat calabalâcul și ne-am mutat la Aiud, unde-l transferaseră pe

tata la vânătorii de munte. Fără vreo vocație militară, taică-meu n-a fost nici amator de plăceri cinegetice, nici măcar față de natură n-a arătat vreodată înclinație. În război, era totuși cât pe-aci să-și lase un picior sau poate chiar viața în haosul de la Turtucaia, dacă nu l-ar fi cărat în spinare, cu riscul propriei vieți, din locul unde zăcea plin de sânge și fără cunoștință, ordonanța lui credincioasă, iar din pădurile din preajma frontului de la Mărășești nu-și amintea decât de întâlnirea întâmplătoare cu regele Ferdinand, pasionatul botanist, care culegea acolo feluri de buruieni, însoțit doar de un aghiotant. Aiudul era un orășel foarte mic și foarte provincial, a cărui viață socială se învârtea în jurul garnizoanei ce avea în frunte un general cu numele de Nicolau, om de treabă și de viață, însă cumpătat, destul de riguros ardelean (trecuse de tânăr în Regat, unde intrase în școala militară). Mică și fără pretenții la înfățișare, generăleasa, regățeancă, patrona agreabil și cu tact această societate, compusă totuși mai cu seamă din „regățeni", dacă nu numai din militari. Aveau un băiat, tot ofițer, blond și frumos ca un prinț din romanele rusești, și două fete „serioase", care nu jucau cărți (din care cauză mie îmi păreau mai moderne). Fratele lor, colonel încă tânăr și arătos, avea să fie implicat în mondenitatea scandaloasă a Bucureștiului postbelic. Aiudul era un oraș unguresc, cu tradițiile înscrise pe zidurile solidelor edificii instituționale (școli îndeosebi, dar și penitenciarul voluminos ca o cetate, mai la margine și doar pentru pușcăriași de drept comun), oraș nordic, sobru și înghețat în umbra misterelor lui trecute. Sobru era, în felul său, și Clujul, deosebindu-se net în privința asta de portul Galați, dar mult mai mare decât Aiudul și presărat ici și colo cu clădiri baroce sau Jugendstil; datorită operei și teatrului mie familiare, sobrietatea lui se colora și sclipea. Dintre casele modeste ale Aiudului, care n-avea nici o stradă cu aspect

convingător urban, se înălțau și câteva reședințe particulare, ce mie mi se păreau „castele", deși nu erau decât vile etajate: locuința doctorului Pironcof, în fundul unei grădini ca un mic parc, ori aceea a avocatului Albini, situată chiar pe muchia de sus a dealurilor ticsite de vii, ce coborau pe valea unde Mureșul își așezase comod albia, făcând loc, pe malul dinspre oraș, căii ferate ce servea trenurile spre Cluj sau București. În acest orășel, se cuibărise și înstăpânise o românime vioaie, meridională, fără griji, care culegea în pace roadele unirii Transilvaniei cu „țara". Ocupația principală, de răsfăț, a societății locale era jocul de cărți, pokerul. Cum părinții mei nu aveau nici o chemare pentru atare distracție, se poate spune că, deși șederea noastră acolo a durat câțiva ani buni, noi n-am făcut parte din societatea Aiudului, al cărei tartor era o coloneleasă, Anișoara Secărescu, înaltă, osoasă, marțială, plină de nerv, cu țigara veșnic în gură, comandându-l, înainte de toate, pe moalele, durduliul și zâmbărețul ei soț. Cu atât mai semnificativă mi se pare următoarea întâmplare: ne aflam deja de vreun an pe acest meleag cu case pline de igrasie și vin bun, când maică-mea, sosind din târg, ne spune cu sufletul la gură, încă emoționată de vestea senzațională: „Știți cine a venit?" și, adresându-i-se tatei: „M-am întâlnit pe stradă cu madam Nicolau, care mi-a spus că e la ei de câteva zile coana Fița («coana Fița» era bunică-mea paternă) și curând o să ne facă și nouă o vizită!" Înverșunată pokeristă, cunoscută în această calitate pe o bună parte din teritoriul României întregite, pe care-l străbătea de-a lungul și de-a latul, profitând de permisul ce-i asigura gratuitatea pe căile ferate române, clasa I, ca văduvă a inginerului Godini, mama-mare se abătuse în Aiud, într-unul dintre turneele-i cartofore, fără să acorde vreo atenție deosebită împrejurării că avea aici un fiu, o noră și un nepoțel, interesată doar de amicii ei, buni desigur, dacă

o găzduiau cu săptămânile doar de dragul jocului. Filofteia Godini, născută Dimitriu și măritată în prima căsătorie Negoițescu, trebuie să fi fost o femeie nu numai frumoasă, dar și nespus de agreabilă, vioaie, cu haz. Atât cât am cunoscut-o eu, sporadic, dar mai îndelung decât pe „mama tină", căci a trăit până în anii '60, o știu doar ca ahtiată de dulciuri, de-a dreptul lacomă de țigări și cafele și văicărindu-se la bătrânețe de felul ingrat în care se poartă cu dânsa numeroasa-i progenitură. A avut cu Godini (născut în Tirolul austriac de la finele secolului trecut, școlit, împreună cu fratele său, tot inginer, în Germania, pentru ca diplomele să le folosească în țara nației-„surori" de la gurile Dunării, unde s-a lăsat sedus de farmecele unei pământence și de dragul ei nu s-a mai întors pe plaiurile natale, cu toate stăruințele familiei din patrie, de la Cortina d'Ampezzo, oameni cu stare, proprietari de hoteluri) atât de mulți copii, încât singura-i preocupare serioasă pare să fi fost cum să scape de ei. De Godini, taică-meu vorbea cu respect și milă: despre cinstea lui, conștiinciozitatea, bunătatea, devotamentul, biblioteca plină de cărți germane și italiene legate în marochin. Îl considera victimă a dragostei lui pentru munteanca frivolă, căreia-i căzuse în mreje, pe care a vrut s-o ducă cu el pe pământul italic, dacă femeia nu s-ar fi opus din răsputeri: se pare că era dulce pe-atunci țara de baștină, Valahia turcilor, a grecilor și-a tuturor neamurilor scurse pe la poalele Carpaților. S-a încurcat cu muza asta balcanică încă de pe când trăia Gheorghe Negoițescu (ultimul său copil, Mihai, al treilea dintre cei care-i purtau numele, era, în realitate, răsadul lui Godini) și menajul lor a constat în mare măsură în producerea de urmași, ceea ce nu a împiedicat, se pare, intensa viață socială a prolificei romance, prin viață socială înțelegându-se mai ales jocul de cărți. Godini, care nu agrea pokerul, a fost din păcate un om slab; acceptând, la sugestia

soției, abandonarea unora dintre copii rudelor, care i-au adoptat, nici de ceilalți, rămași în sânul familiei, n-a știut să se ocupe cu autoritatea necesară: mulți dintre ei au moștenit frivolitatea maternă. În afară de doi, o fată (Medeea, 1905–1973) și un băiat (Caius, 1907–1976) care au luat cartea în serios, băiatul studiind, ca militar, matematica, la terminarea căreia s-a apucat și de politehnică, ajungând inginer precum taică-său, ceilalți, Mihai, Pompiliu, Dumitru, au refuzat cu cerbicie învățătura. Deoarece mama lor era prinsă în angrenajul ei monden și nu le avea grija, inginerul i-a amenințat că-i dă ca ucenici la atelierele căilor ferate, să-i facă muncitori și – cu pedagogia lui temerară – și-a respectat amenințarea. Puși la grea încercare, cei trei s-au arătat însă foarte mulțumiți școlind cu mâinile și doi dintre ei – care purtau numele de Godini –, împreună cu fratele lor bun, care se chema Negoițescu, și-au dus viața în atelier sau pe locomotivă, iar Dumitru s-a trezit, sub comuniști, muncitor veritabil, cu originea socială „nesănătoasă". Pompiliu n-a mai apucat binefacerile marxismului de stat, căci a murit destul de tânăr de tuberculoză, contractată pe mașina lui fumegândă. Spre deosebire de frații lui, mecanici de locomotivă, Dumitru Godini (născut în 1903: când scriu acestea, mai trăiește încă, la Timișoara) a ajuns tâmplar C.F.R. și a dovedit întotdeauna talent și spirit inventiv – l-au onorat cu brevete, ceea ce nu l-a împiedicat să treacă, politic, prin pușcărie: a fost contemporan cu mine la Jilava, în celulă însă cu părintele Stăniloae, eu habar neavând că suntem vecini de celulă. Talentul și l-a arătat încă de tânăr, când, la Oradea, în spațiul oferit de cazarma unde locuiau ai mei, „unchiul Mitu" a întocmit dormitorul lor din lemn de palisandru, după catalog de mobile german. Mai târziu, la bătrânețe, ca pensionar, s-a afirmat în pictura naivă –

descoperit de criticul de artă Radu Ionescu, a expus și în străinătate, lucrările lui atârnând în muzeul din Pitești.

Crescut de inginerul Godini, tata va fi avut și el parte de slăbiciunea de caracter a părintelui său vitreg, căci, oricât de inteligent și cu personalitate s-a arătat ca licean (mai cu seamă, la Pitești), după cum îl descriu foștii colegi, care-l înfățișează plin de vervă și ironie, împătimit de literatură, a fost un elev nestatornic, cred că a și repetat clasa de vreo două ori, mânat mai degrabă de împrejurări decât stăpânindu-le, fără vreo țintă determinată pentru viață și cu blenoragiile de rigoare. Fiindcă i se ofereau condiții de întreținere excelente, ca bursier, s-a înscris după bacalaureat la Silvicultură (în biblioteca lui, nu-mi amintesc să fi văzut altă lucrare dedicată frumuseților naturii decât un ghid turistic bogat ilustrat, purtând titlul *La Route des Dolomites*, achiziționat probabil cu ocazia călătoriei în Italia din 1925 sau 1926, când frații săi Godini l-au însărcinat să trateze cu urmașii familiei de la Cortina d'Ampezzo probleme de moștenire; iar *Histoire naturelle* de Buffon sau *Souvenirs entomologiques* de Fabre le citea din interes moralistic), iar când – sub iminența războiului – i s-au deschis porțile armatei, s-a grăbit să devină și s-a resemnat să rămână ofițer, însurându-se în grabă – nu mă îndoiesc, din exaltare românească. Dacă a studiat dreptul ca militar, a făcut-o tot alegând calea cea mai comodă, căci idealul lui era să ajungă în justiția militară. Moștenind destule de la tatăl meu, am moștenit, în schimb, de la mama o statornicie în ambiție, o voință ardelenească, o aspirație mai temeinică, mai gospodărească: toate realizările domestice în casa noastră, mobilier și confort superior, se datoresc dânsei: eu am transpus în activitatea critică ambițiile ei gospodărești, în luptă cu sibaritismul meu propriu, care împingea la exces pasivitatea lui în fața destinului. Ce deosebire între cele două bunici!

Când ne-a vizitat și ea la Aiud, dar numai pe noi, și nu marginal și în trecere protocolară, „mama tină" – și ea văduvă acum (bunicul fusese al doilea mort ce-l contemplasem pe catafalc – și coroanele de zambile roz și violet care-l înconjurau mi-au făcut insuportabil până azi mirosul insinuant-dulceag al acestor mesagere ale viermilor convocați la ultimul ospăț) – nu mai contenea cu mulțumirile la adresa celei care, zicea ea, îi oferea întâia adevărată vacanță în viață: „Să nu fac eu nimic, să nu muncesc nimic?" – repeta copilărește, încântată și uimită, fiindcă maică-mea îi interzisese orice activitate casnică, deși femeia era încă în putere: ajunsese ea, între timp, o strașnică gospodină și cu ajutorul soacrei ei, care, când voia, gătea minunat. Cu prilejul acestei vizite la Aiud, mi-a dat totuși un motiv de ciudă. Ordonanța, un băiat pirpiriu, dar drăguț, care până atunci se opusese tentativelor mele particulare, dormea dus, după-amiaza, în odaia lui, pe când bătrâna – ai mei fiind plecați – citea sau împletea liniștită pe terasă. Furișându-mă la patul soldatului adormit (cu gura căscată ca *le dormeur du val* al lui Rimbaud, dar ușor zumzăitoare, și nu cu picioarele în purpurii săbiuțe, ci în papuci de pâslă kaki),[1] tocmai reușisem cu mare precauție să-l deschei la pantaloni și să-i animez sexul, când bunică-mea a început să mă strige, să mă cheme și chiar să mă caute, silindu-mă să las totul baltă. Era epoca în care melancolicul puber ce devenisem și-a descoperit vocația masturbantă. Întoarsă la Cluj, bunica s-a prăpădit nu peste

1. Textul rimbaldian: *Un soldat jeune, bouche ouverte, tête nue, / Et la nuque baignant dans le frais cresson bleu, / Dort: il est étendu dans l'herbe, sous la nue, / Pâle dans son lit vert où la lumière pleut.* În referința la întâiul vers al primei terține (*Les pieds dans les glaïeuls, il dort...*), I. Negoițescu face aluzie la etimologia lui *glaïeul* „gladiolă", speculând forma populară – „săbiuță" – a numelui florii (*n. ed.*).

mult de pneumonie. Eram cu maică-mea la masă (tata lipsea), înfulecam ciulama de ciuperci, când a sosit telegrama amintind că bătrâna e grav bolnavă și dorește să ne vadă. Peste vreo două ceasuri, ne găseam în trenul de Cluj, eu văitându-mă de mari dureri în pântece: de la ciuperci, firește, ne-am spus, cu toate că mama le digerase fără probleme; de câte ori apoi, vreme de câțiva ani, am încercat să mănânc ciuperci, fenomenul s-a repetat, ceea ce dovedește emoția extraordinară și reacția la gândul că bunica e pe cale să ne părăsească. Bolnava, asistată fără întrerupere de fiul ei medic, era încă lucidă, însă chinuită de febra care-i aprinsese obrajii și avea s-o răpună în zbateri și delir. Când ne-a zărit, i s-au luminat clar ochii și a dat imediat dispoziție să mi se gătească cotlet de porc la grătar, ea știa că-mi place. S-a stins în odaia unde locuiseră „studentele" și unde se retrăsese după moartea bunicului, cedând apartamentul lor unchiului meu Publiu, profesor de geografie, și soției lui, Aurelia, care se mutaseră din Gherla la Cluj.

Prima noastră locuință din Aiud era mizerabilă: umedă și întunecoasă, așezată pe un fel de râpă, cu grădina meschină dedicată câtorva pomi fructiferi anemici, pe o străduță strâmtă, cu aspect medieval, pavată cu pietre de râu, nu departe însă de centru. Am părăsit-o cât s-a putut de repede și ne-am mutat într-un fel de vilă cam rusticană, pe o stradă de pe culmea dinspre Valea Mureșului, pe partea ei dinspre oraș; pe partea cealaltă, se aflau un important sanatoriu de boli pulmonare, cu fața camerelor spre vale (mă impresionau, plimbându-se prin parcul stabilimentului, pacientele tinere și gălăgioase în halatele lor cărămizii), „castelul" lui Albini, Liceul „Titu Maiorescu", unde am fost înscris și eu în clasa a treia, și „cimitirul eroilor", unde asistam și noi, școlarii, la ceremonie, cu ocazia „Zilei eroilor". În călătoriile cu trenul, de câte ori am străbătut Valea Mureșului pe acolo,

n-am uitat niciodată să privesc de la fereastra vagonului acest profil specific Aiudului, așa cum, de câte ori trec pe Valea Rinului, nu uit să mă reped la fereastră când trenul ajunge în dreptul castelului familiei de Wied. În cea de a doua casă, locuiam de asemeni singuri, spațiul era destul de considerabil, cu destule atenanse, între care și o hardughie unde se făcea baie într-un hârdău, căci nu exista canalizare, alături de hârdău aflându-se soba de tuci pentru încălzit încăperea și apa, pe care o scoteam cu găleata din fântâna cu roată și lanț din mijlocul curții. Closetul se găsea în fundul curții, lipit de gardul grădinii mari, pline de pomi fructiferi, straturi de zarzavat și răzoare de flori. Dincolo de grădina noastră, se întindea, tot atât de cuprinzătoare, cea a casei unde locuia maiorul Coltofeanu („de ață"), a cărui soție, prea zburdalnică, mai mult coțofană decât viperă, își bătea ordonanțele – totdeauna tineri, aleși pe sprânceană (și ea era destul de tânără); o chema pe mama la gardul ce ne despărțea, ca să-i arate ce pantofi sau ce rochii și-a mai cumpărat. Se ținea totuși econoamă, adunase o groază de bani („pentru casă în București" – pretindea), dar într-o zi i-a scos pe toți din bancă și – fără a preveni pe nimeni – s-a dus în capitală, de unde s-a întors cu un vagon întreg de cosmetice franțuzești și garderobă de curtezană, spre stupoarea și amuzamentul nostru, poate nu și al bietului maior, care va fi gustat și el din biciușca exersată pe spinarea ostașilor armatei române.

De când ne-am instalat aici, în caracterul meu s-a produs o remarcabilă transformare: m-am intelectualizat brusc, încetând să caut prieteni și devenind extrem de singuratic, iarăși spre îngrijorarea părinților mei, care mă îndemnau acum să fac sport și m-au înzestrat în acest scop cu o sanie de bob, cu două perechi de schi și costumația necesară. De sanie, nici nu-mi amintesc să o fi scos din curte, însă schiu-

rile le-am pus de câteva ori în funcțiune. Mica mea bibliotecă, aprovizionată fidel de tata, cu rafturile ei de lemn de brad vopsite în alb, nu concura desigur cu a tatei, strânsă într-un mare dulap din lemn de stejar, cu uși de cristal, din sufragerie: mobila cea mai de preț, după dormitorul unchiului Mitu. Sufrageria avea să-și primească mobilierul adecvat abia spre finele șederii noastre la Aiud, când ai mei au comandat o mobilă grozavă, modernă și chiar o garnitură de birou pe măsură. Am început tot mai frecvent și mai serios să conspectez cărțile tatălui meu, accesibile mai cu seamă după ce am reușit să citesc în franceză. Se găseau acolo, în afară de clasici, de lucrări social-politice și de istorie ori din domeniul juridic, romane franceze „moderne" ce – din instinct, se vede – le-am desconsiderat ca literatură prăfuită. Dar din această modernitate care încă atunci era de mult trecută, mi-au rămas numele unor autori și câteva titluri, ce-mi sunt până azi familiare, deși este vorba de cărți necitite: Tristan Bernard, Élémir Bourges (*Sous la hache*), André Theuriet, Henri Bordeaux, Marcel Prévost (*Les Demi-Vierges*). Arta am descoperit-o însă acolo, prin volumele legate încă de la Cluj în pânză roșie, din *Histoire de l'art* de Élie Faure, din păcate cu reproducerile doar în alb-negru, uimindu-mă plăcut de „modernismul" unei *Maternități* de Eugène Carrière, cu conturele ei vagi, fumurii, dizolvându-se în neant, sau de liniile ferme și sumare ale unui *Dans* de Henri Matisse, cele câteva femei goale prinse într-o horă sălbatică. Trăiam o contemplație pură, de estet, nu ca ceva mai târziu, când arta mi-a intrat în viață, prin reproducerile în culori ce-mi serveau de excitant al practicilor solitare: *La Source* și *Le Bain turc* de Ingres.

CAPITOLUL 2
Convocat la director

Într-o zi, în pauza mare, am fost convocat la director. Eram elev în clasa a IV-a, în primăvara anului 1936, la Liceul „Titu Maiorescu" din Aiud. În vremea cât am urmat eu acolo cursurile, au alternat doi directori, dintre care unul (nu cel care mă convocase) a fost poetul patriot și creștin Ovidiu Hulea: pletos și având agățată de gât lavalieră neagră, cu ochii adânciți în orbite, cu cearcăne insomniace, cu privirile fulgerând rătăcitoare. Astfel de schimbări de directori se datorau probabil unor schimbări politice (la plecarea mea din Aiud, se instalase un al treilea director). Cum eu însumi poetizam sârguincios, așternând cu versuri nicidecum promițătoare (refrenul celor trei sau patru strofe de câte cinci versuri ale unui poem suna: „Aprilie, luna florilor de mai" – de a cărui absurditate nu-mi dam deloc seama) pagini peste pagini de caiete liniate purtând pe copertă chipul prințului moștenitor, ar fi fost normal să caut a-l avea de îndrumător pe profesorul Hulea. Mă socoteam însă liber-cugetător, iar el era prea religios pentru ideile mele „evoluate": „Din clipa când am fost ateu / N-am mai crezut în Dumnezeu" – sunau stupid pleonastic alte versuri ale mele. Și nu la inițiativa lui am recitat din balconul primăriei, în fața mulțimii venite la manifestația patriotică de 1 Decembrie 1936, propria-mi poezie intitulată *Ardealul*, tipărită apoi în foaia locală condusă de directorul din acel an al liceului: mai există încă fotografia care mă înfățișează cocoțat în balcon, cu brațul amenințător ridicat spre orizonturi. Desi-

gur, poezia de mine concepută și tot de mine recitată trebuie să fi fost plină de sloganuri banale și neinspirate, amintind și pe Mihai Viteazul, și pe Horia, stârniți din morminte împotriva revizioniștilor de la Budapesta; dar ură față de concetățenii maghiari nu aveam – mă impresionau și respectam clădirile, masive ca niște cetăți, ale școlilor lor confesionale din ungurescul Aiud. În anii Aiudului, aveam să asist, împreună cu mama, la dezvelirea monumentului lui Horia, Cloșca și Crișan, la Alba Iulia, și aveam să-i văd cu acel prilej pe Carol al II-lea și pe Voievodul Mihai (i-am văzut de aproape și mai pe îndelete, cu altă ocazie, în tribuna arenei sportive din Cluj, plasat fiind în spatele lojii lor deschise), iar în cortegiul oficialilor ce urcau spre monument, pe Octavian Goga, în ținută de gală, cu cilindrul negru pe cap, ca și celelalte somități. Lipsa de îndemn față de poetul Ovidiu Hulea, care, prin plachetele de versuri purtând deasupra titlului numele său, mi se părea o valoare consacrată, venea de altundeva, dintr-o pricină mai puțin ideologică, mai meschină. El era căsătorit cu una dintre surorile lui Liviu Rebreanu, ea însăși „poetă", care, dând excesivă importanță activității sale literare, avea obiceiul ca adesea, când o căuta vrând s-o viziteze o prietenă sau o cunoștință, să pună servitoarea să spună: „Doamna nu primește astăzi, fiindcă *creează*." Pe mama o enerva din cale-afară un procedeu de care se ciocnise nu o dată: fata popii din Diug (bunicul meu) și fata învățătorului din Târlișua (tatăl romancierului) făcuseră parte din același cerc de domnișoare rusticane, din epoca dinainte de Unire, care frecventau în comun, câteodată folosind aceeași trăsură în deplasare, balurile unde se etalau costume naționale și cocarde tricolore, de pe pereți, regal privite de membrii familiei domnitoare din țara-mumă, ale căror portrete erau unanim venerate. De fapt, maică-mea era prietenă cu Miți, cealaltă soră a lui Rebreanu, măritată la Cluj cu originalul colonel Strat: acesta, ca june ofițer în

armata română care, după înfrângerea Puterilor Centrale, a ocupat Transilvania, jurase – în vibrantul său patriotism – să ia de soție pe prima fată ardeleancă pe care o va cunoaște în înaintarea prin provincia eliberată. Într-o gară, din rândurile entuziaștilor veniți să-i întâmpine pe eliberatori, s-a desprins domnișoara în costum național, care, întinzându-i un braț de flori, l-a sărutat pe obraji și care nu era altcineva decât Miți, sora scriitorului din București. În 1940, când s-a cedat maghiarilor fără luptă Ardealul de Nord, colonelul Strat a demisionat în semn de protest din armata pe care o slujise cu credință și care acum nu-și făcea datoria, respectând cum se cuvine memoria celor căzuți la Mărășești și pe celelalte câmpuri de bătaie. De câte ori se întorcea acasă din oraș, iritată de ceea ce nu pentru întâia oară se întâmplase, mama ne întreba: „Ghiciți ce face astăzi *poeta*?" – cuvânt pronunțat cu o ironie nimicitoare. „Creează", răspundeam în cor eu și tata. Activitatea mea poetică era în frapantă discordanță valorică cu lecturile și cunoștințele mele culturale (și literare) de pe atunci. Simțul pentru poezia adevărată, gustul celei contemporane au constituit ultima etapă a formării mele întru literatură. Primul poet care mi-a spus într-adevăr ceva ce nu mai avea nimic cu școala a fost Mateiu Caragiale. Pe Bacovia, am început să-l imit (mi se părea nemaipomenit de „modern") înainte de a-l simți. Mai aveam de străbătut un drum lung până să-mi descopăr mie însumi eul liric, în versuri lascive, nu lipsite de ironia deprinsă poate de la acel Picasso ale cărui monstruozități mă făceau să mă înfior de plăcere, în adolescența mea atât de tulbure, de străină de lume: „Trei sâni avea femeia / Și pântecul metalic simbolizând pudoarea întâiului amor / Chema în ritm de jale săgețile cu miere": opulență carnală, virginitate și viol. De Ion Barbu am luat cunoștință abia spre sfârșitul liceului, după Arghezi și Blaga. Prozatorii noi, G. Călinescu, Cezar Petrescu (*Calea Victoriei* m-a dat gata

și mi-a umplut viața de reverii), Gib Mihăescu, G.M. Zamfirescu (și pentru ceea ce era pornografic în *Rusoaica*, în *Maidanul cu dragoste* mai ales, după cum în *Răscoala* lui Rebreanu reveneam fără să obosesc la violul Nadinei: propria mea spermă contribuia din belșug la plăcerea estetică), Ionel Teodoreanu etc. mă desfătau. Din biblioteca parohială ortodoxă din Aiud, am citit *Icoane de lemn*, *Poarta neagră* și *Cimitirul Buna-Vestire*: mama era prietenă cu soția protopopului, om „luminat", care intenționa să introducă orga în catedrala, prin strădania sa în construcție atunci, în mijlocul orașului împlântată – și ca să-l românizeze. Probabil era aderent politic al lui Octavian Goga, fiindcă sub guvernarea Goga–Cuza a propus tatălui meu postul de primar al orașului. Dintre periodicele culturale, tata era abonat la *Revista Fundațiilor Regale* și la *Muzică și poezie* (el începuse educația mea muzicală, după ce eforturile de a mă face să îndrăgesc vioara se dovediseră, oricât chin a trebuit să îndur câțiva ani, zadarnice, acum prin *Histoire de la musique* de Combarieu, care trona frumos, cu cele trei volume solid compactate de dânsul, pe rafturile bibliotecii lui): ce folos, dacă o carte ca *Pentru arta literară* de Paul Zarifopol, care mă ispitea în cel mai înalt grad, rămânea atunci pentru mine de nepătruns! Nu înțelegeam cuvintele, ideile, expresia mi se părea sofisticată, enigmatică, ezoterică și disperam că nu-l voi pricepe niciodată pe acest autor. Dintre străini, îmi plăcea grozav, fiind mândru în schimb că citesc așa ceva, Stefan Zweig, ale cărui biografii le consuma și mama (cred că tatei îi păreau prea literare). Spre sfârșitul verii 1936, fusesem cu părinții într-o mai lungă călătorie: mai întâi, însoțit de mama, coborâsem din tren în gara Medgidia, unde ne aștepta tata, care se afla acolo de câteva luni, într-o misiune militară ce tocmai se termina. Era primul meu contact cu Orientul ciudat de pitoresc, căci Medgidia – locuită de turco-tătari, cu moscheie, fesuri, bragă, cafenele unde se

trândăvea la taclale și ciubuc ceasuri și ceasuri, parcă nimeni n-ar fi avut altă ocupație, pe pridvorul ce dădea pe uliță – nu cred să-și fi modificat încă înfățișarea în raport cu cea din vremea când Dobrogea se mai afla în Imperiul Otoman. Pe taică-meu, îl amuza să ne inițieze în „misterele" Răsăritului, cu ajutorul cofetăriei într-adevăr saturant delicioase, în ciuda uriașelor muște bâzâitoare și înțepătoare, prea puțin afectate de panglicile late și cleioase, deja pline de victime, ce atârnau din tavanul nu prea înalt. Locuiam la o familie tătară foarte gurmandă, de negustori, unde ne înfruptam și noi din toate bunătățile gastronomice greco-turco-balcanice, încăperea principală, cea mai cuprinzătoare, fiind bucătăria decorată pe toți pereții cu vase de alamă care-și așteptau rostul pe plita totdeauna încinsă și unde slujea, ca o sclavă de mult împăcată cu soarta, bătrâna Abibé: aproape numai zdrențe (de fapt, o singură zdreanță era – cămașa? rochia? sură de vicisitudinile unei amărâte existențe), pământie și sfrijită, simpatică, buna tătăroaică, prietena găinii legate cu sfoară lungă de un par înfipt în mijlocul ogrăzii, la fel de robită ca și stăpâna ei, dar mai agitată, stârnind praful; avea și cum, căci atâta praf ca la Medgidia, reziduuri picate parcă direct din fierbințeala solară, n-am mai văzut. Sărmana Abibé! Nimic în figura ei nu interzicea presupunerea că, demult-demult, a fost frumoasă, acum însă locul ei era mai degrabă măgăoaie într-un băț printre recoltele vesele de rod. După vreo săptămână petrecută acolo, ne-am dus la Pucioasa, la sora tatei, care era măritată cu un maior Pâslaru („unchiul Gică"), om drăguț și de treabă: ei nu locuiau chiar în localitatea renumită pentru „băile" ei curative, ci în vecinătate, în incinta unor construcții militare, între păduri și apa Ialomiței. Părinții mei au plecat pentru o scurtă escapadă la Constanța, „la mare", spre dezamăgirea băiatului lor, care rata astfel ocazia de a se bucura și el de priveliștile acvatice nesfârșite, numai în poze contemplate până atunci,

dar mulțumit totuși de ambianța plăcută unde fusese temporar abandonat. Tanti Marioara continua să mă iubească la nebunie (nu mă scotea din „păpușă", ca pe vremuri la Oradea și la Cluj), răsfățându-mă în fel și chip, iar unchiul Gică era extraordinar de prietenos: dimineața, mă chema la el în pat și se hârjonea cu mine, cât timp mătușă-mea trebăluia prin casă, pregătind micul-dejun copios (ai mei erau mult mai sobri în această privință), ca și cum aș fi fost încă un copilaș, de fapt într-un mod care doar peste ani și ani mi-a dat de gândit. Avea o bibliotecă măricică, alcătuită numai din cărți românești noi, precumpănitor literare, îngrijite și curate, dintre care îmi amintesc de *Actele vorbește* de I. Peltz, titlu citit incorect de mine (neștiutor de graiul oltenesc) ca *Actèle vorbește*, adică o femeie cu acest nume presupus francez. Deoarece nu mă despărțeam de *Opere* de Mateiu Caragiale, în ediția de la „Fundații" a lui Perpessicius, mi-a dăruit cartea (poate și altele) și mi-a promis să-mi cumpere din Pucioasa un șapirograf ce mai de mult râvneam, ca să scot o revistă; fapt care nu s-a realizat, fiindcă tata, când a revenit, s-a opus cu îndârjire, drept pedeapsă (sever cu mine ca de obicei, în atari împrejurări) că spărsesem din neglijență o mare și scumpă vază de flori. Am făcut și plimbări solitare, împins de simțurile mele totdeauna în fierbere, prin pădure și pe malul gârlei, sperând nostalgic vreo „fatală" întâlnire. Odată, pe țărmul Ialomiței, am dat de un soldat care, așezat chiar lângă apă, privea dus pe gânduri cum se rostogolesc valurile. Era și arătos, dar n-am îndrăznit să intru în vorbă cu el, oricât de tare mă împingea dorința – ceea ce a strecurat în mine, pe multe zile, o melancolie pătrunzătoare, tăindu-mi pofta de mâncare. După cum se vede, nu l-am uitat nici azi. Revistă tot am scos apoi, la Aiud, cu titlul neînțeles de pueril de *Harap-Alb*, unde am publicat o recenzie despre poetul *Pajerelor*. Șapirograf am împrumutat printr-un coleg.

Din lumea lui Liviu Rebreanu, mai trăia în Aiud Victoriţa Slăvoacă, măritată cu un colonel Ştefan („regăţean" ca şi colonelul Strat, ca şi tatăl meu), cea mai bună prietenă a mamei atunci, singura persoană care se interesa de „creaţiile" mele literare, citindu-mă cu răbdare, comentându-mă, îndrumându-mă. Numai ea mă înţelege pe lume – gândeam eu: părinţii mei nu-mi luau în serios veleităţile literare, socotind că, cu timpul, „o să-mi treacă"... Destul de grăsuţă în amintirea mea, „tanti Victoriţa" avea ochii negri, profunzi, magic-misterioşi, iar obrajii i se îmbujorau violent, întreaga ei fiinţă emana dăruire, participare, împlinire sufletească, pacienţă transcendentală. Eram încă prea copil ca ea să se străduiască a mă „lumina" antroposofic, cum bănuiesc că avea de gând, căci mai târziu urma să descopăr aceste preocupări la surorile ei, de care m-am apropiat şi dintre care cea mare, Letiţia Miron, a fost prietenă de temei a lui Liviu Rebreanu, aşa cum reiese şi din corespondenţa şi jurnalul său. Aveam să pierd curând pe această egerie prematură, căci, întorcându-mă dintr-o vacanţă petrecută (poate) la Cluj, la bunica, sau la rudele din Bucureşti, am aflat că tanti Victoriţa, mereu chinuită de dureri de cap atroce, s-a prăpădit din cauza unei tumori cerebrale, tratată fără succes. Părinţii nu îndrăzniseră să mă încunoştinţeze acolo unde mă aflam, ştiind prea bine cât de mult eram legat de dânsa şi nevoind să-mi întrerupă bucuriile *feriale* (bunica mea ardeleancă mai folosea expresia „e plecat în férii").[1]

La director, am stat mai mult decât intervalul pauzei: se interesa prin mine, elev strălucit, cu purtare exemplară, ba şi dintr-o familie de toată încrederea, dacă există în clasa mea legionari şi care sunt ei; bineînţeles, prezentându-mi-i ca pe o specie foarte dăunătoare. Faţă de colegii de clasă,

1. *Cf.* germ. *die Ferien* „vacanţă" (*n. ed.*).

eu nutream atunci aproape numai sentimente de dispreț. Majoritatea erau copii de țărani sau din rândurile ceferiștilor din apropiatul Teiuș, important nod de cale ferată (și unii, și alții făceau naveta ca să urmeze cursurile la Aiud). Mizerabil (sau doar rudimentar) îmbrăcați, mi se păreau murdari (unii miroseau îngrozitor a transpirație, ceea ce îmi producea greață la orele de educație fizică în sală) și, în general, erau de o vulgaritate pentru mine scandaloasă. Limbajul părinților mei a fost întotdeauna de o decență simplă, naturală, cuviincios burgheză și orice vocabular necuviincios îmi zgâria urechile, mă ofensa chiar dacă nu-mi era adresat mie. Eram deci scandalizat de înjurăturile lor (teiușenii, mai ales) și cum, în calitatea mea de premiant al clasei, mă bucuram de oarecare autoritate, mai reușeam să-i opresc să le profereze în prezența mea imediată: nici nu le trecea prin minte că, noaptea, înfundându-mi gura în pernă, mă excitam repetând cu voluptate ceea ce învățasem de la dânșii și n-a intrat în propriu-mi vocabular decât la maturitate. Cu excepția unui evreu lungan, îmbrăcat ca lumea, dar cam bleg, adică blând, modest și la locul său, fecior de comerciant din urbe, toți erau români. Ceea ce însă mă deosebea categoric de ceilalți, ceea ce căsca o prăpastie de netrecut între noi era vocația mea intelectuală, cunoștințele mele extrașcolare din domeniul culturii. Eu aveam bibliotecă personală, îngrijită de tata și mă bucuram, de asemeni, de cea a părintelui meu (atâtea cărți franțuzești!) – fiind și unicul dintre toți care frecventam familiar librăria. Este epoca în care tata, ofițer la vânătorii de munte încă, deși cu diploma de doctor în drept în sertar (diplomă care mie nu-mi spunea nimic), pleca la instrucția cu ostașii purtând în geantă sau în buzunar câte un volum din cele galbene ale Editurii Flammarion: *Oraisons funèbres* de Bossuet sau *Lettres* de Madame de Sévigné ori altele. Pe rafturile mele, se aflau numai cărți românești, în

special din „Biblioteca pentru toți", de la *Povestea vorbei* de Anton Pann la traduceri din tragicii greci, dar începusem să citesc și cărți franceze. Primele de care îmi amintesc și care mi-au dat prilejul să ostenesc dicționarul au fost *Sur Catherine de Médicis* și *Les Employés* de Balzac (ediție modestă, cu coperțile spălăcit albastre, dintr-o serie ce cuprindea și alte opere ale marelui scriitor – de ce le-am preferat pe astea nu-mi dau seama), dar m-am plictisit, așa că n-am reușit să le duc la capăt, întâia dintre ele niciodată, a doua abia mult mai târziu, când aveam să străbat cu răbdare și extraordinar interes întreaga *Comedie umană*. Tata se abonase atunci și la ziarul *Le Temps*, la revistele *L'Illustration* și *Revue des deux mondes*; cum încă din școala primară fusesem pasionat de lecturi jurnalistice, de tot ceea ce domestic sau politic prezenta senzație, dar numai la nivel de mass-media, căci cancanurile orale nu prea mă amuză (într-un cotidian românesc, probabil *Universul*, am citit, cu obrajii arzând de emoție, în vara anului 1934, de asasinarea de către camarazii săi naziști a lui Röhm, de orgiile acestuia – prilej de a da acolo și de termenul de „homosexual" și deci de a lua la cunoștință că atracția față de cei din propriul tău sex are un nume generic aparținând realității comune și, ca atare, nu constituie o singularitate cosmică; de „perversități", luasem deja la cunoștință din romanul lui Octave Mirbeau, *Journal d'une femme de chambre*, citit clandestin în traducere românească, șocat și impresionat fiind mai ales de *fetișism*), am devenit cititor asiduu mai cu seamă al celor dintâi, în *Revue des deux mondes* atenția căzându-mi îndeosebi asupra cronicilor și notelor cu caracter informativ: și astăzi, aparatul critic al edițiilor științifice mă atrage irezistibil. Nu-mi aduc aminte ca tatăl meu să-mi fi îndrumat vreodată lecturile altfel decât prin cărțile puse la dispoziție – poate din motivul că, în afară de clasici, literatura nu-i spunea

îndeajuns. Mă ferea doar de cele socotite de dânsul nocive, atentând la bunele moravuri, deși nici de viața mea sexuală nu părea să se preocupe: o singură dată, aflându-mă cu el în ștrandul orașului, pretextând (așa mi-am zis eu) că dăduse în closetul de acolo de un băiat „luându-și-o la labă" (singura dată, de asemeni, când l-am auzit pronunțând o vorbă mai deșucheată), m-a făcut atent asupra pericolelor legate de onanie și m-a sfătuit – ceea ce mi-a apărut chiar atunci grotesc – să mă păstrez cast până la căsătorie. Mult, mult mai târziu, când trecuse de vârsta de șaptezeci de ani, mi s-a părut că-l surprind eu însumi masturbându-se. Printre colegii de clasă din Aiud, n-am avut nici un prieten – nici dintre alți liceeni. De unul doar m-am simțit atras fizic: mergeam câteodată împreună la cinematograf (la filmele la care ni se dădea permisiunea – la *Nibelungii* lui Fritz Lang ni s-a interzis de către școală, spre mirarea, dacă nu spre indignarea, părinților mei), ținându-ne în întuneric de mână, cu degetele noastre reciproc încleștate, ca-ntr-un fel de copulație de insecte, cu pulpa mea lipită apăsat de a lui, care răspundea la fel, până la voluptuoasă durere, ori plimbându-ne pe liziera pădurii cu care se prelungea parcul orașului, tăcuți și sfioși, așezându-ne pe pajiștea care cobora spre șoseaua de Alba, unde printre rarele case se înălța, mai trufașă, cea despre care mergea vorba că i-o dăruise un ministru ibovnicei lui rurale; trântiți unul peste altul, piept la piept, ochi în ochi, eu în orice caz dispus să-l devor de plăcere și, mai ales, doritor să împietrim așa, odată cu timpul. Aceleași manevre le-am întreprins, dar fără melancolie de îndrăgostit, fără strângeri de mână și furtive contacte epidermice, ci direct, brutal trupește, cu un june sas, un lungan subțire și cu nasul mare și coroiat, supus mie cu totală îngăduință, soldat în termen și ordonanță a părintelui meu, cu care, pe terasa casei protejată de un parmalâc ce ne-ar fi scutit

de priviri indiscrete, în zile călduroase de vară, când ai mei erau plecați în oraș, ne trânteam de asemeni unul peste altul, piept la piept și de asemeni eu deasupra, dar acum goi de la brâu în jos, excitați însă fără să facem vreo mișcare, vreun gest, lipiți unul de altul și muți, cu timpul pe veci oprit în loc peste noi. Plăcerea mea supremă consta în această imobilizare sado-masochistă, vampirică a prăzii, ca a șarpelui în lungile momente dinainte de a-și înghiți victima. Am auzit apoi, după terminarea războiului, că partenerul meu de voluptăți tainice din cinematografe și parcuri a căzut ca ostaș în stepa rusească. Îl chema Nicu Ordeanu și arăta a orășean. Mai arătau și alții a orășeni, numele de familie al unuia era Ochialbi și unchiul său cânta ca violonist în Filarmonica din București; altul, Ion Belu (Nelu), s-a declarat mai târziu, când a devenit antrenor sportiv, mare admirator al scrierilor mele.

Deși n-am fost pârâtor niciodată, n-am ezitat a spune directorului tot ce știam – sau, mai degrabă, adulmecasem involuntar, căci de știut nu prea cred să fi știut mare lucru. Oricum, activitate legionară, clandestină bineînțeles, exista, și intuițiile mele nebuloase se întemeiau pe frânturi de discuție ce-mi picaseră în urechi, în nici un caz discuții cu mine, care mă feream de orice mi se părea trivial – și așa îmi vor fi apărut și preocupările politice ale colegilor mei umili și sordizi. Politic eram mai cu interes „informat" prin *Le Temps* și poate alte gazete de pe malul Senei de ce se întâmpla acolo, în lumea depărtată, mie mai aproape. Ce profet ar fi cutezat să-mi șoptească la ureche atunci: mai curând decât îți închipui, vei fi și tu unul dintre ei!?

Probabil că întrevederea mea cu directorul școlii mi-a atras atenția și m-a făcut curios asupra legionarilor ca atare. Tatăl meu, care n-avea preocupări politice propriu-zise, adică pragmatice, și nici nu manifesta opinii în acest sens (în gene-

ral, nu-l pasionau problemele românești, biblioteca lui plină de tratate de istorie universală – precum cea a lui Lavisse și Rambaud, ocupând atâta spațiu pe raft – ori pe specialități – precum cea romană a lui Mommsen, în opt volume galbene, la Flammarion – și de scrieri cu caracter istoric privind lumea întreagă, nu și-a completat rafturile decât într-un târziu, la inițiativa mea, cu cele zece volume din *Istoria românilor* de Iorga și cu cele paisprezece din *Istoria românilor din Dacia Traiană* a lui Xenopol; privind pe români, nu cred să fi posedat altceva decât *Hronicul vechimei a Româno-Moldo-Vlahilor* de Cantemir și *Istoria contimporană a României* de Titu Maiorescu: nu-i lipseau *Memoriile* prințului von Bülow, dar tot eu l-am făcut mai târziu pe tata să le adauge pe cele ale lui Marghiloman. Pe ale lui Carol I – „de un martor ocular" – le avea poate fiindcă era vorba de un Hohenzollern...), incitat, se vede, de caracterul din ce în ce mai acerb al vieții politice interne, începuse să se aboneze la o groază de ziare. Dintre cele care m-ar interesa ca documentație acum, nu-mi amintesc deloc de *Cuvântul*, abia de *Buna-Vestire* și *Axa* (fără ca totuși să pot preciza mai exact perioada: numere din *Axa* am înaintea ochilor doar din vremea înscăunării legionarilor la putere – și asta, din cauza poeziilor lui Ion Barbu consacrate naziștilor și a unui articol al său împotriva lui Bălcescu). N-aș fi în stare să relatez mare lucru din acele lecturi politice de copilărie, de articolele abordate, de numele autorilor: Mircea Eliade, Noica, Cioran nu existau pentru mine decât ca nume pe coperte de carte (ceea ce nu înseamnă că nu l-am întâlnit în presă: de legăturile practice ale lui Eliade cu legionarii am aflat, uluit, abia din memoriile lui); poate mă interesau în mai mare măsură faptele, persecuțiile de care se plângeau legionarii (i-am văzut apoi, în *L'Illustration*, arătați întinși pe străzile Bucureștiului, în bălți de sânge, doborâți de gloanțele care

le-au fost fulgerate în cap din ordinul lui Carol al II-lea, ca să servească drept pildă și altora), dar sigur e că mă impresionau grozav acuzațiile de corupție la adresa partidelor politice democratice. Viața politică românească a fost totdeauna extrem de coruptă și plină de ticăloșii (ajunge să-l citești pe Maiorescu, a cărui *Istorie* atât de curând mi-a căzut în mână), dar barbariile și abuzurile regimurilor antidemocratice, fie legionari, fie comuniști, fie chiar și dictaturile în aparență mai rezonabile, a lui Carol și Antonescu, care i-au precedat, fiecare ca o uvertură la spectacolul cel mare, au încălcat limitele pe care și le impune fără excepție statul de drept. Cu toate defectele ei, democrația românească din perioada regilor Carol I și Ferdinand rămâne bogată în aspecte respectabile și oricum ne-a adus în Europa, căreia atunci i-am semănat și noi atât de bine, prin organizare socială și deschidere spirituală. Cât despre o anumită corupție specific românească, se cade să citești, pentru a-ți da seama cum apare ea în ochii civilizației central-europene și apusene, pe romancierul austriac Gregor von Rezzori, născut și format la Cernăuți, care descrie cu stupefacție urmările instaurării administrației românești în Bucovina, după Unirea din 1918. În casa părinților mei, nu exista nimic care să amintească de corupție. Mama se întorcea la prăvălia de unde făcuse cumpărături, când constata că vânzătorul greșise dându-i un rest prea mare, grăbindu-se să-l restituie. Tatălui meu, care n-a fost niciodată un moralist dogmatic, ci doar un om într-adevăr cinstit (oare de aceea a preferat să trăiască în Ardeal, fără nici un dor față de plaiurile natale?), nu-i cunosc decât două „păcate" de acest soi: marele album în limba germană cu sculptură și arhitectură de Renaștere, adus ca „pradă de război" din campania în Ungaria din 1919, și – în perioada Aiudului tocmai – faptul de a fi acceptat achiziționarea pe un preț de nimic

a câteva cratițe de bucătărie de la un furnizor al armatei. Ca avocat mai târziu, n-a fost niciodată ahtiat de câștig, căutând doar să-și servească cât mai conștiincios clientela (pentru că, în general, în măruntele lui procese – căci a apărut în avocatură la „spartul târgului", ca să zic așa, adică atunci când anii ce-i mai avea de trăit burghezia română se numărau pe degete – el se folosea consecvent și de jurisprudența franceză, ale cărei *pandecte* îi umpleau și ele rafturile bibliotecii încă pe când mai servea în armată). Nu se ferea totuși, de era putință și ocazie, să gratifice judecătorii care îi favorizau clienții, socotind probabil că aceasta intră în etica profesiunii, devotată întotdeauna celui de apărat.

Ca și în privința formării mele literare în anii de școală petrecuți la Aiud – ani în care se zbăteau în mine mai puțin contradicțiile decât stăruia confuzia de planuri și de criterii, etapele acestui proces de formare deslușindu-se anevoios între ele, acoperindu-se una pe alta, fără îndoială telescopându-se, memoria mea nereușind să clarifice mare lucru acolo unde rațiunea exterioară nu corespunde totdeauna celei dinlăuntrul faptelor, evoluția realizându-se prin jocul capricios al progresiunii cu inerția, încât momentul saltului și rupturii nu poate fi determinat dacă nu se leagă de un eveniment memorabil –, îmi este foarte greu, poate chiar imposibil, să descriu și să precizez desfășurarea inițierii mele politice pe tărâm practic. Am vorbit de aversiunea mea față de corupția din viața politică românească, așa cum era denunțată de presa legionară. Sunt convins că simpatia pentru legionari pe această cale s-a născut. Poate nici amintirea unei anumite mentalități politicianiste în familia mea pe latură maternă, din perioada postbelică, n-a fost străină de aceasta. Bunicul meu, care luptase pentru drepturile românilor în Austro-Ungaria, nu s-a angajat în politică după Unire. Singura figură politică, nouă apropiată, era atunci un văr primar

al mamei, avocatul, moșierul și directorul de bancă Ion Boca, prefect de Dej. Doar mai tânărul ei frate, medicul, a fost destinat politicii, menit să devină deputat, cariera politică ridicându-i oricui prestigiul social. Fără vocație în acest sens, candidat averescan, el a căzut la alegeri și, dezamăgit, a renunțat apoi la orice altă activitate similară, dar mentalitatea politicianistă, ce-mi fusese astfel familial exemplificată, în care nu grija de interesul public conta, ci cariera personală, mi s-a țintuit undeva în amintire, deși eram copil de școală primară, intrigându-mă. Romanele de capă și spadă, cele de aventuri vitejești ale lui Karl May și altele de aceeași factură nu m-au încântat niciodată (romanele polițiste mă plictisesc de moarte: mai bine citesc în *Messiada* lui Klopstock!).[1] Dacă e vorba de haiducii români sau de banditii maghiari din romanele în fascicole ce le sorbeam pe ascuns încă de pe când abia învățasem să citesc, fantezia mea impuberă era incitată mai mult homoerotic decât eroic. N-am avut nici o înclinare spre clandestinitate, în afara masturbației. Vocația uranistă am făcut-o publică încă de student, chiar dacă sub formă de teribilism, ca extravaganță și provocare. Tatăl meu era un voltairian, chiar dacă avea obiceiul să-și facă cruce înainte de a se așeza în pat la culcare (cine știe ce socoteli o fi avut el cu puterea transcendentă): mare cititor al *Vechiului Testament*, interesul lui nu se îndrepta spre fenomenul religios ca atare, ci spre istoria religiilor (așa cum reieșea din cărțile lui ținând de acest domeniu), în special spre nașterea creștinismului din iudaism. Pe mine,

1. Reminiscență de lectură din aforismele lui Lichtenberg, pe care chiar I. Negoițescu le-a tradus: „Citesc de o mie de ori mai bucuros *O mie și una de nopți*, *Robinson Crusoe*, *Gil-Blas*, *Tom Jones* decât *Messiada*; aș da două *Messiade* pentru o părticică din *Robinson Crusoe*" (*n. ed.*).

care și atunci când mă proclamam ateu în versuri idioate continuam (n-am încetat nici azi) să-mi spun în minte rugăciunile seara și dimineața, m-au ispitit însă, încă spre sfârșitul adolescenței, când i-am descoperit, misticii catolici, nu pentru ceea ce apare misterios în practica lor, ci pentru setea lor de absolut. Domeniul lor îl socotesc și astăzi singurul în stare a o satisface: arta, erosul lumesc ne întâmpină doar, pe calea spre împlinire. Societățile secrete (în biblioteca părintească se găsea și opul *Les Sociétés secrètes du mystère*, în Editura Payot) m-au interesat întotdeauna numai pe linia magiei, parapsihologiei, ezoterismului, deci tot în sens religios; nu altminteri drogurile. Disciplina militară mi-a fost totdeauna străină, chiar odioasă cumva, poate din cauza severității cu care m-au crescut părinții. Dintre militarii propriu-ziși (adică mai puțin decât creatorii de istorie Alexandru cel Mare, Cezar, Napoleon, atât de implicați, sub o formă sau alta, în cultură), atașantă îmi pare doar figura lui Eugeniu de Savoia, ca întruchipare fermecătoare a barocului. Fanatic nu poți fi decât lumește: iată de ce cruciații, atât de interesanți creatori de istorie, nu izbutesc să mă înflăcăreze (mai degrabă *maltezii* lui Schiller), oricât de aproape-l simt pe Frederic al II-lea de Hohenstaufen, în schimb călugării cistercieni trapiști (de care am auzit întâia oară dintr-un reportaj dedicat lor de revista *L'Illustration*) îmi stârnesc mereu invidia: *La Vie de Rancé* de Chateaubriand, citită abia spre bătrânețe, o trec printre marile mele trăiri literare. Ortodoxia nu mi-a spus niciodată nimic important (*Filocalia* am citit-o în limpede franceză), deși am putut face lectura lui Serghei Bulgakov și a lui Berdiaev curând, înainte de a părăsi băncile liceului și niciodată nu le-am contestat desăvârșita spiritualitate. Cu toate că n-am socotit că am dreptate, mânăstirile ortodoxe românești n-am putut să le văd decât prin prisma lui Damian Stănoiu,

în vreme ce janseniștii m-au făcut totdeauna să freamăt de admirație, iar pamfletul lui Jean Calvin împotriva moaștelor (*Traité des reliques*) nu mi-a clintit respectul față de biserica romano-catolică, în sânul căreia, deși născut ortodox, m-am integrat cu toate păcatele mele. Cu atât mai legitim s-ar fi putut întreba, descoperindu-mă printre legionari, personajul lui Molière: *Que diable allait-il faire dans cette galère?* Dar dacă rinocerita este într-adevăr o boală contagioasă, astfel de întrebări n-au rost. Nefiind vorba la mine de probleme de evoluție, ci de incompatibilități de structură.

Își vor fi avut, așadar, ziarele legionare o contribuție hotărâtoare la politizarea mea din adolescență, totuși nu numai din proza lor îmi organizam atunci ideile. Ce păcat că memoria refuză să colaboreze cu mine la această întreprindere, căci mult aș dori să-mi explic cum s-au potrivit, în alcătuirea confuziilor sufletești din adâncul meu, sentimentele de generozitate pe care mi le-a inspirat citirea lucrării lui Theodor Herzl *Țara veche-nouă* (*Altneuland*) – carte tălmăcită în limba română, ce tata o achiziționase pe când era încă locotenent, după cum o dovedea iscălitura lui pe foaia de titlu, și o dăduse la legat, având cotorul albastru senin ca și atâtea altele purtând același autograf, dintre care îmi mai amintesc de *Sacontala* lui Kalidasa în traducerea lui George Coșbuc, cu recea – *sine ira et studio* –, „conștiincioasa" lucrare citită de mine în fața auditoriului societății de lectură a elevilor de la „Titu Maiorescu", pe tema „Evreii, pericol social?" Atât cât această memorie acceptă să mă ajute, ea îmi sugerează că principala incitare tematică, în sensul unui răspuns pozitiv la întrebarea din titlul lucrării, a venit din partea celebrului poligraf de la începutul secolului, Gustave Le Bon, autor prezent și astăzi în bibliografii cu opera lui de temei *Psychologie des foules* (reluată în noi și noi ediții în diverse limbi) și care de asemeni a prilejuit elevului ce eram atunci

o altă lucrare. Părintele meu poseda felurite cărți de Gustave Le Bon – mai toate fiind scrieri de popularizare, și printre ele voi fi cules eu datele unei „probleme evreiești", incitantă pentru mine ca tot ce iese din comun – și care m-au pus pe treabă; după cum datorită lor am aflat și de fisiunea atomului, de formidabilele schimbări ce le va aduce în civilizația umană realizarea ei, cândva, într-un viitor ce-mi părea utopic. Lucrarea care trata despre *pericolul social* reprezentat de evrei s-a bucurat de atenția și de laudele unor profesori.

Printre dascălii mei, cel de română, Ilie Cristea, se bucura de respect deosebit din partea tuturor elevilor, deoarece se șoptea că, provenit de la un liceu din Brașov, fusese ostracizat la Aiud, unde autoritățile îl puteau mai ușor supraveghea: era comunist. De altminteri, întreaga lui persoană impunea respect. Înalt, slab (obrajii profund scobiți lăsau să proemineze osatura facială), cu părul presărat de fire albe, deși nu era un om bătrân, figura lui Cristea (mai târziu, l-am identificat cu ziaristul de extremă-stângă mort în 1958, certat cu partidul din cauza Basarabiei, a cărei anexare de către sovietici n-o aproba), figură grav amară, uscată (nu mi l-am putut niciodată imagina zâmbind), reflecta o ciudată tristețe: se mai șoptea că, din cauza vicisitudinilor lui politice, îl părăsise soția. Degetele galbene de țigară, tuse seacă, ușoară spumă albă la comisura buzelor, lecțiile lui erau de o sobrietate care nu-ți dădea nici un îndemn: le ținea fără interes ori plăcere, rezumându-se strict la programă. N-am avut cu el nici cea mai mică comunicare (profesorul de franceză mi-a spus o dată că colegul său ar fi fost plin de elogii la adresa mea, citind în cancelarie cu glas tare teza la română de care tocmai dăduse între cele de corectat și care abunda de cunoștințe „extraordinare", prevestind chiar: băiatul ăsta va fi într-o zi cineva!), nici nu părea să mă vadă, pe când eu îl urmăream cu mare curiozitate, de nu cu admirație,

lecțiile lui fiind atât de anoste. Din ce știu, profesorul nostru de chimie, Nistor, care a ajuns ministru sau ambasador sub comuniști, a fost prozelitul lui Ilie Cristea, la Aiud. Spre deosebire de fizică, chimia îmi repugna (mi se părea prea terestră, pragmatică), dar lecțiile acestui profesor erau atât de clare, dovedindu-i inteligența didactică, încât amintirea lui nu-mi displace – doar a materiei predate de dânsul. Dintre disciplinele „științifice" nu mi-a plăcut, în afară de fizică, decât algebra: din trigonometrie n-am priceput nimic. Lucrarea mea n-avea desigur de ce să obțină aprobarea lui Ilie Cristea; de fapt, n-au asistat la ea, după câte îmi amintesc, decât elevi și dirigintele, profesorul de geografie. Acesta, tânăr, de statură mijlocie, cu păr cam roșcat și creț, îmbrăcat șic, sportiv, își făcuse studiile în străinătate (Franța? Germania?), de unde nu prea de mult se întorsese în țară și poate că tot în surghiun se afla și el la Aiud, dar din cealaltă tabără extremistă. Legionar era și prozelitul lui, înaltul, bucălatul și părosul, preocupatul dascăl de filosofie, nu atât de simpatic și de comunicativ ca celălalt, deși am impresia că politică și idei am discutat îndeosebi cu dânsul. Legionar era și profesorul de religie, tânăr ca și comilitonii lui, scund și prietenos, atribuind „vastele" mele cunoștințe împrejurării că mă trăgeam dintr-un venerabil protopop. Mă bucuram îndeobște de atât de mare prestigiu datorită „culturii" mele neobișnuite, probată mai cu seamă prin tezele la istorie, română și franceză, încât (ceea ce mi s-a întâmplat apoi și la Cluj) profesorii nu mă mai scoteau la lecție nici la materiile unde nu aveam de ce să strălucesc, ci îmi dădeau nota maximă din oficiu. N-a fost spre binele meu, căci, neplăcându-mi niciodată să învăț după programă, am neglijat materiile prescrise, lăsându-mă în voia deliciilor lecturii mai mult sau mai puțin capricioase, nu întotdeauna riguros instructivă: în timpul lecțiilor, mi se tolera să-mi deschid

pe bancă o carte care mă interesa *pe mine* și să mă scufund într-însa, uitând de ceilalți și de altceva: totdeauna mi-a plăcut să fiu protejat, exceptat, favorizat, poate ca o compensație față de lipsa de manifestări a iubirii părintești, care interzicea sărutul, mângâierea, alintul, răsfățul.

Mi-e foarte greu să-mi amintesc ce am vorbit în particular cu dascălii mei și unde. Poate l-am vizitat acasă pe profesorul de filosofie, poate nici n-a fost ceva important și nu s-a repetat adesea. Destul că cei trei mi-au apreciat lucrarea antisemită. Pe colegii de clasă legionari i-am abordat eu, astfel că în primăvara lui 1937, adică la vreun an după ce fusesem chemat la director în legătură cu activitatea lor clandestină, făceam parte și eu din *frățiile de cruce*: mă copsesem bine și frumos la jarul publicisticii legionare – eram ca o trufanda bună de ingurgitat. Pe cine am contactat mai întâi? Cum? Habar n-am. Au existat întruniri? Fără îndoială, dar nu-mi amintesc decât de un marș cu cântece prin pădure și de faptul că am fost însărcinat să păstrez eu de acum încolo „biblioteca" *cuibului*, vreo nouă-zece cărți și broșuri, dintre care reținut doar romanele lui Dragoș Protopopescu *Fortul 13* și *Tigrii*, bine ascunse toate, ca să nu fie depistate de părinții mei, străini cu desăvârșire de acțiunea aceasta secretă. Dintre *camarazi* mi-au rămas în minte doi: întâiul, pe numele mare Popa, chiar băiat de popă, m-a invitat o dată la părinții lui, la Mirislău, în apropierea Aiudului, cam pe unde va fi căzut la 1848 Petőfi.[1] Era a doua oară în viață că luam contact direct cu mizeria (nu chiar așa neagră ca mai demult, pe malul lacului Brateș, lângă Galați, dar pentru mine la fel de impresionantă): în casa de o sărăcie lucie, mișunând de copii (nu îndrăznesc să spun jegoși, nespălați, poate numai cu mucii la gură), se înălțau

1. De fapt, Albești, lângă Sighișoara (*n. ed.*).

două fantome, două făpturi famelice, uscate și posace ca două păstăi căzute și uitate lângă o ladă de gunoi, încât nu puteai să-ți dai seama de-ți pot rezerva ceva bun: părinții lor, preotul și preoteasa. Celălalt camarad, propriul meu prozelit, fecior de țăran, îmbrăcat și el pe jumătate țărănește (mie mi se părea că hainele lor erau confecționate din pături), ca toți de aceeași proveniență, inclusiv băiatul popii, fusese premiantul clasei înainte de venirea mea la Aiud și am avut mereu impresia că-mi poartă pică pentru că l-am detronat. Peste ani, la București (devenise medic militar), s-a dus o dată anume într-o redacție, unde s-a interesat dacă e adevărat ce auzise, că sunt homosexual. Toamna, înainte de începerea cursurilor, am plecat la Cluj, ca să mă înscriu în clasa a VI-a la Liceul „Gheorghe Barițiu", deoarece și părinții mei urmau să părăsească Aiudul peste câteva luni: tata își dăduse demisia din armată și avea să-și înceapă „cariera" de avocat, mai întâi ca stagiar în biroul unui amic al familiei. Unul dintre primele lucruri ce le-a făptuit la Cluj, după stabilirea lui, a fost ca, într-o noapte, însoțit de mine, să arunce de pe pod, în Someș, splendidul lui Browning, negru ca cărbunele și lucios (cu tocul lui de piele cu tot), cu care Carol al II-lea își înzestrase ofițerii. Când ne-am revăzut, mi-a povestit cu reproș ce necazuri i-am făcut în lipsă. A fost chemat la școală de noul director (profesorul de istorie), care l-a moralizat aproape jignitor că nu-și supraveghează odrasla (avea el însuși o „odraslă", cu un an mai mare ca mine, și dascălul mă gelozea pentru succesele mele răsunătoare), că se descoperise de autorități organizația clandestină a *frățiilor de cruce* de la Liceul „Titu Maiorescu" și că, împreună cu elevul Negoițescu, toți vinovații au fost deferiți justiției militare. Noroc că tata, care era vechi prieten cu colonelul Negulescu, președintele Tribunalului Militar din Cluj, unde trebuia să se judece procesul, ne-a scos din

cauză – distrugând actele respective – atât pe mine, cât și pe prozelitul care mă declarase autor moral al rătăcirii lui. Scăpasem așadar, ca prin urechile acului, de arestare, proces și fără îndoială de... verdict... Pe Popa, nu l-am mai văzut niciodată: sub comuniști, a devenit partizan în munți, împreună cu frații lui („mucoșii", „nespălații" de la Mirislău), toți pieriți de gloanțe. Am aflat aceasta destui ani după ce n-a mai existat nici o rezistență partizană. Colonelul Negulescu a fost răpus în masacrul de la Jilava, în vremea stăpânirii legionare.

La Cluj, viața mea s-a schimbat cu desăvârșire. Liceeni interesanți, viață literară, librării bine puse la punct, dintre care două aveau cărți franceze „la zi": „Cartea Românească" și „Lepage" (la Aiud, mica librărie, înnobilată de tipăriturile Editurii „Fundațiilor Regale", nu-ți punea la dispoziție cărți și publicații străine decât prin comandă). Până la instalarea părinților mei în apartamentul moștenit de la bunici, care – prea modest cum era – trebuia mărit, modificat și aranjat cu ajutorul unui arhitect și al meșterilor lui, spre a-l face cât mai confortabil cu putință, deși eu tot n-aveam să beneficiez de o cameră complet separată și rămâneam tot sub „tutelă" (cel mai neplăcut îmi era controlul orelor de dormit, căci trebuia să sting lumina și să-mi întrerup lectura), am fost găzduit la unchiul meu, medicul, care locuia într-un apartament vast, elegant, pe strada vecină cu viitoarea noastră reședință. Odaia pusă la dispoziția mea era vecină cu aceea unde dormea una dintre cele două slujnice, cea mică, o țărăncuță de vreo șaisprezece ani, ca mine, cam oacheșă, dar nu țigancă, cu forme plinuțe fără a fi durdulie, ispititoare și prin sfiiciunea ei, și virginală, și lasciv: prima femeie care mă ispitea. Mă masturbam imaginându-mi că o posed. Într-o noapte, cu imaginația fierbinte, foarte excitat, în erecție, nu m-am mai putut stăpâni, mi-am luat inima

în dinți, am trecut tiptil în odaia ei și, ajungând la pat, am început a pipăi formele fetei, care palpitau sub cuvertura ce o învelea. Nu m-a respins, dar nici nu m-a lăsat să trec alături de ea în pat, să facem dragoste, oricât am stăruit. În nopțile următoare, n-am mai reluat „atacul", imaginația mea s-a mutat pe alte terenuri, iar ziua mă purtam rece și ofensat cu fata blajină și harnică, nepăsătoare la umoarea mea. Concomitent cu această întreprindere ratată, vreau să consemnez un alt eveniment de coloratură erotică. Mă aflam în centrul orașului, în piața Catedralei Sf. Mihail (Piața Unirii, cum i se spunea atunci), cu privirile scufundate într-o vitrină a magazinului „Regele pălăriilor" – „*Kalap Király*" (pe vremea aceea, pălăria, inclusiv jobenul, constituia un strict necesar al oricărei înveșmântări corecte), când am simțit deodată pe cineva în spatele meu. Era un domn înalt, pal, cam buhăit și mătăhălos, cu cărnuri moi – cam de vârsta lui Wilde, la Paris, după dezastru, când fostul pușcăriaș circula sub numele de Sebastian Melmoth – îmbrăcat în negru, dar, ca și cetățeanul din *rue des Beaux Arts*, cu ținuta ușor detracată: parcă ar fi avut o pulbere mai fină decât făina presărată pe el, cravata strâmbă, pantalonii necălcați: ceva între senior și vagabond. M-a trecut brusc un fior neplăcut, ca presentimentul unei primejdii. Necunoscutul a încercat să intre în vorbă cu mine, câteva banalități (nu mai știu dacă vorbea maghiara sau româna), un răspuns al meu evaziv, dorința de a scăpa cât mai repede de cel ce mi se părea că atentează acolo, în plină stradă, la pudoarea mea; o mână întinsă, când să dau să plec, pe care n-am îndrăznit să o refuz, o mână moale și scârboasă. Îmi venea să vomez la gândul că aveam de a face cu un homosexual. Senzația de groază și dezgust m-a urmărit vreme îndelungată. Mă satisfăcea totuși ideea că trăiam acum într-un oraș „mare", cosmopolit, în care atâtea se puteau întâmpla...

Am reluat legătura cu amicul și colaboratorul meu literar de altădată, din primele două clase secundare clujene, tot la Liceul „Gheorghe Barițiu", lunganul acum Petre Hossu, prin care l-am cunoscut pe Ionel Manițiu și pe un băiat cu nume polonez sau rusesc, de aceeași vârstă cu noi sau poate un pic mai mare, a cărui urmă dispare foarte repede din memoria mea și despre care cred a fi auzit că, după război, trăia în Franța. Toți trei erau, față de mine, moderni, plini deja de actualitatea literară, mai ales franceză. Manițiu îl știa bine pe Baudelaire, pe Verlaine, chiar pe Mallarmé (nu începuse încă pentru liceenii români moda Rimbaud): venit de la Aiud, eu știam, prin suplimentul literar al revistei *L'Illustration*, de... Lucie Delarue-Mardrus (aveau să mai treacă ani până când să mă pierd în cele *O mie și una de nopți* traduse de soțul ei, doctorul Mardrus); dar, ca să fiu drept, datoram acestei publicații (*La Petite Illustration*), la rândul meu, o actualitate: cunoașterea teatrului parizian contemporan, cu actorii, regizorii și autorii lui faimoși: Louis Jouvet, Charles Dullin, Jacques Copeau, cei doi Pitoëff, dramaturgii – de la bulevard la poezie – de la Édouard Bourdet la Giraudoux, de la Henry Bernstein la Jean Anouilh. Aveam și eu zestrea mea... Poeziile lui Manițiu semănau cu cele care făceau succesul și modernitatea lui Ștefan Baciu: eclectică și proaspătă în același timp. Misteriosul și azi pentru mine „polonez" sau „rus" poseda o remarcabilă bibliotecă franceză de actualitate, literatură și eseistică în Editurile Grasset, Stock, Gallimard (de la el am împrumutat și citit *Un Nouveau Moyen-Âge* de Berdiaev, poate pe Șestov, poate pe Maritain, poate pe Nietzsche, al cărui *Antichrist* îl citisem în românește, din biblioteca tatei, într-o veche și jalnică ediție pe hârtie de ziar, fără vreo impresie deosebită, căci acest autor intra atunci pentru mine în aceeași categorie și pe aceeași treaptă cu Max Nordau). Cine erau părinții lui,

de unde veneau (toată societatea românească a Clujului venise din alte părți), unde locuiau (el părea să locuiască în cameră mobilată, ca studenții, destul de confortabil și înconjurat de cărțile incitante) sau ce ocupație aveau? Dumnezeu știe. Cât despre Petre Hossu, destul să spun că, ajungând amândoi la București, în acel an școlar, cu prilejul concursului „Tinerimii române", și dându-ni-se de tratat tema „Ce carte ți-a plăcut mai mult?", el a scris despre *Biblie* și *À la recherche du temps perdu* de Proust, pe când eu despre *Le Crime de Sylvestre Bonnard* de Anatole France (cultul meu pentru bibliotecă, deprins de la tata). Aflându-i răspunsul, am sesizat de îndată deosebirea calitativă dintre noi (el a și fost de altminteri premiat, pe când eu – care eram sigur de premiu – nu): îl va fi impresionat pe el Proust, de-l situa alături de *Biblie*, dar pe mine m-a impresionat nemaipomenit Petre Hossu. Ca să ajung la Anatole France, cel astăzi destul de demodat, însă din care eu și azi aștept răgazul spre a-i reciti *La Révolte des anges*, trebuise să depășesc respectul și considerația față de Paul Bourget, al cărui *André Cornélis*, al cărui *Le Disciple* (în românește, în biblioteca mea) mă plictisiseră îndeajuns, cum mă plictisise și contemporanul lui, ce totuși strălucea pentru mine ca un astru, Maurice Maeterlinck, azi mai demodat încă decât Anatole France, cum mă plictisiseră și romanele lui Pierre Loti, care încep iar să se bucure de oarecare interes. Cu prilejul acestei vizite la București, mi-am cumpărat dintr-o librărie *Les Fleurs du mal*, în ediția populară nu lipsită de gust „Bibliothèque de Cluny", pe care în plimbările mele prin capitală am purtat-o mereu cu mine. Așa, de pildă, când bunica mea „regățeană" m-a luat cu dânsa – ca s-o cunosc și eu – la sora ei, vestita intrigantă a familiei, tanti Ana, de care doar auzisem până atunci. Îndeajuns de bătrână, era văduva lui Bucovineanu, întâiul profesor de educație fizică din România, cu studii

în Suedia (sportivii noştri l-au comemorat în presă, în anii comunismului), care şi-a răpit mireasa de la domiciliul părinţilor, din Slatina, fugind cu ea la Paris, unde au rămas destul timp pentru ca Ana Dumitriu să înveţe a vorbi limba lui Racine: descoperind cartea ce o aveam asupra mea, a început să recite, cu voce guturală şi gesturi retorice, versurile lui Baudelaire, pe care le ştia pe dinafară, uluindu-mă. Tanti Ana era găzduită pe vremea aceea într-o aripă a frumosului Spital Brâncovenesc, unde fiinţa un azil de bătrâni aproape luxos, pus la dispoziţia protipendadei (probabil aşa prevăzuseră ctitorii) şi unde dânsa se strecurase prin „relaţii". De la fereastra înaltă a camerei ei ce da spre curtea interioară, sora bunicii ne explica: aia e prinţesa cutare (în mintea mea, capotul ce-l purta baba – doamnă Chiajna la pensie – se transforma în strai bogat de domniţă, cârpa în brocart strălucitor, ridurile grele de la gât în şirag de mărgăritare), ailaltă ministreasa cutare... De fapt, nişte ruine umane care abia se târau, pe când călăuza noastră printre blazoane vermiculare se ţinea dreaptă şi vioaie, înaltă şi voinică, nespus de ageră, superioară şi arogantă, nu lipsită de o anumită distincţie în rochia ei de mătase simplă şi neagră, sub coroana părului de argint.

Intrarea mea într-un cerc nou şi în „modernitate" nu s-a produs totuşi dintr-un condei. Poeziile, la care continuam să osârdesc, nu mai erau chiar anacronice. Dovadă faptul că, dorind să am avizul unui scriitor veritabil şi neştiind cui să mă adresez, m-am gândit la părintele Agârbiceanu, care era prieten cu canonicul Dumitru Man, bine cunoscut în familia mamei mele. Popa Man – cum i se spunea între intimi, fără nici o legătură însă cu celebrul personaj al scriitorului – i-a predat acestuia un caiet cu versurile mele. Speram astfel să fiu poftit la Agârbiceanu acasă, dar autorul *Arhanghelilor* (singura lui carte pe care o citisem, încă binişor

înainte, la Aiud) s-a mulțumit să trimită binevoitorului intermediar un bilețel rupt dintr-o filă, în care printre puținele cuvinte se găsea și recomandarea: „tânărul să lase influența lui Stan și Bran" – eu bine interpretând de îndată, extrem de decepționat, pe Stan ca Bacovia și identificând pe Bran cu Arghezi. Cumva în schimb, o poezie intitulată *Indiană* a aterizat în redacția gazetei liberale locale *Națiunea română* și redactorul ei cultural, Horia Stanca, a publicat-o. Debutul meu ca scriitor. Peste vreun an, avea să mă debuteze, de asemeni, ca poet, în *Tribuna* părintelui Agârbiceanu, mai junele frate al redactorului de la *Națiunea română*, Radu Stanca, dar – spre iritarea mea – la rubrica „Primii pași": îl cunoscusem deja pe viitorul meu mare prieten, care mă invitase să colaborez la ziarul unde se ocupa de pagina literară (deși era și el încă doar licean, cu un an deasupra mea, mai format însă ca mine nu numai din pricina deosebirii de vârstă, importantă în tinerețe, ci și din cauza mediului de literați în care evoluase) și eu îi încredințasem niște versuri unde ningea albastru; mă aflam totuși mai dinainte în legătură, prin elenistul Ștefan Bezdechi, cu prestigioasa revistă clujeană *Symposion*, în care urma să mi se publice o altă poezie, din aceeași fază de tranziție: aveam deci pretenții. Premergând acestea, și încă în spiritul existenței mele anacronice de la Aiud, m-am împrietenit, la începutul etapei clujene, cu doi liceeni – veleitari în ale condeiului ca și mine – care locuiau nu departe de casa noastră, și ei fii de avocați: de primul, ca să-mi aduc aminte numele lui, ar trebui să constrâng memoria să-mi reconstituie în ochi placa de marmoră de pe mausoleul din vârful cimitirului vechi al Clujului, unde adolescentul cu trăsături delicate, cu trupul fragil, cu pielea subțire, parcă ușor transparentă, de ftizic, a fost depus la nu multă vreme după ce ne-am cunoscut; al doilea se chema Alexandru Odeșteanu,

cu mamă poloneză, trecută curând în lumea color drepți (cred că n-am văzut-o decât întinsă pe catafalc, când m-am dus să-l condolez, în ținuta lui afectat de impecabilă, aidoma cu a tatălui său alături de care primea expresiile de compasiune ale vizitatorilor, cu o teatralitate ce făcea să se risipească în pur rit social, în convenții rigide, faldurile cețoase ale durerii); cu fumuri aristocratice, înveșmântat pururea ca de nuntă sau înmormântare, ceremonios, amabil și pedant, parcă totdeauna primindu-te sau despărțindu-se de tine pe treptele castelului existând doar în imaginația lui fixă și vană, puștiul fiind copie fidelă a părintelui său, ce-l produsese parcă în laborator, prin sciziparitate; avea ambiții creatoare pe cât de fabuloase, pe atât de lovite de sterilitate ca de grindină: îmi vorbea de „sistemul" lui filosofic, deja compartimentat în dosarele elegante unde-și depunea cu aceeași pedanterie nativă manuscrisele, în care rezolvase problemele fundamentale ale ontologiei, epistemologiei, esteticii și moralei; îmi da să-i citesc lungile piese de teatru, mai mult sau mai puțin istorice, fastidioase și complet inutile, îngrijitele caiete cu versuri, și necoapte, și senile, ale celui care se grăbise să ne părăsească pentru tărâmul îngerilor, ca și cele fabricate de junele filosof și dramaturg, instigat de o clasicitate romantică paranoică; m-am străduit zadarnic să le combat în numele bunului-simț care se închega pe îndelete în mine, ca să cuprindă în sânul său nebuniile cu adevărat estetice – dădeam cu capul numai de ziduri de neclintit.

Confuzia, din care trebuia cu însumi să mă trezesc, refuza totuși să se împrăștie de la o zi la alta. După numai vreo două luni de la începerea cursurilor, m-am mutat la alt liceu, mai nou înființat pe lângă celelalte două românești deja existente în Cluj, purtând numele unui fost ministru al învățământului, un nabab, dr. Constantin Angelescu, și unde se

transferase din altă parte unchiul meu, profesorul de geografie. Foarte curând am citit aici, la ședința societății de lectură a elevilor, o lucrare despre viața și opera lui Vasile Cârlova, tratată în genul biografiilor lui... Stefan Zweig, după cum a observat cu admirație un școlar cu două clase deasupra mea. Confuziei din primele luni după ce mă instalasem la Cluj poate să-i fie atribuită și vizita, cu scop literar, pe care am făcut-o preotului dr. Elie Dăianu, protopop greco-catolic și fost președinte (sau vicepreședinte) al Senatului în epoca ce a urmat Unirii din 1918. Îl zăream uneori, de copil încă, pe străzile Clujului, cu statura lui dreaptă, dar mlădioasă, impunătoare, cu barba lui albă, patriarhală, masivă (ca a lui Walt Whitman – mi-am spus mai târziu): știam cine e, căci eram cumva rude prin alianță: fiica lui se căsătorise cu vărul primar al mătușii mele, Elenuța, dar nu-l salutam, căci dânsul habar nu avea de existența mea. A vorbit la înmormântarea bunicului meu, în calitate de „ultim memorandist" (fuseseră deci împreună la Viena, „la împăratul", în 1892). L-am revăzut acum întâmplător, poate la mătușă-mea, și, auzind că scriu poezii, m-a invitat la dânsul, să i le arăt. De fapt, bătrânul cleric n-avea nimic comun cu literatura, era doar un publicist, un cultural înclinat mai mult spre probleme istorico-politice pe linie națională, mărginindu-se la broșuri și articole de gazetă, rămas cu gustul, cât va fi avut, la sămănătoriști, însă eu eram dornic de confruntarea cu personalități – și apoi, nici gustul meu nu se formase cum trebuie. Elie Dăianu, om bogat, locuia pe Strada Regală, mai sus de Grădina Botanică, într-o casă mare – un fel de conac în fundul unei livezi enorme, cu tot soiul de esențe, dar mai ales cu nuci uriași, care dădeau un aspect monumental întregului, prin verdele lor sumbru și cărnos, și care probabil îi completa veniturile (într-o altă

casă a lui, pe aceeași stradă, mai jos, funcționa o școală particulară). Trecând de poarta de lemn, deschisă, și înaintând pe aleea ce străbătea livada până la „conac", m-am izbit de uriașul bărbat, încă tânăr, care era fiul său, consul al României la Tirana pe acea vreme, se vede că în concediu, și care se ivise dintre arborii grei de rod: mere, pere umpleau și pământul dedesubt. Neplăcut surprins de prezența mea acolo, m-a întrebat pe un ton foarte nepoliticos, chiar răstit, ca și cum aș fi fost un intrus suspect, ce caut. I-am răspuns intimidat și stânjenit, bâlbâindu-mă, că aveam întâlnire cu părintele. „Nu-i acasă!", m-a repezit namila de om și era cât pe-aci să renunț la vizită, s-o șterg, când a răsunat de undeva glasul bătrânului: „Cine-a venit, Bubule?" – „Te caută băiatul domnului Negoițescu" – „Adă-l încoace". N-a fost nevoie să mă conducă nimeni, căci am și luat-o de zor pe urmele glasului, cu sufletul ușurat. Întrevederea cu Dăianu-tatăl n-a însemnat nimic, însă, povestind revoltat mătușii mele, pe care m-am grăbit s-o vizitez în aceeași după-amiază, modul cum s-a comportat cu mine consulul, ea a început să râdă, amuzată: „Păi Bubu a vrut să te ferească de năravul popii" și m-a lămurit că părintele e un cunoscut homosexual, atacat și în presa maghiară (care îl detesta din motive politice) pe această temă – a fost însă apărat de Vatican, care a contestat acuzațiile. Ca amănunt picant, mătușă-mea mi-a povestit că, trimițând odată ordonanța (bărbatul ei fiind militar) cu niscaiva treburi la grădina lui Dăianu, ostașul s-a întors încântat de „domnul părinte", care se arătase atât de bun cu dânsul, sărutându-l pe obraji, mângâindu-l pe piept după ce-i deschisese tunica și cămașa. „E o boală", a comentat ea, încercând să-mi explice faptele. M-am întâlnit ultima oară cu Elie Dăianu în vara anului 1941, când l-am vizitat la Deva, unde se refugiase și unde

eu mă aflam la unchiul meu, profesorul de geografie, de asemeni refugiat acolo. Părintele scotea acum, la Deva, o gazetă, așa că, luând în mână exemplarul din „romanul" meu suprarealist *Povestea tristă a lui Ramon Ocg*, ce tocmai publicasem și i l-am dăruit cu intenția de a-l șoca, mi-a spus: „După ce o voi citi, voi scrie o recenzie despre cartea ta." Peste câtva timp, am primit, la Sibiu, numărul de gazetă cu recenzia care începea, deloc promițător, așa: „Cunosc pe părinții tânărului (stilul lui Agârbiceanu, referindu-se tot la mine!) Ioan Negoițescu. Sunt oameni foarte cumsecade"... Era prima recenzie consacrată subsemnatului!

Ionel Manițiu, a cărui sensibilitate lirică mă încânta până aproape de invidie și mă îndemna să-mi iau și eu avântul spre orizonturi de gheață, mai pure, artistic germinale (de pe buzele lui să fi auzit pentru întâia oară desprinzându-se cuvintele „poezie pură"? – cartea abatelui Bremond se afla parcă în biblioteca atât de bine garnisită a „polonezului" ce mi-o luase înainte cu lectura modernă), mi-a propus să fac și eu parte din grupul de inițiativă al revistei pentru liceeni scoasă de el („cu bani de la legionari" a insinuat cineva, dar asta mie nu-mi spunea nimic, fiindcă noua mea existență mă rupsese cu desăvârșire de lumea *frăților de cruce*), revistă care s-a chemat *Luceafărul* și din care cred că n-a apărut decât un singur număr, complet lipsit de vreo coloratură politică, legionarii fiind sub interdicție, ba dimpotrivă, de un estetism semnificativ. Eu eram prezent cu un articol despre decorurile lui André Boll la *Oedipe* de George Enescu, pe scena Operei din Paris (luasem la cunoștință de ele din paginile consacrate lor de *L'Illustration* și ascultasem cu sfințenie, încă la Aiud, împreună cu tata, transmisia prin radio a premierei), precum și un alt articol despre cartea recentă a lui Basil Munteanu, *Panorama de la littérature*

roumaine contemporaine. Profesorul de franceză al lui Ionel, de la Liceul „Gheorghe Barițiu", cunoscut din presă în calitate de critic muzical, Lucian Voiculescu, i-a trimis un exemplar la Paris lui Basil Munteanu, care i-a răspuns, plăcut surprins de nivelul elevilor clujeni. Printre școlarii literați de la Cluj s-a numărat și poetul Francisc Păcurariu, a cărui cunoștință nu-mi amintesc să-mi fi făcut o impresie deosebită, însă l-am considerat totuși vrednic de luat în seamă, din moment ce m-am bucurat să-l regăsesc îndată după război în Clujul eliberat, el fiind dintre puținii juni care rămăseseră în Ardealul ocupat de maghiari. Am fost mirat totuși, cu această nouă ocazie, să-l descopăr printre tinerii comuniști care foiau acum în capitala Ardealului, în marea lor majoritate unguri. Pe comuniști i-a servit apoi cu mare credință toată viața, în cariera lui de diplomat și scriitor. Memorabile sunt pentru mine trei întâlniri ulterioare cu el: o dată în vara lui 1947, pe o alee a cimitirului clujean, unde adesea mă plimbam și eu ca atâția alți amatori de verdeață și liniște, excelent mediu pentru lecturi dificile și meditații amoroase, când mi-a prevestit cu satisfacție că peste un an nu vor mai exista decât publicații îngrijite de stat, că periodicele și editurile vor înceta să mai aparțină particularilor – m-a trecut un fior rece prin șira spinării, simțind că e vorba de moartea culturii –, spun drept însă că nu l-am crezut; a doua oară, pe o alee a parcului Herăstrău, când devenise autor de volume eseistice privind cultura și istoria Americii Latine (era ambasador în concediu sau acum director în minister) și chiar romancier (publicam și eu, iarăși, dar în ce condiții!) atât de satisfăcut de sine, de cariera lui, de epoca și locul în care se desfășura existența lui – exclusiv pământeană –, încât oroarea utopiei comuniste m-a frapat poate mai mult ca oricând; iar a treia oară, în incinta Uniunii Scriitorilor, cu ocazia unei distribuiri de premii la care

asistam, unde el venise cu băiatul lui, un adolescent roz la față și dezghețat, adus de taică-său acolo fiindcă dorise să mă cunoască pe mine. M-am gândit la drama morală a progeniturii luminate a nomenclaturiștilor.

Ultimii trei ani de liceu la Cluj mi-au fost plini aproape numai de literatură (să țină oare tot de literatură împrejurarea că, la începutul acestei perioade, luasem obiceiul să vizitez cimitirul – plasat în mijlocul orașului – după-masa, la ora înmormântărilor, și să urmăresc de la oarecare distanță, pitit după un monument funerar, spectacolul, ghicind – după intonația cuvântătorului de pe marginea gropii – momentul izbucnirii valurilor de lacrimi și hohote ale participanților implicați?) și în acest răstimp am devenit, treptat, dar sigur, cu adevărat eu. Multe dintre trăsăturile fixate atunci în sensibilitatea mea au rezistat de-a lungul întregii mele vieți: în poezie, în critică deopotrivă. Mai ales ultimul an, în care procesul de cristalizare s-a desăvârșit, cristalul intelectului meu delimitându-și toate fețele, când muzica modernă și pictura modernă au intrat în plămada mea spirituală, când am început să mă pasionez de filosofie, când am devenit suprarealist, când am asimilat cu extraordinară sete critica lui E. Lovinescu și când l-am cunoscut personal pe Blaga. Marea aventură, AVENTURA, îmi surâdea, viitorul apărându-mi încărcat de promisiuni, tentații garantate de configurația astrelor. Melancolia fundamentală a sensibilității și destinului meu era purtată pe culmile unor vârtejuri de lumină. Mi se părea că am toate motivele să mă cred un „ales". Și poate că nu atât „creația" mea (spre deosebire de amicul meu Odeșteanu, eu nu aveam proiecte fixe, credeam în surprizele inspirației – farmecul viitorului consta tocmai în enigmele lui, în care partea de umbră ține de însăși natura luminii), cât cultura de la care porneam, ca adolescent încă, și care însemna orizontul însuși deschis larg și ferm, fermă

fiind doar deschiderea (o cultură prin care am izbutit să bag în sperieți pe Blaga, apoi pe Lovinescu, și pe care n-o ostentam niciodată, ci țâșnea din mine ca ceva al firii mele), mă făcea să mă simt atât de sus.

„Philips"-ul achiziționat de tata anume pentru audiții muzicale „serioase", încă la Aiud, prin comandă specială, căci nicăieri în țară nu-l găseai la dispoziție pe rafturi de magazin, făcea acum minuni: mă robise. Petreceam lângă aparat destule ore din zi și din serile pe care le prelungeam cât puteam (cât era voie...), cu urechea vrăjită de el. Fără pregătire muzicală teoretică alta decât cea sumară din școală (tata se mulțumise cu *Istoria muzicii* a lui Combarieu, din care conspectase pentru uzul meu, încă mai demult, pe bilețele de blocnotes liniat, comentarii explicative de simfonii, oratorii, concerte de vioară și pian, sonate etc. și cu obligația – nu totdeauna bucuros acceptată de mine – de a asculta concomitent execuția radiofonică) și, mai ales, fără ureche muzicală (ah! anii de chin, cu vioara sub gât și cu portativul de note detestat, înaintea ochilor plini de lacrimi...), gustul meu totuși real se dezvolta îndeosebi spre moderni, la a căror operă îmi servea spre oarecare inițiere revista *Muzică și poezie*, cu numeroasele-i informații despre concerte și creații de ultimă oră în Occident, încât puteam deja să mă cutremur (literalmente) de plăcere la audierea, din Londra, a operei *Wozzeck* de Alban Berg. Curând mi-au devenit „familiari" și Debussy, și Ravel, și Stravinski, și Schönberg și atâția alții care totuși se amestecau pentru mine cu adorația încă totală pentru simfoniile lui Beethoven, dar și cu interesul față de Rogalski, Nona-Ottescu, Jora, Paul Constantinescu, parizienii Stan Golestan și Marcel Mihalovici (dintre toți românii înșirați mai sus, singurul care mă mai incită). Mă interesa școala românească de muzică tot așa cum mă interesa noua pictură românească, de la Tonitza la Petrașcu, de

la Ghiață la Pallady: un optimism românesc îmi străbătea ființa. La Cluj, tata a început să achiziționeze albume de artă, pornind cu El Greco și sfârșind cu Cézanne și Van Gogh, Rodin – ca să amintesc doar pe cele din seria somptuoasă „Phaidon". Prin propriile mele înclinații, i-am descoperit pe impresioniști, îndrăgostindu-mă de ei, ca și, treptat, de cubiști, de suprarealiști (albume franceze). Dacă e adevărat că eram deosebit de sensibil la deformarea (defăimarea?) naturii și la extravaganță, nu e însă mai puțin adevărat că trăiam sincer și profund tot ceea ce se chema – atât de impropriu! – „decadent" și ceea ce constituia fondul meu autentic. Când m-a cunoscut Blaga, scriam poezii suprarealiste ori inspirate de pictorii „decadenți". Nu cunoșteam decât prea vag literatura suprarealistă (din acest punct de vedere, Clujul se arăta chiar foarte provincial) și mă înnebuneam de Hieronymus Bosch, de Brueghel: socotind aceasta de bun-augur, el m-a îndemnat totuși să nu neglijez pe „clasici", pe artiștii Renașterii, pe care, de fapt, i-am înțeles abia prin modernii care i-au transfigurat desfigurându-i în propria lor operă, de la „metafizicul" de Chirico la Dalí, la Delvaux. Deși, în fapt, unicul prieten literar din acești ani mi-a fost Petre Hossu, de la care, ca și de la Ionel Manițiu, am învățat, cercul în care mă învârteam des erau câteva fete, de asemeni liceene, cărora le citeam poeziile mele din ce în ce mai îndrăznețe formal, pe cât de lipsit de vocație și de sărac în manifestări erotice mă arătam lor. Amiciție mai durabilă am legat cu Nena Boilă, blondă și urâțică, fiica ziaristului național-țărănist Zaharia Boilă, nepotul lui Iuliu Maniu. Nu cred ca viitoarea lingvistă să fi înțeles ceva din „decadentismul" meu literar, dar mă asculta cu plăcere și interes (poate fiindcă eram frumos, cu figura bântuită de melancolii cerebrale, însă mie chipul meu nu mi-a spus niciodată nimic și nu am mizat niciodată pe aspectul meu

fizic, ba pot spune că aceasta este epoca în care am început să-mi detest imaginea în oglindă). O curioasă apariție a fost fiica unui colonel (mama unguroaică, nemțoaică, evreică ori ...poloneză?), tot elevă de liceu (habar n-am de unde am pescuit-o), înaltă, mlădioasă fără a fi exagerat de subțire la trup, blond-roșcată, care mi se părea o minune de frumusețe. Românească ei avea un ușor accent străin, care-i sporea farmecul. Îi citeam și ei (unde, când? – căci nu-mi amintesc să o fi vizitat acasă, ca pe Nena) versurile mele, pe care mi se părea că le apreciază și poate că le înțelegea, căci era ieșită din comun; părea chiar „competentă", dar poate că era doar snobismul ei temerar care o făcea să pară competentă, un snobism în orice caz proaspăt, juvenil, ostentativ cu grație. Avea mult farmec pentru mine și mi-o păstrez până și azi în amintire, aureolată de mister (nici nu-mi amintesc măcar numele ei: o fi avut vreunul?). Ne-am întâlnit într-o zi pe stradă, ea fiind însoțită de ordonanța colonelului (câți colonei, Doamne!), un soldat chipeș, căruia îi stătea nespus de bine lângă ea (câte mi-am imaginat în legătură cu această pereche evadată parcă dintr-o piesă de Strindberg, de Schnitzler, dar într-un sens mai scabros, pe linia literaturii provocante a lui Sacher-Masoch!). El purta coșul de nuiele de piață (pe vremea aceea, nu se purtau plase de ață și nu existau pungi de plastic), în care ea scotocea cu senzualitate ca să-mi arate cărțile achiziționate cu nu știu ce ocazie, căci nu erau noi, dintre care răsărea un Kant (poate cel tradus de Traian Brăileanu). Rara, misterioasa ființă, capabilă să-mi stârnească peste o viață fantezia, a dispărut și ea odată cu lumea aceasta din Clujul care avea să fie cedat Ungariei prin arbitrajul de la Viena. Mi s-a părut că o recunosc între spectatorii, câțiva, la o repetiție, într-o sală de teatru din București, unde urmau să dea seara reprezentația o echipă de tineri actori francezi, în turneu, în epoca

„destinderii": părea o femeie consumată, vulgarizată de silniciile utopiei comuniste cărora și ea trebuise să-i plătească tribut. N-am îndrăznit să intru în vorbă cu dânsa: discuta cu cineva, acum cu adevărat competentă. Dar era oare într-adevăr ea?

Cine m-a influențat însă decisiv atunci, profund, viu spiritualizându-mă, a fost o femeie matură: Ana Slăvoacă („tanti Anuța"), sora egeriei mele de la Aiud, din cercul prietenilor lui Liviu Rebreanu, soția doctorului Pavel Gălan, directorul Casei Asigurărilor Sociale din capitala Ardealului. S-a împrietenit cu maică-mea (poate din cauza mea, căci altfel nu se potriveau deloc, diferența intelectuală și sensibilă dintre ele fiind mult prea mare) și o vizitam des, ca să-i împărtășesc produsele mele literare. Era o femeie cu înfățișarea nespus de delicată, cu distincție în siluetă și mers, de o sobrietate caldă, dar și cu trăsături de *mimosa pudica* înnobilând certitudinile maturității, inspirând discreție – și prin fizic, și prin felul de a se exprima și îmbrăca. Dacă ar citi aceste rânduri, i-ar arde obrajii acoperiți parcă cu un ușor, extraordinar de fin puf, care-i sporea feminitatea. Dacă ar fi fost mai pasională în spirit, mai voluntară în sensibilitate, precum femeile din Renaștere, aș compara-o cu Vittoria Colonna. Când venea la noi, poftită împreună cu alte cucoane, se adapta plină de modestie la mediul superficial și comun al celor prezenți, ca și cum n-ar fi fost cu totul altcineva. Se amuza și râdea cu lumea, o văd în grădină la noi, vara, la o cafea, cu mama și cu numeroasele mele mătuși (păstrez fotografiile chiar de mine făcute cu „Kodak"-ul dăruit de tata odată cu stiloul „Parker" și ceasul „Doxa" – și mă întrebam, poate mai mult atunci decât acum, când viața m-a deprins să accept atâtea!, ce căuta ea acolo?) Era o persoană înzestrată din plin cu acele calități inefabile care îndreptățesc la idealizare. Bună cunoscătoare a poeziei lui Blaga (nu s-au cunos-

cut personal și îndrăznesc să cred că nu era genul de femeie pe gustul lui, care prefera cochetăria amestecată cu literatura, snobismul *bas-bleu*, la care el reacționa erotic), ea m-a învățat să-l citesc, împrumutându-mi volumele lui de versuri și comentându-l cu simplitate regală, parcă ar fi vorbit despre ploaie și despre iarbă și despre zăpadă și despre primăvară și despre toamnă și despre soarele când urcă sau coboară, îndemnându-mă să iau pildă de la el în privința utilizării verbelor: eu abuzam de adjective și de substantive: spiritul circulă prin verbe, îmi spunea ea. Mi-a împrumutat și cărți de antroposofie (făcea parte dintr-un grup antroposofic din Cluj, de care însă nu mi-a vorbit niciodată, mulțumindu-se doar să recomande versurile mele profesorului Ștefan Bezdechi, din același grup). Antroposof nu am devenit (nici nu mai reține vreun titlu, vreun autor al cărților ce-mi împrumutase – poate Rudolf Steiner, căci de atunci știu pe ctitorul de goetheane[1] a cărui figură s-a păstrat însă pentru mine totdeauna în ceață), în schimb m-am spiritualizat și literatura a căpătat pentru mine noi valențe, nebănuite până atunci, încetând să însemne doar satisfacție estetică, oricât de estet am perseverat a fi. Am destule motive să cred că și spre filosofia lui Blaga tot dânsa mi-a deschis calea, o filosofie deloc ostilă parapsihologiei sau teosofiei ori magiei ca și religiei, fenomenelor și gândirii oculte. Arta, muzica, filosofia și realitatea zilnică au început să-mi dezvăluie dimensiunea lor într-adevăr ascunsă, devenind semne în vederea altei comunicări decât cea obișnuită, îmbogățindu-se cu indicibilele conținuturi esențiale. Eu însumi, în propriii-mi ochi,

1. „Ctitorul de goetheane" face aluzie la diversele forme de activitate ale așa-numitului „Goetheanum" (Universitatea Liberă de Știință Spirituală) din Dornach, lângă Basel, înființat de Rudolf Steiner (*n. ed.*).

devenisem parcă altul: mi se părea că dobândisem capacitatea de a pluti deasupra lucrurilor (de ce oare concomitent cu frecventele mele vise în care levitam la nivelul streșinii caselor cunoscute și, mai ales, a casei unde copilărisem, și care nu cred să fi fost doar aspirații orgasmice, cum pretind psihanaliștii?) tocmai prin faptul că pătrundeam mai adânc în miezul lor: acesta e poate cuvântul nimerit, toate aveau acum pentru mine miez și mă înfruptam din el cu o bucurie imensă. De bună seamă, intra aici și acel grăunte de delir de grandoare ce-l îndeamnă pe adolescent să zboare – nu vreau să mă înșel asupra semnificației faptelor. Ana Gălan era dintre acele persoane care nici nu au multă nevoie să întreprindă ceva, să te învețe, să te îndrume, fiindcă simpla lor prezență declanșează un du-te-vino tainic între aici și dincolo. Un fluid benefic trecea dintr-însa în mine și îmi lumina drumul (un fluid care probabil emana și din făptura surorii ei de la Aiud, care de asemeni își exercitase vrăjile asupra mea, dar eram prea crud ca să le receptez în conștiință): spre deosebire de maturul Blaga, așa cum l-am cunoscut, încărcat ca nimeni altul de propriile-i vrăji, dorind prin femei să se mai descarce de ele, să se mai destindă (poate că el se născuse încărcat deja magic), eu devenisem setos de magie ca buretele de apă. Doctorul Gălan (soții erau veri primari) o adora și o respecta, parcă cu sentimentul că a sluji această femeie i se poruncise din stele, dintotdeauna, și prezența lui în preajmă-i însemna o datorie sacră. Clădirea modernă, cubistă – printre edificiile importante ridicate la Cluj sub stăpânirea românească, în perioada interbelică – unde, la primul etaj, se afla locuința lor „directorală", se înălța pe terenul fostei grădini, „uriașă" ca o pădure, în care-mi zbenguisem o parte din copilărie și la marginea căreia se situa casa stăpânei grădinii, casa mea de naștere. Fațada

instituției medicale actuale privea spre „Școala normală de fete", devenită sub comuniști liceul „Nicolae Bălcescu".

Într-o vară, mi-am petrecut vacanța la niște rude prin alianță ale părinților mei, familia protopopului greco-catolic din Târgu-Lăpuș, care beneficia acolo de o reședință parohială „cu pretenții", nici moșia lor nefiind departe. Călătorisem cu trenul (sau cu autobuzul?) până la Prundul Bârgăului, unde mă aștepta trăsura lui cu doi cai. Eram pentru întâia oară la țară, fără societate pe gustul meu, fără gust pentru călărie, vânătoare (eu aș fi fost amator de întâlniri „fatale", pe câmp, la pădure...), așa că mă cam plictiseam. Despre protopopeasă, bogată fiică de notar, se spunea că maică-sa (am avut prilejul să o cunosc atunci: o foarte bătrână, trufașă, rece cucoană de Ardeal din alte vremuri) ar fi făcut-o cu „sluga", vizitiul. Fiica protopopului, mai mare cu vreo trei ani decât mine, blondă, înaltă, agreabilă, împroșcând cu haz ironia – și-ar fi pus mai bine în valoare frumusețea dacă n-ar fi fost atât de voluntară, ceea ce dădea bărbiei ei un aer viril –, venise și ea în vacanță (nu de la studii – căci, după ce terminase liceul, n-o mai preocupa decât ideea unei căsătorii convenabile –, ci părăsind temporar luxoasa lor locuință din Cluj); logodită, își aștepta aici cavalerul: un tânăr avocat, frumușel, pornit pe carieră, până la sosirea căruia acordându-mi mie atâta atenție, încât, în naivitatea mea, eram convins că fata mă place, așa că la apariția „dânsului", care mi s-a părut deranjantă, m-a cuprins o strașnică gelozie, în stare să-mi strice tot cheful. Întâmplare cu atât mai absurdă, cu cât eu simțeam, de fapt, o oarecare atracție față de actuala „slugă", un june țăran ce ar semăna, în ochii mei de azi, cu *Faunul barberin* de la „Glyptotheca" din München. Ori poate deloc absurdă, dacă mă gândesc că, în inconștientul meu, îl așteptam și eu poate pe „cavaler", cu personale speranțe. Cu cei doi logodnici

împreună, ne-am dus într-o seară să cinăm la restaurantul din târg, unde – și gelos, și cu gândul la flăcăul în iți – m-am îmbătat (întâia oară în viață), spre amuzamentul perechii fericite. De la dânșii, am fost invitat pe câteva zile la moșia unui avocat căsătorit cu o altă soră a Anei Slăvoacă. Femeie urâtă, dar inteligentă (fața ciupită de vărsat, ochii extrem de expresivi), urmase și ea dreptul la Cluj, unde cunoscuse pe simpaticul *coureur*; avea figura doborâtă de munca la moșia de care aproape singură se ocupa, căci avocatul se ținea mai mult de vânătoarea pe câmpuri, prin păduri și prin alcovuri de toată mâna, dar citeai pe fața ei ceva ce-ți inspira încredere (deși te intimida), o siguranță de sine ce vădea superioritatea-i morală; era plămădită din același aluat ce favorizează comunicarea cu enigmele. Mamă a trei copii, doi băieți și o fetiță, la jocurile cărora participam, ca „la țară", bucurându-mă mai ales de scaldă, la joagăr (nu mi-a fost niciodată greu să intru în mintea copiilor, de a căror simpatie n-am dus niciodată lipsă). Îmi plăcea de băiatul cel mare (de vreo treisprezece ani – eu aveam vreo șaisprezece-șaptesprezece): tare bucuros l-aș fi strâns la pieptul meu și mi-aș fi lipit buzele de ale lui: trezea în mine melancolia paradisurilor interzise. Când, în vacanța de Crăciun, a venit el la Cluj, la mătușa lui, l-am invitat la cinematograf (cinematograful aventurilor de altădată, când eu eram mai puțin vârstnic decât el acum și mai îndrăzneț decât acum) și l-am ținut tot timpul strâns de mână, cu degetele încleștate în ale lui. După război, ambii băieți s-au prăpădit în accident: mai întâi cel mic, tare blând și pistruiat, la Sibiu – intrând într-o cârciumă să-și cumpere de la tejghea țigări, i-a zdrobit capul o sticlă de sifon adresată de cineva altui cap (devenise muncitor); cel mare a căzut iarna într-o prăpastie, în Munții Apuseni (era la schi sau la vânătoare? Locuia în Cluj, funcționar), fiind găsit abia după oarecare

vreme, înghețat. S-a spus și că ar fi fost vorba de o moarte suspectă, cu substrat politic. Am revăzut-o apoi pe mama lor, care n-a mai părăsit doliul până când a sfârșit și ea (modestă angajată undeva, în Sibiu), cu o resemnare crâncenă pe fața totuși luminată de ochii profunzi, ce te lăsau să înțelegi că nu încetează să comunice cu sărmanii ei feciori, devreme plecați atât de departe.

În lumea colegilor de clasă, la Liceul „Dr. C. Angelescu", unde, pe lângă români, se numărau și câțiva unguri, evrei și sași, n-am avut decât un singur prieten, dacă „prieten" se poate numi cineva care pentru mine n-a însemnat altceva decât că mi-a fost extraordinar de drag. L-am remarcat încă din lunile când frecventam Liceul „Gh. Barițiu", pe care el l-a părăsit înaintea mea, fără să știu unde a plecat (mă gândeam cu nostalgie la haina lui cadrilată, care-i venea așa de bine) – nu cred că schimbasem cu el mai mult de trei-patru cuvinte. M-am bucurat să-l revăd, spre surpriza mea, la școala unde mă transferasem și i-am propus să stăm în aceeași bancă de câte doi: așa am rămas până la sfârșit. Era secui, fiu de medic din Sfântul Gheorghe, numele de familie începea cu litera K, se îmbrăca cu grijă, dar fără pedanterie (cum făcea cu mine tata, care totuși încă nu luase obiceiul să-mi comande și mie o haină la fel, când își comanda lui, ceea ce se întâmpla nu rar), se vedea pe el buna-creștere și avea un plăcut miros viril, treaz în mine până azi: destul de solid, sănătos, cu figura atrăgătoare, chiar dacă banală, învăța potrivit, căci era cu măsură silitor, voind să-și asigure viitorul. Când spun „sănătos", mă refer poate și la împrejurarea că, acordând higienei psihice ca și celei corporale ceea ce li se cuvine, vizita împreună cu ceilalți bordelurile, dar fără pornirea excesivă a altora: mai ales unul dintre noi, smead, cu părul lins, destul de firav, un bănățean a cărui figură exprima întotdeauna nopțile nedormite, excesele, alcoolul, femeile,

fără a-i afecta mobilitatea facială, de iepure (ne împuia capul cu aventurile lui și habar n-am cum trecea clasa). Altul, cu nume românesc, dar despre care se șoptea că este evreu, avea faimă (tot șoptită) de homosexual (fără altă precizare); mie mi se părea, după figură, cam libidinos. Pentru că îl consideram deci și eu homosexual, îmi era cam silă să vin în atingere fizică cu el. Atingerea fizică de K. (într-un fel, mediocritatea – normalitatea – întruchipată, acea mediocritate-normalitate care constituie idealul corespunzător năzuințelor mele practic instinctuale) îmi provoca, în schimb, o voluptate de nedescris, sfâșietoare, prelungită, intensă și în amintire, urmărindu-mă atunci mereu, umplându-mi existența de fericire și melancolie. Nu ne-am prins, cred, niciodată de mână, dar în timpul lecțiilor gambele noastre stăteau adesea lipite una de alta, feroce apăsate, acea apăsare accentuată până la durere, care mi se părea unica situație plenitudinară a ființei. La orele de gimnastică, în sală, îmbrăcați numai în chiloți, căutam prilejurile de a mă afla iar, cumva, lipit de el, cu preocuparea permanentă să nu las să se vadă, prin îmbrăcămintea sumară, cât de excitat sunt. Poziția cea mai bună era să fim cocoțați amândoi pe capra de sărituri ca pe spinarea unui cal, eu în spatele lui, fără nici o dorință de mai mult, de copulație (căci nu știam că între bărbați este posibilă). K. accepta fără probleme jocul acesta plin de tainica lui gravitate, dându-mi sentimentul că se complace, că participă la fel cu mine (niciodată nu s-a arătat plictisit ori dezgustat), gata să urmeze inițiativele mele. O dată, într-o pauză mare, în timpul unei generale încăierări amicale, ca între băieți exuberanți de energia lor ținută în rezervă, noi doi am pus stăpânire pe catedră, eu mă aflam întins pe ea cu ochii în plafon, iar el trântit peste mine, pe pieptul meu, îmbrățișați cu toată forța, ca atleții în momentul decisiv, imobili, în transă. Eu, cu grija că va

trebui să ne desfacem totuși din strânsoare și să curmăm plăcerea nemaipomenită. La un moment dat, când ceilalți încetaseră deja încăierarea, căci sunase și flecăreau pașnici, K. mi-a șoptit în ureche (îi simțeam răsuflarea fierbinte, mă simțeam, prin fierbințeala asta ce intra în mine, ca împărații romani în abureala băii): „Să ne ridicăm, căci ne observă" – singura mea dovadă că cele ce se petreceau între noi îi erau conștiente. Altă dată, deoarece era bolnav la pat, l-am vizitat acasă (prima și ultima oară) – el fusese la mine în vreo două rânduri și se impresionase de biblioteca urcată pe toți pereții. Stătea în gazdă, la marginea orașului, la un prelat maghiar, profesor la liceul catolic: destul de tânărul bărbat, cu o figură prematur smochinită, m-a primit cu căldură, recomandându-se ca român după mamă. Spre deosebire de K., vorbea perfect românește. Colegul meu zăcea în așternutul sclipitor de curat, destul de binedispus, deși ușor febril, încântat de vizita mea. Cum m-aș fi strecurat și eu sub așternut, lângă el! L-am părăsit cu inima împovărată de nostalgie, pradă acelor vagi, dar luminoase făgăduințe ale viitorului ce sta înscris, la locul meu, în stele. Când, la terminarea studiilor secundare, am oferit dascălilor noștri tradiționala cină de adio, în grădina unui restaurant, am fost tot timpul trist de moarte (mă întrebau, când unul, când altul: ce ai? ce s-a întâmplat?), deși stăteam la masă alături de el, iar după vacanță aveam să ne revedem ca studenți, K. la medicină, eu la drept (cum voia tata). Colegii mei, inclusiv el, erau extraordinar de veseli, azvârleau cu spor paharele pe gât și programaseră ca după petrecere să dea împreună o raită prin bordeluri. Eu aș fi dorit să rămân cu K., să mergem să ne plimbăm noaptea pe aleile parcului, să ne strângem în brațe – n-am îndrăznit să-i propun să rămână cu mine. Singur, pe drum spre casă, plângeam bezmetic.

Ca elev la Liceul „Dr. C. Angelescu", străluceam nu altfel decât la Aiud, din aceleași motive, profitând de calitatea de premiant al clasei. Profesori de română mi-au fost, pe rând, Octavian Șireagu (poet) și Traian Marcu (publicist). Primul cred că era mai bun cunoscător al literaturii maghiare decât al celei române; al doilea era constănțean de origine și publica articole în presă, cred că mai mult culturale, în spirit tradiționalist, nu înclinat însă spre dreapta. Foarte bine pregătit din punct de vedere didactic, conștiincios cu pasiune, îi depășeam deja cu informațiile și cu gusturile mele moderne. Profesor de latină era Gheorghe Guțu, specialist în Vergiliu, căruia i-a dedicat lucrări, dar care mi-a făcut pustiul de bine să se lase și el sedus de „strălucirea" mea, să nu se ocupe de mine cu severitatea acordată celorlalți elevi, mai norocoși astfel la învățătură decât mine, deși lor nu le-a folosit la nimic limba *Eneidei*. Nu mă îndoiesc că aici, ca și la Aiud, faima mea se datora împrejurării că, unicul devorator de cărți fiind, mă detașam net în această privință de ceilalți. Cu mintea ageră, ce-i drept, eram în stare, datorită bogăției informațiilor, de cele mai năstrușnice asociații de idei, încât nu se mai deosebea falsa sclipire de adevărurile profunde. În seria de după mine a apărut poetul Teodor Boșca, traducătorul de mai târziu al *Sonetelor* lui Shakespeare, care s-ar putea ca, în silința la învățătură, să mă fi întrecut considerabil. Nu-mi amintesc să fi existat atunci între noi vreo comunicare deosebită. Ore de istorie ne-a ținut, pasager, turcologul Aurel Decei, care se comporta și cu noi, nu în dascăl obișnuit, ci în om de știință: era deasupra noastră, ca și a lucrurilor. La filosofie, profesor mai statornic mi-a fost Victor Iancu (pe atunci, și asistent universitar la Catedra de Estetică) și, sporadic, poeții Mihai Beniuc și Grigore Popa. Profesoară de germană era „doamna Gheorghe" (habar n-aveam că e nepoata lui Blaga, Georgina).

Victor Iancu a fost primul care m-a învățat să disociez în filosofie: lăsând complet la o parte programa de învățământ, el ne ținea un curs de introducere în teoria valorilor, pe care la universitate nu făcea decât să-l repete. Dacă uneori merită ca profesorii să-și rostească prelegerea unui singur ascultător, nu altfel se petreceau lucrurile acum, căci, în afara mea, nimeni din clasă nu manifesta vreun interes față de teoria valorilor, atât de clar și atrăgător de sistematic expusă, ajutându-mă să păşesc ferm, cu un ceas mai devreme, în lumea ideilor pure. Credința pe care am căpătat-o atunci în autonomia și în eternitatea valorilor nu m-a părăsit niciodată. Victor Iancu studiase la München (de unde și-a adus și o soție) cu Alexander Pfänder și era un adept al școlii fenomenologice. Mic de statură, cu trăsăturile – sub ochelarii de miop – extrem de intelectuale, pedant până la ridicol în toată înfățișarea lui fizică și psihică, voind neapărat să-și păstreze alura de „Herr Professor", probabil chiar și prin bordelurile pe care însuși se lăuda prietenilor și colegilor că le frecventează asiduu, poseda o inteligență pe cât de ascuțită, pe atât de leneșă. Acest fost băiat de bani gata (sub comuniști menit ani de zile la neagră mizerie, târându-și după el în lipsuri penibile soția și fetele, căci pentru averea părintească pierdută trebuiau acum ei să plătească, vinovații prin naștere) s-a numărat între cei mai dotați discipoli ai lui Tudor Vianu, adevărat cap filosofic și minte luminată. Cu vederi de centru-stânga, exaltând rolul burgheziei în civilizația modernă (de unde și marea lui admirație față de Thomas Mann), simțindu-se aproape, din motive ideologice, de național-țărăniști, era directorul[1] săptămânalului de

1. Victor Iancu a fost redactor-responsabil și principal editorialist al excelentului săptămânal cultural *Țară nouă* din Cluj, director fiind Victor Jinga (*n. ed.*).

cultură *Țară nouă* (sub oblăduirea Frontului Renașterii Naționale al lui Carol al II-lea). În această publicație (unde colaborau și destui criptocomuniști în postură de fini intelectuali) mi-am făcut debutul de eseist, în vreme ce eram elev în ultima clasă de liceu, dând la tipar mai întâi[1] un text despre Erasmus, a cărui actualitate o deduceam din *Lauda nebuniei*, citită de mine cu delicii într-o versiune franceză frumos ilustrată cu gravuri de epocă; apoi, un text despre Aneta Pascu, eroina imbecilă din romanul *Rădăcini* de Hortensia Papadat-Bengescu, nu prea de mult apărut: o consideram pe nefericita studentă închipuită un fel de Don Quijote modern. Dacă Lovineseu îmi devenise sfetnicul cel mai de temei în materie de literatură română contemporană (*Istoria* dedicată acestei teme în 1937 era pentru mine o carte de căpătâi), doamna Bengescu constituia un fel de descoperire de mine însumi, citindu-i și recitindu-i ca un obsedat operele. Ea întemeia, pe plaiurile României interbelice, farmecul vieții urbane, în sensul unui balcanism sclipitor, și nu existau alte personaje ale literaturii noastre – deja destul de larg și cu aplicație străbătută de mine – care să-mi vorbească mai mult decât ele. Trăiam în lumea lor mai intens și mai adevărat decât în cea reală: printr-însele m-am îmbolnăvit de literatură. Mă descoperisem pe mine însumi în romanele doamnei Bengescu, pentru că asta-mi era *patria*. Conștiința propriei mele urbanități (lipsa duioșiei față de sat și țărani m-a caracterizat întotdeauna) s-a limpezit definitiv în mine. Citisem *Crimă și pedeapsă* (romanul fascinantului Petersburg), *Idiotul*, *Frații Karamazov* cu cel mai

1. De fapt, publică mai întâi, în *Țară nouă*, nr. 25, din 5 noiembrie 1939, eseul „Aneta Pascu", iar apoi „Actualitatea lui Erasmus" (în nr. 39, din 11 februarie 1940). Eseul „De la Paul Claudel la Lucian Blaga" apare în nr. 52, din 12 mai 1940 (*n. ed.*).

mare interes, dar Dostoievski îmi era străin (multă vreme, l-am preferat net pe Tolstoi) și nu aveam să-l înțeleg cu adevărat decât târziu, prin *Amintiri din casa morților*, *Posedații* și *Omul din subterană*; Proust aștepta încă să-l citesc, iar Balzac, care-mi va fi aproape doar peste decenii, mă plictisea. M-a interesat pe atunci și romanul lui Victor Papilian, *Fără limită*, fiindcă releva urbanitatea românească a Clujului. Ultimul text ce l-am publicat în același an în *Țară nouă* a fost un eseu mai întins (dintr-o lucrare mai cuprinzătoare), intitulat *De la Paul Claudel la Lucian Blaga – incursiuni religioase în arta contemporană*, și trata aspecte din teatrul modern (începuseră să mă preocupe baletul, regia – față de film am și azi rezerve), între care și drama lui d'Annunzio, *Le Martyre de Saint Sébastien*, pentru care compusese muzica Debussy și îmi părea culmea rafinamentului (citisem textul dramei într-o luxoasă ediție italiană a operelor complete ale lui d'Annunzio – achiziționasem câteva volume cu prilejul unei vizite la București – și visam la Ida Rubinstein,[1] iar pe scena clujeană văzusem *La figlia di Jorio*, de același autor, montată de un regizor[2] venit din Italia): poate și din cauza sfântului, al cărui trup martirizat îl contemplasem în diferitele-i ipostaze din pictura veche.

Grigore Popa, care și-a făcut meteorica apariție la catedră, cu un an în urmă, ca și Mihai Beniuc (nu știam atunci că sunt poeți), mi se părea foarte frumos. Înalt, foarte zvelt, clătinându-se parcă de lung ce era, asemenea personajelor cu aureolă sau cu blazon ale lui El Greco, elegant, dar degajat în costumația ce mie mi se părea colorată (n-aș putea spune

1. Celebră dansatoare rusă (1885–1960) (*n. ed.*).

2. E vorba de Fernando de Cruciatti; premiera tragediei pastorale a lui d'Annunzio la *Național*ul clujean a avut loc la 11 octombrie 1938 (*n. ed.*).

cum, dar eu îl vedeam verde ca iarba sau violet sau mov: poate halucinam), cu gesticulația de retor însoțind glasul lui ușor gutural-cântat, ecou al unor depărtări doar de dânsul întrevăzute, mi se arăta proaspăt și tineresc. Îi dădea un picant prestigiu faptul că studiase la Paris, de unde se spunea că abia se întorsese. Ne-am legat abia mai târziu, când poate l-am abordat pe stradă sau l-am vizitat acasă, sunându-i la ușă. Și soția lui, și el m-au primit cu deosebită căldură, încât, deși n-au durat decât o vară, vizitele la dânșii au fost atunci foarte dese. Grigore Popa dădea o atenție neobișnuită versurilor mele, se interesa afectuos de mine, manifestând față de persoana mea o simpatie care mi se părea o adevărată binefacere, încălzindu-mă lăuntric. L-am rugat să-mi publice versurile în *Gândirea*, revista cu aspect admirabil, îmbietor, al cărei colaborator era: încercările lui de a-mi satisface dorința, de vor fi fost, n-au izbutit; de altfel, ce să caute decadentismul meu cosmopolit acolo, mai ales că făceam eu însumi parte dintre colaboratorii revistei *Țară nouă*, cu orientarea atât de la stânga față de cea a lui Nichifor Crainic? Probabil că nu sesizam incompatibilitățile. Grigore Popa era de dreapta, politic înclinat spre Goga – poate și din adversitatea lui față de legionari, cum adversar se arăta și celor de la *Țară nouă* (pentru el, Victor Iancu era un „caraghios", o „vechitură" care nu pricepea nimic din timpurile noi, din „frumusețea lumii"). Dar, cu toate acestea, îi lega o sinceră, mare prietenie de Beniuc și de Zevedei Barbu, ambii radicali de stânga: și el, și soția lui, care împletea de zor pulovere poetului *Săniei nebune*, vremelnic chemat sub arme, îl iubeau cu devotamentul tinereții. De poezia lui Mihai Beniuc mă îndrăgostisem foc și eu, deși era tot ce putea fi atunci mai străin propriilor mele înclinații literare: mi se părea însă și mai modernă decât a mea, aparținând unui mai sigur viitor, care avea să transfigureze modernismul, subsumând

locurile comune sentimentale (pe Aragon îl ignoram), formulă cu adevărat înnoitoare, bogată în resurse emotive. Începeam astfel să gândesc asupra poeziei, nu doar să mă las târât de „vocație" și abia așteptam să-l întâlnesc pe Beniuc, să apară în casa Popa – măcar într-o permisie (îi rugasem să mă anunțe, de apare). Dar atmosfera generală era cam belicoasă, chiar tatăl meu fusese iar chemat sub arme, se găsea pe granița de vest, de unde ne trimitea lăzi cu diferite soiuri de mere frumos ambalate. De pe rafturile bibliotecii lui Grigore Popa, atât de actual alcătuită, mă îmbiau volumele albe de la Gallimard, mie parcă fragede (dacă le cumpăram din librărie, noi, îmi ofereau și plăcerea tăierii, dezvirginării paginilor cu un stilet special – și tata, și eu posedam câte unul; cine ar mai avea azi răgazul pentru asemenea plăceri, în cazul că editurile nu ne-ar oferi paginile gata tăiate?), și am împrumutat de acolo prețioase cărți: fiecare dintre ele mă lăsa să pătrund în lumea fabuloasă pe care o simțeam deja a mea. Cred că prin el am cunoscut astfel poeziile și misterele lui Charles Péguy. Grozavă impresie mi-a făcut noul lirism francez reprezentat de Patrice de La Tour du Pin, dintre care *La Quête de joie* și *La Vie recluse en poésie* (nu cred însă că la Gallimard) m-au ajutat și ele să-mi adâncesc ideea de poezie. Tot prin el am ajuns la Kierkegaard (*Le Concept de l'angoisse*), de care era coplesit, fără a mă convinge încă, și poate la Heidegger (*Qu'est-ce que la métaphysique?* proaspăt tradus în franceză, la Gallimard – dar nu cu coperțile albe, ci într-un fel de cărămiziu deschis, ca și Kierkegaard). Iată pe ce cale mi-am privit în oglindă propria-mi spaimă nativă, umbra mea cea de toate zilele. Nu numai în casa lor recent aranjată, luminoasă, confortabilă, într-o clădire nouă cu două-trei etaje de pe strada General Grigorescu (soția lui Grigore Popa, mică și neînsemnată, era fiică de protopop ortodox, bogat, din

Oradea și-i fusese colegă la universitate) mă simțeam atât de bine, ci și în lungile plimbări ce le făceam cu dânsul prin parcurile înflorite și parfumate. Când mi-am dat bacalaureatul, m-a însoțit și m-a așteptat în curtea școlii cât timp eram în sala de examen. Cu această ocazie, am descoperit parcă ceva sfios, stânjenit în comportamentul lui (de unde să știe că eu îl visam noaptea, și încă în situații ambigue, conform înclinațiilor mele secrete?), ca și în cele vreo două rânduri când m-a vizitat el acasă, ca să stea de vorbă cu părinții mei. *Degas, Danse, Dessin* de Paul Valéry, ca noutate în librării, citită în acea vreme, cred că mi-am procurat-o singur.

Bacalaureatul – de care îmi era teamă, căci aveam să mă confrunt cu profesori necunoscuți, iar pregătirea mea lăsa uneori mult de dorit: nici la română nu stăpâneam cum se cuvine problemele literaturii vechi, iar gramatica a fost totdeauna punctul meu slab, fiindu-mi adesea tot atât de antipatică precum trigonometria – a însemnat totuși un mare succes. Datorită profesorului de română, care, deși nu-mi fusese dascăl, mă știa, căci provenea de la Liceul „Dr. C. Angelescu" și care, cunoscându-mi faima, voia s-o reflecte asupra școlii întregi, impresionându-l pe președinte cu performanțele mele. Mă prevenise în acest sens, dar nu se putea prevedea reacția președintelui comisiei, vestitul matematician Petre Sergescu. Mătăhălosul Sergescu, cu fața lui mare și rotundă, profesor la Universitatea din Cluj (apoi, după ce a fugit din România comunistă, la Sorbona), în ținută cam boemă, cu pantalonii ca burlane încăpătoare și pantofi scâlciați, căsătorit cu o poloneză (iar „polonezii", ca și „protopopii"!) care scria în franceză cărți pentru copii, avea, de fapt, o bună și actuală informație literară, după cum urma să constat eu, *examinatul*, la examen. Pe deasupra, fusese coleg cu tata la școala primară, amintindu-și de părintele meu, pe care – uluindu-mă, căci eu habar n-aveam de

micul lor trecut comun – l-a evocat în cursul probei orale pe care o prezida. Ca să-l dea gata cu mine pe președinte, examinatorul meu la română i-a cerut îngăduința să mă întrebe despre literatura noastră contemporană, care nu făcea parte din programa analitică: sigur pe mine cum nu se mai poate, am făcut o generală și succintă prezentare a scriitorilor și criticilor noștri moderni, sistematizați pe categorii și curente, lansându-mă, unde era cazul, și în aprecieri personale, dovedind că-i citisem (bineînțeles, baza o forma *Istoria literaturii române contemporane* din 1937, de E. Lovinescu, biblia mea!): a fost întâia-mi manifestare ca „istoric literar". După ce mi-am terminat expunerea, care firește a durat peste timpul de examinare stabilit de regulament, profesorul Sergescu mi s-a adresat, spre surpriza și emoția mea, cu aceste cuvinte: „Să nu crezi, Negoițescu, că, dacă sunt matematician, nu mă interesez de literatură. Am citit ce ai publicat în reviste" (probabil îi atrăsese atenția numele de Negoițescu de sub articolele apărute deja în *Țară nouă* și crezuse că autorul e fostul său coleg). A deschis apoi vorba despre poezia *Duhovnicească* de Tudor Arghezi, urmând între noi o mică controversă în interpretarea versurilor argheziene – spre stupoarea comisiei. Restul examenului a fost jucărie, ceilalți examinatori căzând în privința mea în aceeași cursă ca și dascălii ce avuseseră de a face cu mine în clasă. Produceam o impresie generală extraordinară. Pe matematicianul Sergescu l-am mai văzut o dată, într-o sală de curs (sau de examen) la universitate, unde m-a mânat curiozitatea, la câteva zile după memorabila noastră întâlnire: era tot șleampăt, iar acum privirile și mintea lui păreau duse în nori. Poate ne-am mai fi întâlnit, dacă în toamnă cursurile Facultății de Științe nu s-ar fi deschis la Timișoara, în refugiu. Afară, în curtea Liceului „Gh. Barițiu", unde se ținea bacalaureatul, mă aștepta deci, vizibil emoționat, mai ales după ce i-am relatat cele întâmplate, Grigore Popa: nu eram

oare un răsfățat al sorții? Însă vara aceea trebuia să-mi aducă extraordinare, fericite surprize.

Ultimul meu eseu din *Țară nouă* a stârnit ecou – a fost comentat favorabil la postul de radio București, în cadrul emisiunii culturale, poate și în presa din capitală: cine știa că autorul e licean? L-a citit cu interes și Lucian Blaga, curios să afle cine este autorul, și a aflat, desigur cu mirare, de la nepoata lui, profesoara mea de germană, că sunt elevul ei. Prin dânsa mi-a transmis, așadar, invitația să-l vizitez acasă. Pe Blaga îl zărisem din când în când pe stradă, asistasem la deschiderea cu mare pompă a cursului său,[1] în aula ticsită de public a universității (străbătusem cu dificultate, înghesuindu-mă prin mulțime, la balconul aulei), dar, prea emoționat, n-am reținut mare lucru din cele rostite cu acest prilej de celebrul personaj: celebritatea lui Lucian Blaga era atunci totală. Regele îl primise personal în Academie, se scriau despre el cărți, teatrele îl jucau. Citisem și eu pe Vasile Băncilă și pe mai recentul Constantin Fântâneru, iar presa gemea de comentarii la adresa operei și personalității lui. Fără ca el să fie prezent (probabil încă nu-și părăsise postul de ministru plenipotențiar la Lisabona), am asistat și eu la spectacolul cu drama *Cruciada copiilor* pe scena Teatrului Maghiar, ca la un eveniment cultural de seamă în viața socială din capitala Transilvaniei, un an sau doi mai înainte.[2] În adolescența și tinerețea mea, până la instaurarea regimului

1. Deschiderea festivă a cursului de filosofie a culturii, cu prelegerea *Despre plenitudinea istorică*, la Universitatea clujeană, a avut loc la 12 noiembrie 1938 (*n. ed.*).

2. Premiera *Cruciadei copiilor* a avut loc la 7 februarie 1940, dată la care Blaga nu mai era ambasador la Lisabona. Regia spectacolului: Emeric Kádár, asistat de Dumitru Petruțiu; muzica: Sabin Drăgoi; decorurile: Atanasie Demian; în rolurile principale: Aliz Fényes și Ilona Benes; traducerea: László Makkai și Jenő Kiss (*n. ed.*).

comunist, care a degradat totul și a anulat respectabilitatea umană, scriitorii consacrați îmi impuneau veneraţie, creaţia lor mi se părea ruptă din cea divină, căreia îi datorăm cosmosul, cu ordinea și vârtejul lui germinal. Blaga mi se părea atât de departe, de inaccesibil, încât nu mi-ar fi trecut prin minte să încerc să-l cunosc personal: când aveam să-i fiu student, avea să fie altceva – îmi spuneam eu, care nutream gândul secret că totuși tata va ceda și voi urma, pe lângă drept, și filosofia, apropiindu-mă astfel de sanctuar. Spre deosebire de alți scriitori, însăși materia textelor lui era întreţesută cu fire sacre: tematică, vibraţie transcendentă în chiar modul cum el își aborda materialul. Se înţelege prin urmare cu ce simțăminte m-am îndreptat eu atunci spre locuinţa marelui om, contemplat de mine pe soclul unei opere deja considerabile. Îmi dam seama că se întâmpla ceva ezoteric, iniţiatic (faptul că avea o nepoată, rude, familie nu constituia în ochii mei decât o aparenţă înșelătoare). Blaga locuia atunci pe strada Avram Iancu, într-un destul de spaţios apartament de tip vechi, mobilat cu stil (piese și obiecte aduse în parte din peregrinările lui occidentale, mărturii ale tradiţiilor de acolo: nu cred să fi văzut ceva românesc folcloric în casa autorului *Spaţiului mioritic*!). Biblioteca lui n-a fost niciodată foarte bogată (câtă era la vedere) – vorbesc bazându-mă și pe vizitele ulterioare, la Sibiu și apoi iar la Cluj, cărți aproape exclusiv germane, filosofie, poezie, spiritualitate orientală (de pildă, diversele serii de poezie și gândire din China, India, Persia etc., editate de Eugen Diederichs, în eleganta legătură de altădată, sau, în treisprezece volume mari, legate în pergament, la Insel-Verlag, o antologie a misticii germane, sau o antologie poetică a popoarelor „primitive", legată în stilul tradiţiilor plastice africane; le știu atât de bine, pentru că – după stabilirea mea în Germania – m-am străduit, cu precarele mele mijloace,

să le achiziționez și eu, în noile ediții postbelice. Sau, între cele franceze, poeziile lui Cocteau, la Gallimard, pe care mi le-a împrumutat: cărți românești extrem de puține (deși, câte îi vor fi trimis sau înmânat autori nu întotdeauna de dispreţuit!): reţin două plachete de versuri, atât de cu gust tipărite, de Ilarie Voronca (cu dedicația autorului), pe care mi-l recomanda, și pe care mi le-a dăruit; aceste împrumuturi și daruri țin de o epocă ulterioară, când locuia ca proscris la Cluj în strada Martinuzzi, căci la început și chiar ca student apoi, *lui* n-aș fi îndrăznit să-i pretind să împrumute cărți. Cu acea ocazie, consemnată parcă de astre, am fost atât de electrizat de emoție, încât la plecare am uitat totul din clipa când s-a închis ușa în urma mea: am uitat ce am vorbit împreună, am uitat până și chipul interlocutorului meu, nu numai pe cel pe care tocmai îl părăsisem, dar și pe cel pe care-l văzusem pe stradă, chiar pe cel din fotografiile reproduse în presă. Că lucrurile erau însă aievea, mi-o dovedea dedicația pe volumul ce mi-l înmânase când am plecat, cu numele meu scris în tremur sacru de degetele lui!, ultima-i operă filosofică, *Diferențialele divine*. La următoarea ocazie, curând, m-a îndreptat spre prietenul său Ion Chinezu (căruia aș fi putut să-i fiu elev la „Gheorghe Barițiu", unde preda româna la clasele B, dacă ar fi vrut Parcele), spunându-mi că e foarte important să-l contactez. Chinezu, spumos de generozitate literară, citindu-mi câteva produse în versuri și proză, comise recent, între care „romanul" simbolisto-fantezisto-suprarealist *Noul Werther* (manuscrisul l-am încredințat cu mulți ani în urmă, în vederea unei antologii onirice, lui Leonid Dimov), m-a declarat genial, spunându-mi că sunt la fel de rafinat ca Proust (autorul francez era atunci în România etalonul suprem) și mi-a promis că mă publică în proximul număr din substanțiala lui revistă *Gând românesc*, tradiționalist-modernistă, în sensul

că, înlăturând extremismele, era deschisă noului. Pavel Dan și Mihai Beniuc constituiau titluri de glorie ale publicației. Spre deosebire de *Gândirea*, nu avea altă ideologie decât promovarea culturii române moderne, cu precădere ardelenești, deși condeie de frunte din alte regiuni se adunau de asemeni în paginile ei. Poate că mie mi s-o fi părut până atunci provincială, de nu râvnisem să mă număr printre colaboratori. N-a mai fost însă timp să-l cunosc bine pe acest om mult mai cult și mai fin decât lasă să se întrevadă scrisul său critic, oricât de remarcabil prin puterea lui de discernământ. Adevăratele noastre relații s-au închegat abia la București, în epoca neagră, stalinistă, când amândoi ne aflam sub obroc.

La o sărbătorească retrospectivă de pictură, l-am văzut la vernisaj pe Ion Marin Sadoveanu – impozant nu numai prin masa corporală ce și-o legăna prin sălile expoziției, superior, în sensul că privea lumea de la distanță, prin monoclu, cu tot aerul lui obosit, cu pielea galbenă, cerată, maladivă, parcă de toxicoman și răspândind în jur distincția parfumului său franțuzesc, în costumul Frontului Renașterii Naționale. Scriitorul era ministru al artelor și nu doar prezența lui protocolară, ci și cele expuse pe pereți dovedeau soliditatea temeiurilor țării, prosperitatea culturii noastre, în care Transilvania se încorpora atât de armonios și de original totodată. De la sculpturile și tablourile lui Ion Vlasiu (și scriitor pe deasupra, ca artiștii Renașterii!) la muzica lui Sabin Drăgoi (atunci probabil am asistat la premiera operei sale *Kir Ianulea*, care m-a cucerit prin stilul ei românesc înnoitor), ardelenii păreau să revoluționeze, prin tinerețea lor impetuoasă, sămănătorismul de mult răposat și reactualizat nu ca fantomă, ci ca împrospătată realitate inteligentă, subtil adaptată mersului istoriei. În cei douăzeci de ani de la eliberarea Ardealului de sub pajura cu două capete, în

sfârșit istoria își arată fața luminoasă, dovedind că și românii au o stea a lor care poate străluci fără întrerupere. Aceste simțăminte triumfaliste aparțineau generației mele, născută și crescută în România Mare, generație căreia i se inculcase credința în trăinicia victoriei reparatoare a vitregiilor trecutului. Chiar după ce războiul începuse în Apus, chiar după prăbușirea Franței, care m-a înfricoșat și pe mine, ca și pe alții (simțeam un cuțit înfipt în coaste) – în seara îndoliată din mai 1940, când de dimineață armatele germane își începuseră invazia în vest, mă găseam cu părinții în sala Teatrului Național la un spectacol și îmi amintesc bine atmosfera sumbră care ne stăpânea pe toți cei de acolo, agitați bineînțeles mai mult de comentariile de foaier din pauze decât de cele ce se petreceau pe scenă –, urmăream evenimentele internaționale ca pe ceva ce se întâmpla aiurea și nu trebuia să ne scoată și pe noi din țâțâni. Desigur, a fost mai greu să ne dezmeticim după pierderea rușinoasă a Basarabiei și Cadrilaterului, când se umplea țara de români goniți din Cernăuți, de la Hotin, de la Cetatea Albă, din Silistra și Balcic și care n-aveau răgazul să observe că trec pe lângă zidurile și gardurile de pe care îi priveau, ironice, implacabile, placatele unde scria cu litere uriașe „Nici o brazdă!". Dar Transilvania, pentru care se făcuseră sacrificiile din prima conflagrație mondială, nu părea atât de grav amenințată: Ungaria dispunea de o armată mult inferioară celei românești, masată la graniță. Intern, națiunea părea absolut solidară. Legionarii nu mai reprezentau o forță reală după ce Carol al II-lea le decimase conducătorii. Așa cel puțin vedeam eu lucrurile, bazat pe atmosfera presei și dezbărat de preocupări politice propriu-zise. Sesizam prea vag lipsa a ceea ce se cheamă libertatea presei: bucuria mea de a putea publica literar orice doream, de a-mi procura și de a citi tot ceea ce mă interesa îmi asigura o plăcută cecitate. Cum pă-

rinții mă obligaseră să joc tenis, ca să-mi mai scoată nasul din cărți, din mașina de scris unde începusem să concep direct versuri și proză – în albastru și roșu –, profitând din plin de acest atribut al noii profesiuni a părintelui meu, iar terenurile ce le frecventam se aflau în Parcul Sportiv Universitar, gândit și realizat de profesorul Iuliu Hațieganu, o vizitam des pe mătușa mea Elenuța, care locuia în apropiere de parc, pe strada Coșbuc, și îmi venea în drum. Apartamentul ei era la stradă, iar în fundul grădinii, într-un corp de casă acolo plasat, care constituise reședința propriu-zisă când devenise aici proprietar taică-său, locuiau mama ei vitregă și sora acesteia, profesoare încă amândouă la Școala Normală de Fete și înfocate naționaliste. Aveau un nepot, student în ultimul an la medicină, frumușel băiat, brunet și sprâncenat (deși nu purta barbă, eu îl văd în amintirea mea cu barbă: iluzie optică nu fără semnificație), ascuns acum pe undeva, ca legionar, iar bătrânele se arătau – cu discreție, căci erau dintre aceia care în orice împrejurări își păstrează cumpătul și demnitatea – îngrijorate de soarta lui. Deși îmi era milă de bietul băiat, de altfel o fire posomorâtă și enigmatică, pe mine soarta legionarilor ascunși mă lăsa rece: însemna că mă vindecasem...

Și cum era să nu mă fi vindecat, când întreaga mea sensibilitate și alcătuire spirituală se deschideau spre alte orizonturi? Scriam poezii influențate de pictura franceză, direct inspirate de tablouri ca Raoul Dufy, Maurice de Vlaminck, Marie Laurencin, de acuarelele engleze adunate și comentate de André Maurois într-un album – Maurois îmi părea atunci mare scriitor, îi citisem *Istoria Angliei*, biografia lui Shelley și credeam a fi învățat de la el cum să mă comport pe insulă, când voi descinde acolo: oricum, albumul lui era superb și mai sper să achiziționez alt exemplar în locul celui pierdut, care se mai afla la mine pe raft când am părăsit țara.

România era pentru mine prea „sănătoasă", prea tânără, chiar dacă-i priveam cu real interes pe Giurgiuca, pe Beniuc, pe Vlasiu (poate de dragul multiplicității formelor); eu mă integram într-o civilizație ce o trăiam ca pe un mândru destin (poezia lui Blaga nu-mi părea străină acestui sentiment al declinului: comunicarea sangvină cu părinții de sub lespezi, cenușa îngerilor așternându-se peste lume îmi sunau în concordanță cu introspecțiile ftizicului Maxențiu din *Concert din muzică de Bach*. Ajunsesem în fine cu gustul la *Craii de Curtea-Veche*, cărora totuși le preferam (*et pour cause*) *Remember*, dădusem de Mallarmé, de Georg Trakl (chiar dacă deocamdată cel tradus de Mircea Streinul), suprarealismul îl trăiam din plin (chiar dacă deocamdată dedus din pictură, și nu cunoscut din literatură), însăși proza mea, care-l încântase pe Ion Chinezu, era un amestec de lirism melancolic, obosit și de agresivitate imaginativă. Mă ispiteau peisajele spirituale exotice, textele mele erau presărate de nume din geografii depărtate, ca Laosul, ale cărui temple de un baroc tropical, dar mai cu seamă ale cărui chipuri khmere, reproduceri după sculpturi din Musée Guimet din Paris (vizitat de mine abia în 1968, când m-a dus acolo și mi le-a explicat Petru Comarnescu), îmi răscoleau simțământul misterului uman: Luang Prabang, Cao Nguyen și altele, care mi-au sugerat pe cel de *Ramon Ocg* (combinație de ironie și extravaganță – cu referire la actorul larmoaiant Ramon Novarro). Le descoperisem probabil tot prin intermediul revistei *L'Illustration*, care, ea însăși atât de luxoasă, îmi nutrea tainicele impulsuri contemplative și unde m-au întâmpinat poate și figurile tinerilor (pe atunci) prinți Sufanuvong și Suvanafuma, frații inamici de mai târziu, ale căror nume simbolizau în mintea mea frumusețea trupească, asiatic senzuală, a adolescenților din întreg sud-estul continentului de la soare-răsare. Mă fascinau însă mai ales civilizațiile

moarte, din regiunea babiloniană, adică dintr-o Asie ceva mai apropiată, cu folos cotropită odinioară de unul de-ai noștri, adică de pe meleagurile vecine cu noi, de Alexandru Macedon, nume ca Assur și Sumer intrându-mi în sânge (poate mă întâmpinaseră deja studii de Walter Andreae, citit în orice caz ca student, spre remușcarea de mai târziu a pușcăriașului de la Jilava, care-și căuta vechi păcate spirituale, transpusă în poemul *Moire*, acolo conceput; desigur, volume din Editura Payot și din seria „L'Évolution de l'humanité" a lui Henri Berr – dar dintre care eu nu-mi amintesc cu exactitate decât de cele iscălite de Marcel Granet și Charles Guignebert –, de pe rafturile părintești, unde figura și Codul lui Hammurabi). Cât despre Orientul din apropiere, Levantul deloc străin strămoșilor noștri imediați, gustul căruia mi l-a trezit Panait Istrati, vagabondul, l-am întrezărit sub semnul voluptăților secrete și moleșitoare, la care se dedaseră cavalerii cruciați, cei purceși din sânul ilustrelor familii apusene cu coroane în stemă și în inel, și printre care eu l-am inventat pe detracatul bântuit de puritate Balduin de Tyaormin. Eram priapic – suferință ce a durat toată adolescența mea, până la adânci tinerețe – și întrețineam cu stăruință în subconștientul meu un cult al falusului, de semnificație narcisic-infantilă, care îmi colora vehement orgoliul ce sporise fără măsură. Cât de departe mă aflam de cosmopolitismul naiv, când îi mai cultivam pe Théophile Gautier, pe Sully Prudhomme, pe Leconte de Lisle!

Peste această stare psihologică și morală proprie, ca și peste întreaga mentalitate transilvană, unde trona, cu prestigiul ei cvasiaristocratic, Universitatea „Regele Ferdinand I", instituție extrem de prosperă intelectual, ferm altoi european, dotată mai nou cu un cochet colegiu academic – săli de concerte și conferințe, de studiu pentru profesori, de agrement superior, corespunzătoare cerințelor moderne, de parcă

te aflai la Geneva sau cine știe unde în Occident –, cu un Institut de Speologie și o Catedră de filosofie a culturii, dovedind cel mai înalt nivel de specializare: tot atâtea simboluri și nobile garanții ale dreptului nostru moral de a stăpâni acolo (nu ridicaseră de altminteri românii, în scurtul răstimp de două decenii, catedrale impozante pretutindeni în orașele transilvane, nu umpluseră ei provincia de nenumărate școli, din care țâșnise – ca peste noapte – o burghezie românească locală, pe care se putea clădi comod viitorul?), a căzut decizia de arbitraj de la Viena. Mă duceam tocmai la Ion Chinezu, care locuia într-una din clădirile fondului clerical maghiar (vile solide ca instituțiile), situată la una dintre intrările în parcul municipal. Un june de vârsta mea alerga nebun, roșu ca sfecla la față, plin de sudoare fără îndoială, spre casa vecină cu a Chinezilor și, ajungând la poartă, l-am auzit strigând: *Kolozsvár a miénk!* „Clujul e al nostru!". Necrezându-mi urechilor, dar înspăimântat, am intrat la proaspătul meu protector, care auzise și el la radio de hotărârea ce împărțea Ardealul în două, capitala revenind Ungariei. Oricât de clare apăreau datele, confirmate de acceptarea de către guvernul nostru a acestei hotărâri într-adevăr arbitrare – pentru noi, în acel moment, ca și pentru cei mai mulți români, o singură evidență se impunea: armata română nu va admite ciuntirea uriașă a frontierei, va lupta. Când însă primele trupe venind dinspre vest au început să se scurgă în retragere pe străzile lui, Clujul a intrat într-o agitație nemaipomenită, de nebunie și descompunere. Lumea strânsă pe străzi, multe femei cuprinse de furii și bătrâni ieșiți din minți amenințau cu pumnii și scuipau soldații care nu știuseră să-și facă datoria și care de altfel își continuau impasibili, sub poruncă superioară, drumul. Câte unul totuși mai plângea. În același timp, o mulțime adunată în fața primăriei orașului însoțea

cu deznădăjduite urlete de aprobare discursurile celor din balcon, care chemau la luptă. Frământându-mă în această mulțime și urlând și eu în rând cu ceilalți, am zărit sus, printre oratorii care înconjurau pe profesorul Emil Hațieganu, național-țărănistul bine-cunoscut („fost și viitor ministru" – ca să folosesc și eu vorba memorabilă a altui politician român, din vremea ocupației germane, în Primul Război Mondial), la dreapta și la stânga lui, pe Grigore Popa și Victor Iancu. Degeaba însă, fiindcă lumea a început curând să împacheteze; și eu cu mama de asemenea, căci tatăl meu era concentrat încă și ne telefonase să ne grăbim și să transportăm mobilierul și lăzile (câte din ele, pline de cărți!) la gară, unde stăteau la dispoziție marfarele goale și curate (organizarea fugii a fost perfectă, niciodată autoritățile noastre n-au dat dovadă de mai mare spirit de ordine și disciplină). Evacuarea era în toi (evacuam nu numai pământuri și lucruri, ci și glorioasa Românie Mare). Într-una din zile, am dat o fugă la Blaga: împachetau febril și ei – ne-am luat rămas-bun, căci nu se știa unde și când ne vom revedea: ei plecau la Sibiu, cu universitatea, ai mei nu se hotărâseră încă încotro. În acest du-te-vino, am dat de spectacolul cel mai fantastic: firmele românești ale magazinelor și întreprinderilor de comerț și afaceri erau date jos și înlocuite cu altele, maghiare. Intram deja în alt oraș, în altă țară. Și plăcile indicatoare de străzi și instituții publice erau înlăturate, chiar dacă nu înlocuite încă. Clujul românesc îl înghițea pământul. La casa arătoasă, nouă a doctorului Leitner, din apropierea noastră, fusese de asemeni dată jos firma lui medicală. Simpaticul, amabilul medic, care tot timpul concentrărilor purtase, cu satisfacție și mândrie parcă, uniforma de maior român, ca semn al încrederii lui depline în trăinicia statului în care trăia și unde își făcuse cariera, dispăruse, ca și cum

l-ar fi înghițit și pe el pământul. Obloanele erau trase. Când ne-am reîntors, peste câțiva ani, am aflat că pierise cu întreaga lui familie la Auschwitz. România Mare se dusese de râpă. Dacă astfel de treburi s-ar fi petrecut în urma unui război pierdut, situația n-ar fi fost atât de groaznică. Umilința suferită avea să aibă consecințe fatale pentru sufletul nației. A nu fi luptat nici în Răsărit, nici în Apus, la momentul în care ceea ce este eroic și tragic trebuie neapărat să-și spună cuvântul, aveam s-o plătim scump, în straturile morale, vreme de generații.

Cu tot calabalâcul strâns la rampe, bine împachetate de niște ucenici tâmplari ce-i angajasem, păzeam acolo lucrurile zi și noapte, așteptând îmbarcarea; eram doar eu cu slujnica, mama continuând să stea acasă în vederea închirierii locuinței noastre părăsite. Toate rudele și cunoștințele noastre (cu rare excepții) – bineînțeles dintre români – plecau, ca și noi, spre diferite ținte. În aceeași linie, la rampă, se mai aflau o serie de universitari de la Facultatea de Drept, între care îmi amintesc de profesorul Eugeniu Speranția cu soția lui, care, așteptându-și rândul, dormeau și ei acolo, în aer liber, pe ce aveau la îndemână; noroc că încă nu era frig și nu ploua (început de septembrie). Eu și slujnica, o fată drăguță și fășneață, dintr-un sat de lângă Cluj, cu care întreținusem până atunci raporturi amicale, aveam fiecare la dispoziție câte o canapea și o pătură, ca să ne putem odihni. Nu prea era cazul, dacă prin odihnă se înțelege somn, căci mă strecuram de cum se lăsa noaptea, cu îngăduința fetei, sub pătura ei, „ca să ne fie mai cald" împreună. Deși amândoi îmbrăcați, ne permiteam multe, ne plimbam în voie degetele, fiecare la sexul celuilalt, după dezbumbare la mine, după înlăturarea piedicilor vestimentare la ea, manevrând în fel și chip, iar ea îmi mușca cu poftă sălbatică buzele

(mulțumindu-se cu atât, căci nici eu, nici ea – se vede – nu știam în ce constă sărutul adevărat): niciodată nu mi-au rămas buzele atât de zdrențuite și uscate, dimineața. Oricât am insistat, nu s-a învoit la o copulație în toată regula, deși era și ea foarte excitată, admirând uimită dimensiunile sexului meu în erecție, cu care se juca fără să-i dea în minte să-l determine la orgasm. Trebuie să mărturisesc că psihic nu eram prea excitat și, cu toate că povestea asta a durat vreo trei nopți, nu muream de nerăbdare să vină seara. A patra zi dimineața, a apărut tata cu un camion militar, în care urcase și mama, și ne-a transportat la Aiud, cu întreg bagajul minus fata, care s-a despărțit de noi plângând, spre a se întoarce în satul ei. La Aiud, încărcătura a fost depozitată în magazia încăpătoare a unei familii maghiare, care ne-a găzduit și pe noi câteva zile până când tata a închiriat în Sibiu, unde decisese să ne așezăm, două camere mobilate (locuință întreagă era imposibil de găsit din cauza mulțimii de refugiați), una în orașul de jos pentru ei, alta în orașul de sus, pe Strada Mitropoliei, ca birou avocațial și adăpost pentru mine. Aflând că ne vom instala în Sibiu, doamna la care trăsesem ne-a dat sincer sfatul să mergem mai departe, dincolo de Carpați, căci nu peste mult tot Ardealul va fi al ungurilor: așa era convenția lor cu Hitler. Tatăl meu s-a demobilizat, dar în privința afacerilor avocațiale era îngrijorat, încât prevedea că va trebui să-mi câștig singur existența, studiile universitare ocupând doar un al doilea plan (lipsă de interes pentru studiile mele care m-a șocat teribil și nici azi nu pot uita strângerea de inimă cu care l-am ascultat: metoda lui de totdeauna, de a-mi pune la dispoziție orice era în putință, dar de a nu mă încuraja). Din fericire, aceste temeri nu s-au confirmat, ba dimpotrivă, curând am devenit aproape un „băiat de bani gata". Student la filosofie și drept (încă în Cluj fiind, îndemnat de mine, Blaga scrisese părintelui meu,

rugându-l să ia în seamă vocația ce dovedeam și să mă lase să urmez și filosofia), dispunând de nopți cum voiam, căci încetaseră interdicțiile și controlul din vremea liceului impuse cu strictețe părintească, dintre care cea mai serioasă era obligația de a fi seara la ora opt acasă. Dintre cei care mă interesau în mod deosebit, își luaseră de asemeni reședința în Sibiu Lucian Blaga, Victor Iancu și Grigore Popa, familia Gălan (Ion Chinezu fusese numit consul al României la Cluj). Pe lângă faptul că urma să fiu student (îmi și cumpărasem șapcă de catifea roșie, cu cozoroc negru, rotundă și cu aurriturile de rigoare, conform tradiției universitare ardelene) și încă – pe neașteptate, căci în Cluj n-ar fi fost posibil, continuând să locuiesc împreună cu ai mei – independent, senzațional de importantă a fost pentru mine descoperirea Sibiului, unde nu mai poposisem până atunci. Aspectul total germanic – prin ziduri, dar și prin populație – al micului oraș (cât era de superb, cu toate tainele lui străvechi, aveam să realizez doar treptat, pe măsură ce se va închega perioada *strajei dragonilor*, cu *Cercul Literar*) m-a vrăjit din prima clipă. În Cluj mă născusem și crescusem, ceea ce era frumos eclectic într-însul, de la rămășițele medievale la palatele în pur stil baroc și fațadele *Jugendstil*, mi se păruse *natural*. Aici, totul era altcum și altceva decât trăisem până acum; iată-mă trimis parcă la studii undeva, în inima Europei.

Deocamdată însă, mai curios era faptul că vremurile se schimbaseră cu desăvârșire. Istoria răsucise ca o rufă udă existența tuturor, storcând-o cu răbdare și indiferență. Lumea în sine era complet înstrăinată de trecut. Catastrofa României Mari, umilința inimaginabilă a acestei catastrofe aduseseră în putere pe legionari și pe generalul Antonescu, care, dacă nu era de-al lor, era totuși prieten cu ei: fusese nu numai, în calitate de militar, ministru în guvernul fas-

cizant, însă antilegionar al lui Octavian Goga, dar și prieten cu Corneliu Codreanu. În ultima vară ce o petrecusem la Cluj, se întâmplaseră deja evenimente politice grave sau semnificative, atât în afara, cât și înăuntrul țării (în încercarea disperată a regelui Carol de a face față schimbărilor din Europa și presiunilor dreptei românești), și desigur le urmărisem în presă și la radio –, totuși, împlinirea mea spirituală, la care asistam eu însumi cu conștiința predestinării, menajând-o și promovând-o cu obsesie, succesele mele care o confirmau copleșindu-mă, decadentismul meu optimist mă ținuseră cumva la o sensibilă distanță, în egoist sublim, de orice altceva: politica nu putea să-mi spună în fond nimic, oricât aș fi venit în atingere cu ea. În biblioteca tatălui meu, se adunaseră noi cărți, recent apărute – toate în limba franceză –, precum *Mein Kampf*, cărămidă greoaie cu conținutul dezolant de cenușiu în simplista-i agresivitate, lucrare prefațată de mareșalul Pétain, viitorul conducător al Franței sub ocupația nazistă, ca și altele, iscălite de Walther Darré, Rauschning și considerabilul *Stalin* al lui Boris Suvarin (la Editura Plon), cu dezvăluiri senzaționale în cazul ultimilor doi autori. Într-o antologie în care se prezentau precursorii nazismului, mi-a dat de gândit Moeller van den Bruck. Atenția ce le-am acordat-o n-a afectat însă mentalitatea intelectuală cu care părăseam băncile școlii secundare. Fascismul, hitlerismul nu țineau de sfera preocupărilor mele esențiale, neavând nimic comun cu deschiderea mea cosmopolită spre *toate* formele și valorile, nereprezentând în ochii mei *noul* la care râvneam și care nu putea veni din lumea politicii, a ideologiilor. Rasist, șovin, antisemit? Așa ceva nu intra în compoziția mea sufletească. Destrămarea țării, a cărei imagine geografică mi se păruse a ține de ordinea naturii, căci cu ea mă născusem și nu cunoscusem alta, această ciocnire atât de fatală, de pustiitoare cu istoria altora (fiindcă, dacă

nu ne bătusem, nu mai era istoria noastră) a căscat în subconștientul meu o prăpastie existențială, abia astăzi mai lesne de conceput. Din ce cauză se ajunsese la catastrofă? Cine era de vină? Mulțimea legionarilor în cămăși verzi, care foiau acum pe străzile vechiului burg Hermannstadt, întinerindu-l brusc, dătători de speranță ca orice tinerețe impetuoasă, a redeșteptat în mine tot ce învățasem din ziarele citite cu ani în urmă la Aiud și, fără doar și poate, în cărțile din „biblioteca cuibului", pe care o avusesem în pază. Mă izbea acum evidența ce acolo o deprinsesem: vinovate erau partidele politice democratice care ruinaseră pe dinlăuntru țara, încă înainte ca ruina ei exterioară să se producă cu violența unui cataclism, politicienii corupți și egoiști erau de vină, prin lipsa lor de dragoste adevărată față de țară. Iată-mă deci nu numai student, ci și legionar, în cămașă verde, cu diagonală neagră și pantaloni negri înfundați în cizmele ca smoala, mărșăluind ca militarii în formație, ziua pe străzile Sibiului, noaptea pe șoseaua ce duce de la Sibiu la Turnu-Roșu. Condeiul meu nu putea rămâne acum străin de această activitate înviorătoare. Am publicat vreo două articole fulminante în ziarul legionar local, atunci înființat, purtând – dacă nu mă înșel – titlul de *Țara noastră*[1] și condus de Axente Sever Popovici (l-am cunoscut personal peste mulți

1. E vorba, de fapt, de ziarul legionar *Înălțarea*, de la Sibiu (care apare între 1 ianuarie și 7 martie 1941), avându-l ca director pe Radu Dragnea și unde Axente Sever Popovici este editorialist și colaborator permanent (de unde și impresia falsă a memorialistului că acesta din urmă ar fi fost și director). I. Negoițescu publică aici articolele „Încercarea Ungariei de a se încadra în ordinea Europei naționaliste" (în nr. 5) și „Lauda veacului" (în nr. 8). Anterior, el publicase în alt ziar sibian, *Glasul strămoșesc* – „foaie scrisă cu duhul Ardealului legionar" –, eseul „Moștenirea tracică: moartea" (în nr. 8 din 5 decembrie 1940) (*n. ed.*).

ani, prin Ovidiu Cotruș, părând un om cult și rezonabil): blestemam pe unguri pentru masacrele de la – Ip și Trăznea și, căzând pradă poncifelor la modă, pe „iudeo-masoni" (am fost uluit deunăzi, descoperind într-o gazetă din România un interviu acordat de Petre Țuțea nu mult înaintea morții, în care sărmanul om mai vorbea, cu naiva convingere a cuiva de o viață întreagă afectat de un morb ciudat, de „iudeo-masoni" ca de o actualitate și făcând elogiul lui Corneliu Codreanu, ca și cum ar fi fost scuturat de un acces). A apărut și o revistă studențească, intitulată *Curțile dorului*[1] (după un titlu al lui Blaga), din al cărei colegiu de redacție am făcut și eu parte, alături – între alții – de Radu Stanca, Cornel Regman, Ion Oana (nici unul dintre cei trei nu era legionar, ba dimpotrivă). Amalgamul celor publicate de mine acolo este dintre cele mai curioase și mă înfățișează exact cum eram în acel moment: pe de o parte, versuri și proză de un „decadentism" marcat (din zestrea adusă de mine de la Cluj), iar pe de altă parte, un text politic cu generalități în cel mai pur stil legionaro-misticoid, în care slăveam „conducătorii", pe Hitler, Mussolini, Codreanu, Antonescu – poate și pe Franco și Salazar. Toate în primul număr al revistei, căci la al doilea am trântit ușa colegilor mei de redacție, acuzându-i de lașitate pentru că n-au fost de acord să publice un poem al meu cu titlul *Majadahonda*

1. *Curțile dorului* – „revistă de literatură a studenților în Litere și Filosofie de la Universitatea «Regele Ferdinand»" – are ca redactor-responsabil pe Radu Stanca, iar în colegiul de redacție pe Ovidiu Drâmba, I. Negoițescu, Eugen Todoran și Ion Maloș-Râpeanu. În primul număr (ianuarie 1941), I. Negoițescu publică *Noul Werther* (fragment de roman, cu viziuni fastuos-decadente, „galactice", ce prevestesc *Poezia lui Eminescu*), poemul *Paing lunatic* (sub pseudonimul Ramon Ocg) și eseul politic „Conducătorul". Din nr. 2–4 (februarie–aprilie 1941), el dispare din colegiul de redacție al revistei (*n. ed.*).

(locul unde au pierit, luptând în Spania, Moța și Marin), susținând că, în urma căderii legionarilor de la putere, ar primejdui soarta revistei: el a apărut în mensualul, tot sibian, *Luceafărul* (prin secretarul ei de redacție Olimpiu Boitoș, care – sub comuniști – avea să se sinucidă, spânzurându-se odată cu soția lui, actriță), cu titlul schimbat. Am vorbit și la o întrunire publică, în prezența lui Traian Brăileanu, ministrul învățământului, a lui Sextil Pușcariu, rectorul Universității, și a lui Constantin Daicoviciu, decanul Facultății de Litere, toți în cămașă verde (ținuta obligatorie!). A doua zi, am fost poftit la ministru, care m-a felicitat și mi-a spus că e nevoie de mine la București: reîncepeau succesele? Sub ce formă stranie, ruptă cu desăvârșire de mine...

Dintre amicii mei de la Cluj, sosise la Sibiu ca student, părăsindu-și satul natal și părinții, rămași sub maghiari, Petre Hossu. Purta și el acum cămașă verde. Un mic incident avea să răcească pentru totdeauna relațiile noastre prietenești, chiar dacă ne-am mai văzut și am discutat împreună: de învățat însă de la el, n-am mai învățat nimic, dacă nu încă dragostea față de *Halima*, ca de o mare operă a literaturii universale. Înainte de a fugi din Cluj, de fapt la începutul vacanței, îi împrumutasem, călcându-mi pe inimă, căci nu mă despărțeam ușor de cărțile de pe raft, câteva volume din seria de „ediții definitive" de la „Fundații", urmând să mi le înapoieze toamna. Când l-am reîntâlnit, abia la sfârșitul toamnei, pe o stradă la Sibiu, și între altele l-am întrebat de cărți, mi-a răspuns că au rămas la el în sat. Vizitându-l însă inopinat la adresa ce mi-o dăduse, am zărit, printre ale lui, și cărțile mele, manifestându-mi îndată bucuria de a le recupera. Contrariat, Hossu s-a grăbit să-mi reproșeze lipsa de delicatețe: ar fi trebuit să mă prefac că nu le observ, mi-a spus el – de atunci s-a arătat foarte rezervat cu mine. Dintre rude, se mai refugiaseră la Sibiu deocamdată doar unchiul

meu, colonelul Cotuțiu, cu soția lui. Ocupau o cameră mobilată în casa încăpătoare, pe două niveluri, a unui fabricant de sifoane evreu, dintr-o familie cu multe ramuri în orașul de la poalele Carpaților, Rieger: bancheri, negustori, avocați etc. Începuseră desigur persecuțiile antisemite și noii lor locatari îi ajutau cum puteau: neavând voie, de pildă, să țină servitoare creștină, Marișca lor, rea de gură, dar fidelă stăpânilor, trecuse formal în slujba doamnei colonel, ordonanța colonelului stându-le de asemeni la dispoziție, iar aparatul de radio trecuse și el pe numele rudelor mele, astfel că Riegerii continuau să-și îngroape urechile, fără probleme, într-însul ca să asculte BBC-ul. Și altele, firește, pe care nu le mai reținn, avantaje mărunte, dar îndulcind existența cotidiană. O vizitam și aici, ca și la Cluj, destul de des pe tanti Elenuța: cu toate că dădeam mâna totdeauna politicos („bine crescut") cu domnul Rieger sau o sărutam ceremonios pe a doamnei, când îi întâlneam pe culoarele casei, nu cred că erau prea liniștiți văzându-mă în cămașă verde, pentru mine veșmânt încântător și inocent. Cu timpul, părinții mei s-au împrietenit cu toată familia Rieger, care ne invitau la sărbătorile și ceremoniile lor – nunți, de exemplu (cămașa verde nu mai exista, eu mă „cumințisem") – ori ne-au încredințat lucruri de preț să le păstrăm pentru dânșii până când se vor schimba vremurile. Crezându-mă cu trecere, până nu fuseseră lichidați iarăși legionarii, au început să se plângă alor mei de abuzurile din ce în ce mai înfricoșătoare ce se comiteau împotriva evreilor, perchezițiile brutale, însoțite de jaf, fiind la ordinea zilei, ca și evacuarea forțată din locuințe. Cum bancherul Rieger o pățise și el rău, sechestrat, bătut și deposedat de bani (valută) și de bijuterii, am fost rugat să intervin la autoritățile competente – părinții mei erau oripilați și insistau pe lângă mine să reclam samavolniciile. Dar cum nu aveam, de fapt, cui să mă adresez, căci

nu cunoșteam „autorități", am cerut audiență la comandantul organizației studențești, un ins dur, cu pistrui deloc încurajatori pe față, ca să spun așa, deși probabil pistruii erau atributul lui cel mai candid, relatându-i cele întâmplate, însoțind relatarea mea de date precise, de numele răufăcătorilor: m-a țintit cu priviri reci, tranșante și m-a sfătuit cu glas aproape amenințător să nu mă mai amestec unde nu-mi fierbe oala. Îmi venea să plâng, ieșind de la dânsul, și, cu toate că sediul lui se afla în incinta universității, amintirea mea îl situează într-un cort...: trăisem parcă un episod de western. Ceea ce nu înseamnă că am fost zdruncinat în credința mea față de Legiune. Devenisem, chiar dacă deloc încă o bestie, însă un fanatic. Clipa cea mai reprobabilă a acestui fanatism a fost satisfacția sinceră, din adâncul inimii, cu care am primit știrea asasinării lui Nicolae Iorga. N-a fost, de fapt, doar bucurie de o clipă, căci, plimbându-mă atunci, într-o seară, pe aleile Parcului Arinilor, strălucind de zăpada de pe jos și de pe crengile arborilor ușor înclinate parcă spre a ne saluta, cu nespus de frumoasa fiică a lui Agârbiceanu („așa era și mamă-sa" – mi-a spus Blaga), studentă în ultimul an, blondă și subțire, în blana neagră strânsă pe trupul ei viclean, căreia „îi făceam curte" (mă remarcase ea pe coridoarele Universității), între încercările mele stângace de a o săruta, fără alt rezultat decât contactul buzelor cu pielea proaspătă, răcoros catifelată a obrajilor ei înfrăgeziți de frig, am îngrozit-o aprobând din tot sufletul uciderea marelui istoric. Vizitând-o acasă – desigur nu în cămașă verde, cum nici la Blaga n-aș fi cutezat să mă înfățișez în „uniformă" –, l-am cunoscut în sfârșit pe venerabilul ei părinte, refugiat și el cu familia la Sibiu. Înainte de căderea zăpezii, fusesem la București, la o mare manifestație legionară (la Parcul Carol), prezidată de generalul Antonescu în cămașă verde. Cu această ocazie, cineva mi-a arătat, pe o

motocicletă cu ataș, la o curbă de stradă, pe Radu Gyr (în „uniformă" și el): m-a interesat să-l văd, deși nu puneam mare preț pe poeziile lui. Altă dată, în tren spre Alba Iulia, de asemeni la o manifestație legionară prezidată de Antonescu, la care eram convocați mai ales noi, studenții, stam pe bancă lângă un medicinist pe cale de a-și termina studiile: îmi dădea extraordinară atenție, era plin de asiduități față de mine, mă mângâia, mă pipăia, parcă s-ar fi jucat cu o pisică sau cu un câine drag (era seară și în compartiment fuseseră stinse becurile): mă excitau manevrele lui, dar nu-mi trezeau dorința unei mai intime apropieri, cu toate că – fără a fi frumos – „camaradul" nu era lipsit de atracție. La sosirea în gară, oricât a stăruit să merg cu el ca să dormim împreună acolo unde trebuia să fim cazați, l-am refuzat și am tras la sora mamei, refugiată în cetatea de scaun a lui Mihai. S-au găsit totuși printre camarazi destui cu care m-aș fi îmbrățișat plin de poftă, dar eu nu îndrăzneam, mai cu seamă că-i zăream plimbându-se asiduu cu fete (le invidiam!). Și fiica lui Agârbiceanu, și medicinistul din tren (ne-am mai întâlnit pe străzile Sibiului, însă am rămas mereu insensibil, deși prietenos, la propunerile lui să-l vizitez acasă) au intrat foarte curând ca personaje în *Povestea tristă a lui Ramon Ocg*: ea sub numele de Maria Magdalena, el sub numele de Cristea Ion. A murit în primele zile ale războiului, într-un tren sanitar lovit de bombele de sus. La rebeliune, mi-am făcut „datoria". Am fost plasat pe acoperișul prefecturii, lângă o mitralieră care mă intimida, fiindcă habar n-aveam cum se mânuiește și nimeni n-a avut bunăvoința să mă lămurească. Nu mă simțeam deloc la larg acolo, însă nu puteam lăsa să fiu considerat laș sau chiar „trădător". Nu prea departe de prefectură, locuia Radu Stanca – venea din când în când să râdă de mine. Dar, mai ales, venea tata, care n-avea deloc chef de râs, căci era disperat: mă cerea

jos și, făcând cu mine câțiva pași pe stradă, încerca zadarnic să mă convingă să mă întorc acasă, să renunț la aventura asta „idioată" – mă punea la curent cu știrile tot mai nefavorabile pentru răsculați. N-am părăsit poziția decât atunci când centrul nostru de rezistență s-a autodizolvat, în urma unor tratative cu militarii (de câte ori se întâmplase să văd pe stradă tineri ofițeri care urmăreau marșurile și manifestările noastre, am surprins pe figura lor ură și dispreț: ne erau dușmani), și poate că n-am fost înaintați Curții marțiale, deoarece la prefectură nu s-a tras nici un foc. O singură dată m-am dus la o întrunire clandestină, apoi, mereu încolțit de ironiile necruțătoare ale colegilor de facultate antilegionari, care începeau să-mi devină prieteni literari, ironiile lui Ion D. Sîrbu fiind cele mai eficiente, mi-am pierdut nemaipomenit de repede „credința" și, redevenind *eu*, am scris *Povestea tristă a lui Ramon Ocg*: culme a suprarealismului meu, în care-i satirizam pe fasciști, uniformele lor, ideologia lor anti-plutocratic-antisemită; mi-am vândut lui Petre Hossu cizmele – spre indignarea foștilor mei comilitoni – și, cu banii obținuți, am tipărit-o. Era vara lui 1941 și tocmai împlineam douăzeci de ani. Adolescența mea se încheiase, în pofida prelungirilor de-a lungul tinereții, care urma să-și spună și ea cuvântul. Din toamna legionară îmi mai răsar în minte două momente: o întâlnire cu Ion Chinezu, în trenul de București, după ce trecuse granița de la Feleac, deasupra Clujului, cu mașina, solicitat fiind de treburi oficiale: era convins că s-a schimbat ceva *calitativ* în mersul istoriei, că asistăm la nașterea unei lumi noi (glasul lui căpăta un ton ușor exaltat, ca o iluminare, ce nu mai observasem la dânsul – nu era vorba de entuziasm, ci de o în-„credințare"); apoi, o întâlnire, în Sibiu, cu Victor Ion Popa, pe care cu acest prilej l-am cunoscut. Venise în calitatea lui de om de teatru, n-aș putea preciza cu ce probleme

oficiale sau oficioase. Cum preocupările mele teatrologice se concretizau într-o lucrare ce, pe măsura elaborării, o comunicam lui Dumitru Pătruț, bibliotecar universitar și regizor de ocazie, pe care chiar atunci îl cunoscusem, iar el era prieten cu autorul *Mușcatei din fereastră*, m-am pomenit invitat la consfătuirea privind viitorul vieții de scenă la Sibiu (Teatrul Național din Cluj se mutase la Timișoara). În afară de noi trei, mai participa și Blaga. Nu-mi amintesc ce-a spus nu prea vorbărețul autor al *Laudei somnului*, dacă cumva a spus totuși ceva, dar reținem tonul *inspirat*, ca și al lui Ion Chinezu, cu care mesagerul din București ne-a vorbit despre *schimbarea la față a României* noastre umilite și glorioase totodată. Ne aflam în lumea *eonului dogmatic*!

Ideologia și mentalitatea legionare reprezentau o formă inferioară a acestui eon și niciodată filosoful *cunoașterii luciferice* n-a lăsat să se înțeleagă că ar avea ceva comun cu ele. Dacă-i citești pe ideologii mai calificați (în nici un caz nu trebuie să te cobori la proza pueril tenebroasă a lui Corneliu Codreanu), ca de pildă Vasile Marin (textele adunate în *Crez de generație* – 1937), colaborator la *Cuvântul*, foarte prețuit de directorul publicației, descoperi mai întâi, ca și la maestrul său doxologic, ca și la alți discipoli sau elevi ai acestuia, cultul gândirii politice a lui Eminescu: „arhanghelismul legionar încadrat în făgașurile genialei viziuni a lui Eminescu", zice el, numindu-l pe năprasnicul precursor cu verb de foc „uriașul deschizător de drumuri prin care generația noastră se leagă, sărind peste secole, de faptele de granit românesc ale lui Ștefan cel Mare". Când vorbește de partidele noastre democratice, parcă auzi chiar glasul lui Eminescu: „partidul pașoptist, mason, democrat și universalist al lui Ion Brătianu și C.A. Rosetti, partidul liberal (roșu)", zice el, evocându-i pe contemporanii detestați de gazetarul

de altădată de la *Timpul*, tunând și fulgerând, ca și cum ar fi vorba de propriul său contemporan, împotriva marelui pașoptist: „C.A. Rosetti, mason și semidoct inspirat" – fiindcă statul născut din ideile pașoptiștilor îi pare „prematur și pernicios", calificându-l drept „statul de niciodată", socotind că „nici n-a ființat vreodată un stat românesc", că „a existat un stat turcesc, un stat ungar, un stat polon și, mai ales, un stat moscovit, dar niciodată un stat românesc", ignorând astfel marele salt în Europa făcut de români, sub regimul libertăților democratice al lui Carol I, în statul gândit de pașoptiști, bazat pe aspirațiile lor cele mai înalte. Bineînțeles, Vasile Marin nu uită nici „partidul internațional, narodnicist, marxist, democrat și iudaizat al țărănismului", cum nici pe „democratul tincturat de iezuitism de o anumită extracție blăjeană, Iuliu Maniu", căci adeptul de acum al lui Nae Ionescu socotea că „elementul național și ortodox trebuie să se împletească în mod egal întru crearea fenomenului românesc". Considerând parlamentul pluripartinic un „cazan satanic", Vasile Marin prevedea un stat nou, în care *să nu aibă cuvânt* (sublinierea mea) nici „dragomanii" puterilor care ne „ocrotesc" și ne „asistă", nici „antreprenorii demagogiei electorale, vajnici cruciați ai naufragiului universal" – stat în care cuvântul să fie acordat doar unei „caste", elitei conducătoare, „minoritatea conștientă a celor puri și intransigenți", adică legionarii al căror șef este inspirat de „grația divină". „Intolerant ca toate marile dogme" (Blaga va zice că „lupul este setos de sânge ca o dogmă"), arată autorul acestui *Crez de generație*, prefațat de Nae Ionescu, „naționalismul concepe societatea ca pe o mare armată", naționalistul fiind „un ostaș în slujba unei credințe", care „se comportă ca și cum ar face-o într-un război" – „Esențialul este spiritul de jertfă", luptătorul naționalist fiind chiar

mai mult decât atât: „erou, preot, ascet, ostaș" laolaltă. „Oameni tragici și sintetici", acești naționaliști, „demiurgii lumii noi", mânați de parola mussoliniană *vivere pericolosamente*, citată ca „cea mai lapidară concretizare a vitalității creatoare", exaltă „valoarea etică a forței". Încercând să-și înaripeze cuvintele ca și Eminescu, profetul său pe care-l ascultă cu pietate și fervoare, Vasile Marin îi avertizează pe adversarii naționalismului: „să ia aminte rahiticii intelectului strânși în țarcurile democrației comunizante: nu cu zeama roză a conferințelor politice ori cumpăna muiată în cerneala de boz a indiferenței se pregătesc marile transformări". El însuși devine profet: „Sunt semne. Încheieturile lumii vechi trosnesc de pretutindeni. Oamenii lumii care se duce au ochii rătăciți: dezorientarea le trece pe dinaintea vederii jucăușe ca-n apa morților. Din străfundurile vieții naționale, acolo de unde fierbe plămada rosturilor viitoare, pornește către suprafață clocot surd, purtător de amenințare." Și mai curioase mi se par textele lui Ion Moța, din *Cranii de lemn* (1935), fiindcă, vorbind și el de „organizarea disciplinată, autoritară, antidemocratică a mișcării naționale", agresivitatea lui politică atinge pragul sângeros al crimei. Fiul cucernicului preot ortodox din Orăștie, pe care nu numai eu l-am văzut pe atunci cum purta aureolă de sfânt deasupra capului, a tras cu mâna lui gloanțe într-un „trădător", la începutul anilor '20, și a fost cel care l-a îndemnat pe Codreanu să înarmeze legionarii. Mentalitatea lui se poate deduce din împrejurarea că el a tradus din franceză, în 1923, *Protocoalele Sionului*,[1] cunoscuta mistificare pe ale cărei

1. *Protocoalele Înțelepților din Sion*, text mistificator, realizat, între 1897 și 1899, de poliția secretă rusă, pentru a sugera ideea unui complot sionist de răsturnare a ordinii mondiale și a justifica astfel campaniile antisemite (*n. ed.*).

falsuri s-au bazat antisemiții cei mai turbați. Îndemnând și dânsul la „jertfă", la drumul „fără întoarcere", la indiferența față de verdictul tribunalelor care-i judecau pe naționaliști, deoarece între „moarte sau victorie" nu există o a treia cale, Moța trăiește, parcă mai iluminat decât toți, ceea ce însuși numește „ruptura", „nebunia" luptătorului fanatic. În februarie 1937, când sicriele cu trupurile ciuruite ale lui Moța și Marin au trecut prin fața spectatorilor din gara Cluj, în trenul care le transporta spre capitală, m-am aflat și eu, întâmplător, printre curioși. În același an, Nae Ionescu scria, formulându-și și el în ton religios ideile: „Pentru mântuirea nației noastre, Dumnezeu trebuia să accepte jertfa lui Moța, așa după cum, pentru mântuirea neamului omenesc, a acceptat jertfa Mielului." Naționalismul pendula între vizionarismul eminescian, nimicind din priviri inamicul, adică societatea „în plină descompunere, roasă de scepticism și egoism feroce, coaptă să cadă pradă barbarilor de afară și dinăuntru" – cum spune Traian Brăileanu și „cruzimile de tigru, auzurile de câine" slăvite de Aron Cotruș. Când, mult mai târziu, discutând cu Ion Chinezu despre nivelul penibil al scrierilor lui Corneliu Codreanu, l-am rugat să-mi explice cum a fost posibil ca intelectuali de rasă ca Mircea Eliade, Noica, Cioran și destui alții să cadă victimă ideologiei *Căpitanului*, singurul cuvânt care i s-a desprins de pe buze suna: *charismă*. Ceea ce seamănă ca două picături de apă cu răspunsul lui Heidegger la întrebarea lui Jaspers privindu-l pe Hitler: „mâinile lui". Eu cred că a fost o boală care bântuia atunci în lume și care poate fi mai lesne explicată prin mijloace teoretice precum psihologia mulțimilor. Iată boala de care am reușit să mă vindec. Dar când oare m-am vindecat complet? Oare îngerul morții, androginii somnolari pe care eu i-am văzut în poezia lui Eminescu și

i-am scos de acolo ca să-i îndrăgesc nu sunt produsul aceleiași maladii? Mircea Eliade și C. Noica nu s-au vindecat niciodată. Poate nici amarul, nihilistul Emil Cioran. În nici un caz Petre Țuțea. Și N. Steinhardt avea morbul într-însul, când proclama fanatismul ca virtute. Cât de vindecat îmi închipui că sunt eu acum, deduc din următoarea împrejurare. Revista *Jurnalul literar*, serie nouă, a publicat în nr. 21 din mai 1990, pe prima pagină, un articol cu titlul „Roza vânturilor",[1] datat iunie 1941 (deci reprodus dintr-o gazetă a epocii) și semnat Ion Negoițescu. L-am citit cu stupoare când mi-a picat în mână revista, pentru că nu-mi aminteam deloc de el și nu-mi recunoșteam stilul, deși ar fi trebuit să mă simt flatat, căci nu-i lipsesc căldura și grația și-i lipsește parcă găunoșenia naționalismului acelor vremi. Dar ideea *vinei noastre cea de toate zilele*, apăsat și insistent prezentată acolo, s-ar fi cuvenit să-mi deștepte amintirea, confirmându-mi o reală, îmbucurătoare și de mirare continuitate după atâtea decenii – cât o lungă viață. Nu m-am recunoscut însă decât în metafora ce-l cuprindea pe Sfântul Sebastian. Adolescența mea, fascinată de imaginea frumosului martir, al cărui trup nud l-am contemplat în versiunea pictorilor Renașterii, între care cel mai viu s-a întipărit

1. „Roza vânturilor" e, de fapt, titlul rubricii permanente de pe prima pagină a revistei *Jurnalul literar*, iar nu al tabletei „Puterea de suferință", atribuită lui I. Negoițescu. Metafora „Sfântului Sebastian" poate fi un argument decisiv de atribuire lui I. Negoițescu a textului, căci, în vremea respectivă, el era obsedat de această figură, dovada existând în eseul „De la Paul Claudel la Lucian Blaga". De altfel, în aceeași perioadă, el publică, în ziarul *Țara* de la Sibiu, condus de Grigore Popa, două articole înrudite ca tematică cu tableta menționată: „Perspectiva Ardealului" (în nr. 90, din 25 iulie 1941) și „Prezența Ardealului" (nr. 94, din 30 iulie 1941). În rest, el e prezent, în *Țara*, cu articole culturale și două traduceri de poezie (*n. ed.*).

în mine cel inventat de Sodoma[1] (după cum Mishima s-a lăsat sedus de Sfântul Sebastian al lui Guido Reni). M-am recunoscut doar în metafora sfântului primind cu voluptate săgețile ce-i maculează corpul, însângerându-l (cum îl vede d'Annunzio), fiindcă eu sunt din rasa celor care nu se cuvine să respingă pe nimeni, ci trebuie cu devoțiune să accepte și să cultive *diferențele*, ca o fatalitate întotdeauna promițătoare în dramatismul ei, ce constituie democrația simțurilor profund înrădăcinate, rasa „perversă" descrisă de Oscar Wilde în romanul său de taină și scandal, *Teleny*.

Dar, ca să încep să *înțeleg* aceasta, să-mi înalț simțămintele la nivelul minții, mai trebuia să fac pasul viu pe care mi-l hărăzise destinul: să-l vizitez, foarte-foarte curând, pe Lovinescu.

1. E vorba de pictorul italian Giovanni Antonio Bazzi (1477–1549), supranumit Il Sodoma. De menționat că San Sebastiano al lui Guido Reni îl atrage și pe Oscar Wilde *alias* Sebastian Melmoth, căci frumosul martir *is the favorite saint among homosexuals* (Richard Ellmann, *Oscar Wilde*, Hamish Hamilton, London, pp. 68 și 624) (*n. ed.*).

[CAPITOLUL 3. O amintire]

Faptul că am ajuns să fac parte din ultima generație a „sburătoriștilor" se datorește, desigur, unei elecțiuni spirituale mai adânci..., dar și unei întâmplări. Elecțiunea spirituală consta în împrejurarea că, încă de pe băncile liceului, educația mea literară s-a bazat pe lectura entuziastă a scrierilor critice ale lui E. Lovinescu. Gustul și preferințele mele au fost în așa mare măsură dirijate de critica lovinesciană, încât și astăzi, când diferențierile de epocă și contribuțiile ulterioare mi-au impus certe și chiar decisive distanțe, descopăr totuși adesea în mine urmele încă vii ale puternicei înrâuriri a maestrului. Iar întâmplarea a fost următoarea: venisem de la Sibiu la București, cu scopul de a-mi procura un exemplar din *Istoria literaturii* a lui Călinescu, retrasă de către autorități din librării. Fericit de a o avea, în sfârșit, în mână, am început să o răsfoiesc pe o bancă în Cișmigiu, iar la capitolul închinat „Sburătorului" ochii mi-au căzut pe fotografia casei de pe strada Câmpineanu, unde știam că se țineau vestitele cenacluri. Împins de un irezistibil îndemn, am pus masivul op al lui Călinescu în încăpătoarea mea servietă și am pornit să caut pe strada Câmpineanu casa minunată a cărei fotografie o contemplasem ca pe un locaș al muzelor. Spre decepția mea, n-am găsit casa „Sburătorului": aveam să iau la cunoștință peste câteva ceasuri că ar fi fost cu neputință s-o găsesc, fiindcă fusese dărâmată... Verificând atunci într-o carte de telefon adresa lui Lovinescu, am aflat, alături de numele criticului, adresa de pe bulevardul Elisabeta. Cum nu eram sigur că e vorba de aceeași persoană,

am luat-o îndată spre locul indicat și, la ora 3 după-amiază,[1] am sunat cu sfială la ușa pe care scria numele E. Lovinescu doar pentru a mă informa. Mi-a deschis faimoasa menajeră a criticului, care, fără a-mi pune vreo întrebare, m-a introdus direct în biroul unde, în pijama, el lucra la masa de scris. Eram intimidat și confuz, iar marele critic, după ce m-a poftit să mă așez într-un fotoliu, m-a examinat o clipă și apoi mi-a făcut o politicoasă, dar severă morală că-l deranjez la o oră nepotrivită, împiedicându-l de la lucru. Trebuia să știu că maestrul primește vizitatori abia de la ora 5 în sus... M-a iertat însă repede și nu m-a lăsat să plec. Mi-am dat seama mai târziu că el, care aștepta de o viață întreagă pe „marele necunoscut" ce n-a apărut niciodată, nu voia nicicând să riște să-l rateze. L-am câștigat nespus de repede, când a constatat din scurta noastră convorbire că îi cunosc bine opera și că, deși abia părăsisem băncile liceului, eram un admirator nețărmurit al romanelor Hortensiei Papadat-Bengescu. Și am asistat la uimitoarea scenă: celebrul și severul critic, pe care copilul speriat din fața lui îl deranjase, s-a ridicat de la birou, s-a dus la aparatul de telefon, a sunat-o pe Hortensia Papadat-Bengescu spre a-i spune că a descoperit un adolescent pasionat de literatura bengesciană, pe care îl poate face fericit dacă vine de îndată la dânsul, pentru ca tânărul ei adorator s-o cunoască. Eu eram într-adevăr nebun de fericire și mi se părea că visez. Peste o

1. Fapt confirmat de nota plină de savoare din agenda lui E. Lovinescu: „La 3 ½, un tânăr, *Ion Negoițescu* (?), student Sibiu. Foarte cult, distins, poet, critic (lasă poezii avangardiste). Îi dau *Memorii*, I. (A cumpărat *Ist*[*oria*] *lit*[*eraturii* a] lui Călinescu, dând o mie de lei!, ceea ce nu face Eftimiu.) Pleacă, își uită pălăria." (E. Lovinescu, *„Sburătorul". Agende literare*, VI, ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, note de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu", București, 2002, p. 224.)

jumătate de oră, timp în care conversația cu Lovinescu a fost atât de amicală, încât mi-a dispărut orice stigherească, d-na Bengescu și-a făcut apariția: era o distinsă și impozantă cucoană, în fața căreia aș fi vrut să mă prostern ca înaintea unei zeități. Nu urcasem oare, pe negândite, în Olimp? Când am plecat de acolo, nu mergeam pe străzi, ci pluteam, cu sentimentul extatic de a fi fost răpit de Iupiter, ca și Ganymed, și transportat la ospățul celor din ceruri.

Fragment din JURNAL

4 ianuarie 1949

Faptul că sunt iubit sau nu nu are nici un sens din punctul de vedere al iubirii mele, adică al iubirii în sine. Lucru grav și plin de sens e doar faptul că eu iubesc. Căci nu ca fericire sau nefericire are sens iubirea, ci ca transcendența cea mai pură și cea mai total umană. Eu nu am fost niciodată iubit pe măsura iubirii mele, în cazurile cele mai fericite, căci cel mai adeseori nu am fost deloc iubit sau nu am reușit să aflu niciodată sentimentul ființei iubite. În afară de dorință, nu am trăit niciodată intimitatea corporală deplină, saturată, nici uranist, nici heterosexual – fie că atunci când am dorit nu a fost posibil, fie că atunci când lucrul s-a întâmplat o ciudată rezervă fizică m-a împiedicat.

Așa că, deși țâșnind dintr-o sexualitate bogată, sălbatică, precum dintr-un profund izvor de energie cosmică, iubirea o cunosc în primul rând în mod ideal. Beatitudine nu am avut decât o singură dată, într-un vis, când se părea că mergem amândoi pe un câmp și chiar această tovărășie de drum mă umplea de fericire nespusă, pentru ca, în momentul când mâinile noastre s-au atins, s-au încleștat, unirea palmelor să fie îmbătătoare până în prag mistic.

Totdeauna, de la vârsta de paisprezece-cincisprezece ani, am iubit cu o intensitate egală, năprasnică, și suferind îngrozitor, fără ca cineva din afară, chiar și ființa iubită, să-și fi dat seama de tăria dorului și disperării din mine. Doar

amploarea spirituală a iubirii s-a accentuat cu timpul, devenind din ce în ce mai pură față de o sexualitate egal de rebelă. La început, suferința de a nu fi iubit a fost pur fizică și psihologică și de aceea de o materialitate înspăimântătoare. Apoi, s-a preschimbat treptat în spirituală, fără însă ca elementul fizic să dispară. De aceea, această suferință e fecundă, o accept, deși mi se pare tot atât de nedreaptă și nu o doresc. Dar m-am învățat să știu că și ceea ce e nedrept, sau mi se pare nedrept, are sens. Căci faptul pur și simplu de a iubi mă uimește totdeauna atât de mult, mi se pare, chiar în miezul celei mai teribile suferințe, atât de miraculos, încât descopăr acest sens.

În iubire, mă dăruiesc totdeauna total, indiferent dacă primesc ceva în schimb. Uneori, dăruirii mele nebune i se răspunde cu o nemaipomenită cruzime, inconștiență, o cruzime de fiecare clipă, ce taie în mine nenumărate brazde de durere, dar dăruirea mea sporește. Echilibrul se restabilește într-un fel, căci în definitiv cine nu mă iubește, cine nu duce lipsa dezlănțuirii mele erotice rămâne într-o sărăcie penibilă, care e pedeapsa cea mai mare. Când focul meu a cuprins totul afară de obiectul său, când acest foc, nutrit sexual, e totuși de o amploare spirituală extremă, transcendență pură în văpăi – ce pedeapsă mai mare poate fi pentru indiferența față de focul meu decât sărăcia, stupiditatea, materialitatea grotescă a ființei iubite?

Și nu e deloc drept să se spună: nu a meritat să iubești atât de mult pe cine nu a știut răspunde decât cu indiferență și cruzime iubirii tale. O astfel de înțelepciune, ca orice altă înțelepciune, nu are ce căuta în iubire. Căci iubirea iubește totdeauna ceva ce merită și nu există om pe lume care să nu merite să fie iubit. Dar ce e grozav și tragic este că cel ce iubește descoperă în ființa iubită sâmburele ideal al personalității sale, acest sâmbure de diamant, cunoscut numai

de cel ce iubește, e îndrăgit și ființa iubită nu știe ce comoară ascunde. Iar dacă prin iubirea mea, care dezlănțuie un foc imens și aruncă o lumină orbitoare asupra ființei iubite, nu i se descoperă acest diamant, se vede bine cât de mare pedeapsă îndură cine nu răspunde marii iubiri. Îmi imaginez bine cum cineva își poate rata personalitatea, fiindcă nu a știut răspunde unei iubiri în adevăr mari.

Bineînțeles că, pentru mine, care iubesc, această ratare a ființei iubite nu are sens în sine, ci doar tot în iubirea mea, care suferă văzând pieirea, în întunericul din care a apărut, a acelui diamant neprețuit.

Iubirea și suferința mea contează. Să se răspundă iubirii mele nu are sens decât într-un singur caz: când între noi doi e o piedică fatală: nu sunt iubit fiindcă sunt urât (ca Michelangelo), bolnav, infirm, sau când între noi există o inadecvare fiziologică. Și atunci, ființa iubită dându-și seama de măreția iubirii mele, dându-și seama de lumina orbitoare ce cade și învăluie sâmburele personalității sale, se sacrifică, se dăruiește acestei mari iubiri. Bineînțeles, cuvântul „se sacrifică" nu are aici decât sensul sacrificării pur fizice, căci, așa cum termenul spune, corpul astfel dăruit devine sacru. Nimic negativ nu se întâmplă de fapt. Neplăcerea, dezgustul poartă o pecete sublimă și devin izvor al beatitudinii.

Într-un atare caz, care în nefericirea lui mi se pare cel mai fericit caz de iubire, nu mai există doar o aspirație transcendentă, ci transcendentul însuși s-a împlinit, în sens religios. Căci un astfel de act moral la baza iubirii face din ea un act sacru.

Când iubesc, mă dăruiesc iubirii cu totul, fără teamă și fără speranță. Știu că nu voi fi iubit și că voi suferi. Nu caut suferința, dar caut iubirea cu atâta ardoare, încât suferința cea mai grozavă nu mă înspăimântă, nu mă împiedică. Adevărul e, desigur, că, oricât de fără speranță ar fi iubirea, ea

tot ascunde speranță, nu din absurditate, ci fiindcă în spiritualitatea ei poate fi atât de adâncă și de pură, încât știe că ființa iubită, dacă și-ar cunoaște o singură clipă sâmburele ideal ce este iubit, s-ar absorbi luminii care îl scaldă. În acest mod, oricine nu răspunde unei mari iubiri e vinovat și pedepsit totodată cu sărăcia și stupiditatea sa. Desigur că, astfel conceput, jocul iubirii e tragic, adică într-o plasă închisă și fără scăpare. El e totodată creștin, adică întemeiat nu pe plăcerea senzuală a iubirii (care nu e exclusă, ci mântuită în spiritualitate), ci pe semnificația ei morală, spirituală, sacră, adică liber în mod absolut, dar liber înăuntru, în adânc. E vorba de o libertate simbolică, și nu de una fiziologică.

Așadar, o speranță există totdeauna, oricât de bine ascunsă. Dar deviza iubirii nu trebuie să fie decât aceea împrumutată [de la] ducele de Bourbon: *N'espoir ny peur.*

*

Recitind rândurile de sus, repet cu tărie: nu văd ce sens ar avea, pentru iubirea însăși, faptul de a fi iubit. Sunt chiar atât de prins în iubirea mea, încât nu pot decât să-i simt bogăția și puterea spirituală și să sufăr că cineva nu dorește, cu aceeași tărie cu care iubesc eu, iubirea și dăruirea mea; dar nu-mi pot deloc imagina cum ar fi dacă aș fi așa iubit, dacă aș fi fericit. Mi se pare stupid, deși e dorul meu intim, ca într-o zi să ne întâlnim, să ne placem reciproc și să ne iubim. Acest lucru nu corespunde deloc firii mele. Nu pot concepe, de fapt, decât să fiu iubit prin sacrificare. Aceasta vine dintr-o pornire idealistă a iubirii, care e, în chiar frenetica mea sexualitate, fundamentul structurii mele.

Nu-mi caut nici măcar egali mie, ci superiori. Și ce poate fi atunci mai grozav, în dragoste, decât ca superioritatea copleșitoare a ființei iubite să se realizeze chiar în actul

sacrificator de a mă iubi pe mine? Personalitatea mea e țesută din orgoliul cel mai viu, mai nealterat, uneori în forme de-a dreptul exacerbate, dar plin de fior moral și tendință creatoare, însă oricum orgoliul se manifestă fără stânjenire. Înăuntrul lui se ascunde totuși o umilință grozavă, năzuința arzătoare de a idealiza, de a simți intimitatea superioară a ființei iubite.

Această nevoie de superioritate în afara mea mi-e generală. Aș fi fericit dacă aș trăi într-o societate în care ceilalți mi-ar fi superiori.

Când iubesc și nu sunt iubit, sufăr, văzând în indiferența și cruzimea ființei iubite un semn al inferiorității față de mine. Atât de mare e această suferință, încât îi spun: iubește pe altcineva așa cum ar trebui, cum aș vrea să mă iubești pe mine. Și, dacă lucrul s-ar întâmpla, dacă la îndemnul meu ființa iubită ar revărsa întreaga dragoste, sub forma sacrificării, asupra altcuiva, aș muri de gelozie, dar aș muri fericit.

BIBLIOTECA METROPOLITANA

Cuprins

„Rătăcirile elevului Negoițescu".
Cuvânt înainte de Ioana Pârvulescu 5

Trei schițe de portret. Prefață de Ion Vartic 11

Notă asupra ediției 37

STRAJA DRAGONILOR
Capitolul 1. Rochia de bal 43
Capitolul 2. Convocat la director 130
[Capitolul 3. O amintire] 209

Fragment din JURNAL 213

La preţul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar
ce se virează Uniunii Scriitorilor din România,
cont nr. RO44 RNCB 5101 0000 0171 0001,
B.C.R. Unirea, Bucureşti.

din fund, de tinichea ce s-ar fi vrut verde; nici dinspre stradă nu venea lumină, fiindcă grilajul ce ne despărțea de ea era căptușit în interior tot de tinichea „verde", pe când cealaltă latură a curții era mărginită de zidul unei clădiri. Bătrânul profesor, cu figura lui preocupată, atât de serioasă, nu ne acorda nici o atenție, dar de soare noi tot ne bucuram în sala rezervată nouă, extrem de luminoasă datorită ferestrelor largi dând spre piață. Fără alt mobilier decât banca joasă ce mărginea doi dintre pereți (un fel de lavită de lemn de culoarea lui naturală, caldă) și spalierul cu bare lustruite, cățărate pe înălțimea celuilalt perete, sala aceasta îmi părea imensă – și ce decepție am avut revăzând-o după război, când am vizitat lăcașul împreună cu Dominic Stanca, alt beneficiar al său, din seria următoare mie: un spațiu tare modest, ușor de comparat cu impresia de odinioară, căci mobilierul rămăsese neschimbat. Dintre copiii seriei mele îmi amintesc mai cu seamă de Bombonica, vedeta grădiniței, atât de picantă în rochița de catifea vișinie, la serbări, când lepăda ca noi toți șorțul pepit. Fiica unui medic, doctorul Voicu, figură cunoscută a acelui Cluj, Bombonica ne-a părăsit când a rămas orfană de mamă în urma unei tragedii familiale: maică-sa și-a pus capăt zilelor prin otravă. Mai târziu, am aflat că sinuciderea constituie deznodământul unui scandal monden: doamna Voicu își înșela soțul cu tatăl adevărat al fetiței. Grădinița fiind aproape de locuința bunicilor, unde în locul nostru se instalase sora mai mare a mamei, Virginia, văduva unui contabil din Bistrița, cu copilașul ei Toderică, mă duceam câteodată, după program, acolo, acum nu numai de dragul bunicii, care era prima pe lista femeilor ce mă adorau, ci și pentru tanti Virginia, care, oricât își adora propriul ei prunc, mai găsea destule resurse spre a-mi acorda și mie o afecțiune specială (nedezmințită până la bătrânețe). Zilnic venea însă după mine, la prânz, ordo-